

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

◆ ΕΙΚΟΣΙ ΠΕΝΤΕ ΧΡΟΝΙΑ «ΑΠΟΥΣΙΑΣ» ΤΟΥ ΑΛΕΞ. ΤΣΙΡΠΙΤΑΝΗ (Βασ. Νεαπολίτη)	273
◆ Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΟΥ 1940-1941 (Καθηγ. Παναγ. Γ. Νικολοπούλου)	280
◆ ΟΧΙ (Ποίημα Στ. Μπολέτση)	291
◆ ΒΙΟΛΟΓΙΚΟΙ «ΑΚΡΟΒΑΤΙΣΜΟΙ» (Μιχ. Θ. Μηλίτζου)	292
◆ ΤΑ ΔΕΙΝΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ ΚΑΙ Ο ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ (Β. Κ. Σταθάκη)	298
◆ ΕΥΘΥΜΙΟΣ Κ. ΒΡΥΖΑΚΗΣ (Νεκρολογία Φοίβου Χριστοδούλου)	305
◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ (Πανορμίτη)	307
◆ ΣΧΟΛΙΑ (Β. Κ. Σταθάκη)	308
◆ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομ. Ένημερώσεως τής Χ.Ε.Ε.) 310	
◆ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ	311

ΕΤΟΣ 65ον

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2002

ΑΡΙΘ. 635

€ 0,90

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Άπο τις εκδόσεις «Η Δαμασκός»

ΜΟΛΙΣ ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ:

π. ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΡΕΙΣ ΜΟΡΦΕΣ ΙΕΡΕΣ:

○ **Η ΕΠΙΒΙΩΣΗ ΕΝΟΣ ΑΓΙΟΥ**

Νικόλαος Μύρων τῆς Λυκίας

○ **ΑΦΥΠΝΙΣΤΗΣ ΣΤΟΝ ΜΩΡΙΑ**

Ἰγνάτιος Λαμπρόπουλος

○ **Ο ΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ**

Ἀλέξανδρος Γκιάλας (Γ. Βερίτης)

***

ΔΗΜ. Λ. ΒΑΛΛΗΝΔΡΑ

Δρος Ποινικῶν ἐπιστημῶν

Ἐπιτίμου Δικηγόρου

ΘΕΜΑΤΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΑΘΟΛΟΓΙΑΣ

Ἐκδόσεις «Η Δαμασκός»

Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 010 32 21 283

AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 65ον

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2002

Άριθ. 635

ΕΙΚΟΣΙ ΠΕΝΤΕ ΧΡΟΝΙΑ «ΑΠΟΥΣΙΑΣ» ΤΟΥ ΑΛΕΞ. ΤΣΙΡΙΝΤΑΝΗ

Α'

Στά εἴκοσι πέντε χρόνια πού μεσολάβησαν ἀπό τὴν ἐκδημία τοῦ ἀείμνηστου καθηγητῆ Ἀλεξάνδρου Ν. Τσιριντάνη, οἱ διεθνεῖς καὶ ἐσωτερικὲς ἐξελίξεις ἐδικαίωσαν τὶς ἀνησυχίες του γιὰ τὴν πορεία τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος τείνει βέβαια νὰ ἀπλωθεῖ καὶ νὰ γίνῃ παγκόσμιος, ἐνῶ παράλληλα ὑποβαθμίζεται ποιοτικά, μὲ συνέπεια νὰ πορευόμαστε πρὸς ἓνα πολιτισμικὸ κενό, σὲ μιὰ μεσοβασιλεία πολιτισμῶν. Καὶ δὲν εἶναι βέβαια ἀποκλειστικὸ προνόμιό τοῦ πνεύματός του ἡ διατύπωση αὐτῶν τῶν ἀνησυχιῶν, πού οἱ ἀλλεπάλληλες ἐπαληθεύσεις των ἔχουν γίνῃ ὑπόθεση ρουτίνας. Ἐκεῖνο πού ἔχει σημασία εἶναι ὅτι ὁ Ἀλ. Τσιριντάνης δὲν ἀρκέστηκε σὲ αὐτὲς τὶς ἀπαισιόδοξες προβλέψεις. Ἀγωνίστηκε ν' ἀνοίξει δρόμους ἐκεῖ πού διεμορφώνετο κατάσταση ἀδιεξόδου. Καὶ δὲν ἀνεζήτησε τὴ διέξοδο σὲ καινοφανεῖς θεωρίες τοῦ σπουδαστηρίου πού ἔχουν γίνῃ συριμὸς καὶ ἀκολουθοῦν τὰ λοιπὰ πληθωριστικὰ φαινόμενα τῆς ἐποχῆς. Πίστεψε ἀληθινὰ ὅτι Ἕνας εἶναι ὁ Καθηγητῆς, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἐκοπίασε ἰσόδια γιὰ νὰ βγάλῃ τὶς συνέπειες τῆς Καινῆς Διδαχῆς Του γιὰ τοὺς καιροὺς

μας.

Καὶ ὅ,τι ἡ ἄδολη ψυχὴ του καὶ οἱ εὐαίσθητες κεραίες του συνέλαβαν, τὸ ἐκήρυξε μὲ ἀποστολικὸ ζῆλο, ὅπου ἡ δύναμη τοῦ πνεύματός του μποροῦσε νὰ φθάσει, γιὰ νὰ σκορπίσει ἐλπίδα καὶ αἰσιοδοξία μέσα σὲ ἓνα κουρασμένο κόσμο.

Τὸ ἐρώτημα πού τίθεται στὴν ἐπέτειο αὐτῆ τῆς ἐκδημίας του εἶναι κατὰ πόσον γονιμοποιήθηκε στὰ εἴκοσι πέντε αὐτὰ χρόνια ὁ πνευματικὸς του μόχθος καὶ κατὰ πόσον ἡ παρουσία του εἶναι ζωντανὴ καὶ ἐπικαιρὴ στὶς ἡμέρες μας, πού οἱ τόσο ἀπαιτητικοὶ καιροὶ ἐπιβάλλουν τὴν ἀναδρομὴ στὸ ἔργο του. Χωρὶς νὰ εἶναι μεγάλο διάστημα ἡ εἰκοσιπενταετία, δημιουργεῖ πάντως μιὰ χρονικὴ ἀπόσταση γιὰ νὰ κρίνει τὶς ἐξελίξεις καὶ νὰ ἐκτιμήσῃ τὶς ἐπιδράσεις πού ἀσκεῖ αὐτὸ τὸ καθοδηγητικὸ μῆνυμα.

Θὰ πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς ὀλιγαρκῆς γιὰ νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι στὰ εἴκοσι πέντε αὐτὰ χρόνια ἐνεργοποιήθηκε σὲ ἀξιόλογο βαθμὸ ἡ πνευματικὴ κληρονομιά, πού μᾶς ἄφησε ὁ Τσιριντάνης. Ἄν ἐξαιρέσει κανεὶς τὶς ἐκδόσεις τῆς «Συζητήσεως» σὲ δικά του ἔργα καὶ σὲ ἐπεξεργασίες ὁμιλιῶν του, τίποτε τὸ καινούριο πού νὰ ἔχει

τις πηγές του στην πνευματική παραγωγή του «καθηγητή» είδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας. Κάποια ἀναστολή, κάποιος δισταγμὸς ἀδρανοποιεῖ πνευματικὲς δυνάμεις πού διαμορφώθηκαν ἀπὸ τὴ δική του καθοδηγητικὴ πνοή. Ἀναζητώντας τὴν ἐρμηνεία αὐτῆς τῆς δυστοκίας, θὰ ἐπισημανθοῦν δύο ἀπὸ τὰ αἷτια πού κατὰ τὴ γνώμη τοῦ συντάκτη τῶν γραμμῶν αὐτῶν, συντελοῦν σὲ αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα.

Β'

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ ἀποστολή πού ἔταξε ὁ Ἄλ. Τσιριντάνης στὸν ἑαυτό του καὶ οἱ ἀντιφατικὲς συνθήκες τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς, πού διαμόρφωσαν τὸ σκηνικὸ τῆς πρόσφατης ἱστορίας μας, ἀπαιτοῦσαν λεπτὲς ἰσορροπίες. Καὶ ὁ ἴδιος μὲ τὴν ὀξύνοια πού τὸν διέκρινε καὶ τὴν χαρακτηριστικὴ του εὐαισθησία ἤξερε νὰ ἐπιτυγχάνει αὐτὲς τὶς ἰσορροπίες γιὰ νὰ προωθεῖ τὸ ἔργο του. Οἱ ἄλλοι ὅμως, εἴτε ἠθελήμενα καὶ κακόβουλα ἐνδεχομένως, εἴτε ἀπὸ ἔλλειψη κατανόησεως, παρεξήγησαν τὴν προσπάθειά του καὶ τὸν ἀδίκησαν, ἀδικώντας, βέβαια, στὴν οὐσία τὸν ἑαυτό τους.

Συγκεκριμένα, σὲ δημοσιεύματα μερίδας τοῦ ἡμερησίου ἀθηναϊκοῦ τύπου, πού ἀναφέρονται σὲ γεγονότα τῆς πρόσφατης ζωῆς τοῦ τόπου, ἐμφιλοχωροῦν συχνά - πικρὰ πληροφορίες κατὰ κανόνα ἀνακριβεῖς καὶ σχόλια γιὰ τὴν κοινωνικὴ δράση καὶ τὶς ιδέες τοῦ ἀείμνηστου καθηγητῆ, πού τὸν ἐμφανίζουν συνήθως σὰν τὸν θεωρητικὸ ἀπολογητὴ τοῦ συντηρητικοῦ κόσμου καὶ κατὰ κάποιον τρόπο συνήγορο τοῦ κατεστημένου.

Πέραν ἀπὸ τὶς ἐσκεμμένες παραποιήσεις, ἔχω τὴν ἐντύπωση ὅτι οἱ ἀπόψεις αὐτὲς εἶναι ἐν πολλοῖς προῖον προχειρότητας καὶ ἄγνοιας, πού συναντᾶει κανεὶς σὲ ἀρκετὲς γραφίδες τοῦ ἡμερησίου τύπου

καὶ τοῦ ἄκριτου δογματισμοῦ των.

Ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπὸ αὐτά, ἡ κοινὴ γνώμη διαμορφώνεται ἀπὸ τέτοια ἀστήρικτα δημοσιεύματα, πού ἀναπαράγονται συνήθως βασιζόμενα σὲ παρόμοια προηγούμενα καὶ ἔχουν ἐξελιχθεῖ σὲ μονόλογο, χωρὶς νὰ ἔχει δοθεῖ εὐκαιρία ἀνασκευῆς των, γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἀλήθειας.

Τὸ γεγονός ὅμως αὐτό, γίνεται ἀνασταλτικὸς παράγοντας γιὰ τὴν εὐρύτερη προβολὴ τῶν ιδεῶν τοῦ Ἄλ. Τσιριντάνη καὶ τὴν εὐμενῆ των ἀπήχηση. Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς πρέπει νὰ προηγηθεῖ ἕνα ξεκαθάρισμα, τὸ ὁποῖο νὰ θεμελιώνεται στὰ ἴδια τὰ κείμενά του καὶ νὰ ἐπαληθεύεται ἀπὸ τὴν κρυστάλλινη καὶ ἀνιδιοτελεῖ ἰσόβια πορεία του. Αὐτὰ ἀρκοῦν γιὰ τὴν ἀναστροφή τῆς κοινῆς γνώμης, ὑπὸ τὸν ὄρο νὰ μὴν ὑποστείλουν τὴ σημαία ὅσοι εἶναι ταγμένοι νὰ τιμήσουν τὴ μνήμη του καὶ νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργο του.

Ἦδη ὁ ἴδιος εἶχε διαβλέψει αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὴν κριτικὴ καὶ κάνει λόγο στό βιβλίο του «*Γιὰ νὰ ἐπιζῆσει ἡ Δημοκρατία*» (σελ. 181) γιὰ τὸν αὐτεπάγγελτο ταξινόμο, ὁ ὁποῖος θὰ ἤθελε νὰ τὸν χαρακτηρίσει καὶ νὰ τὸν κατατάξει ὡποσδήποτε σὲ μία ἀπὸ τὶς συνομοταξίες τοῦ καιροῦ μας: «*Συντηρητικὸς ἢ προοδευτικὸς; - Δεξιὸς ἢ ἀριστερός;*».

Γιὰ νὰ ἀποφύγει τὸν φορμαλισμένο αὐτὸν τρόπο χαρακτηρισμοῦ, πρέπει νὰ ἀνατρέξει κανεὶς σὲ πράξεις καὶ ὑπεύθυνα κείμενά του ἀπὸ ὅπου νὰ προκύπτει ἡ προσωπικὴ του τοποθέτηση καὶ τὰ βαθύτερα ἐλατήρια τῆς δραστηριότητάς του.

Ἀνάμεσα στὴν ἔνταξή του στὴν μαχόμενη πολιτικὴ καὶ στὸν κοινωνικὸ ἀπομονωτισμὸ, ὁ Τσιριντάνης ἐπέλεξε μιὰ τρίτη ὁδὸ, στὴν ὁποία ἀφιέρωσε τὴν δημιουργικὴ του ὁρμή. Εἶχε διαπιστώσει ὅτι ἡ ἐθνικὴ μας ζωὴ -γιατὶ ὄχι καὶ εὐρύτερα

καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἄλλων κοινωνιῶν- ὀδηγεῖται σὲ μαρασμὸ καὶ ὑποβάθμιση, προϊόντα ἀφ' ἑνὸς τῆς πνευματικῆς αἰτίας πού ἐπέβαλε τὸ ὑλιστικὸ φρόνημα καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ἐλλείψεως καθοδηγητικῆς πνοῆς ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ ἐκπροσώπηση. Καὶ ἔκρινε συνετώτερο ἀντὶ νὰ ἐξαντλήσει τὴν δυναμικότητά του σὲ ἕνα ἀμφιβόλου ἀποτελεσματικότητος ἐφήμερο πολιτικὸ ἀγῶνα, ὅπως πολλοὶ θὰ τὸ ἠθελαν, νὰ διαθέσει τὶς δυνάμεις του σὲ ἕνα ἔργο θεμελιώσεως τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, μέσα στὸν ὁποῖο ἐντάσσεται καὶ ἡ πολιτικὴ δράση. Νὰ πῶς διατυπώνει ὁ ἴδιος αὐτῆ του τὴν πρόθεση:

«Θὰ πρέπει οἱ πιστοὶ νὰ προσπαθῆσουν νὰ κάμουν τὴν χριστιανικὴ πολιτικὴ θεωρία πρὸ γνωστῆ στὸ λαὸ μας καὶ μάλιστα σὲ ἐκείνους, πού ἔχουν ἠγετικές κατευθύνσεις καὶ ἐνθαρρύνουν τὴν ἔρευνα τῶν θεμάτων αὐτῶν, ὥστε νὰ διαμορφωθεῖ σιγά - σιγά μιὰ πολιτικὴ θεωρία προσαρμωσμένη στὸ ὀρθόδοξο ἑλληνικὸ πνευματικὸ κλίμα. Ἡ θεωρία αὐτῆ, συνδασμένη μὲ ἐπιμελῆ, γόνιμη ἀντικειμενικὴ μελέτη τῶ προβλημάτων πού ἐμφανίζονται στὸν τόπο μας καὶ ὑπάγονται στὴν πολιτικὴ ἀρμοδιότητα, θὰ δώσει κατεύθυνση σὲ μιὰ προσπάθεια πού θὰ ἔχει ἐγγύηση πὼς δὲν θὰ εἶναι ἀπλή θεωρία. Γιατὶ τὸ ἔργο της θὰ διεξαχθεῖ στὸ ἐδαφος πού θὰ ἔχει καλλιεργήσει ἡ χριστιανικὴ Πίστις, τὸ χριστιανικὸ ἦθος, ἡ χριστιανικὴ αὐτοθυσιά τοῦ ἀτόμου, χάριν τοῦ συνόλου»'.

Τὸ ἄρθρο αὐτὸ γραμμένον, τὸ 1945, σὲ ἐποχὴ ἀνθήσεως τοῦ νεολληνικοῦ χριστιανικοῦ κινήματος, διαπνέεται ἀπὸ ἕνα πνεῦμα αἰσιοδοξίας, τὸ ὁποῖο βασιζέται στὴν ἐμπιστοσύνη πού ἔτρεφε «ὁ καθηγητῆς» στὴν ὀρμὴ καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸ τῆς χριστιανικῆς νεότητος.

Στὸ σημεῖο αὐτό, ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ μιὰ

παρένθεση. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ τί μεσολάβησε καὶ ὁ ἀγωνιστικὸς παλμὸς ἀπομειώθηκε, τέτοιες μεγάλες πρωτοβουλίες γιὰ νὰ καρποφορήσουν ἀπαιτοῦν μακροχρόνιες προσπάθειες, μὲ συνέπεια καὶ συνέχεια. Δὲν ἀποτελεῖ σημαντικὸ λόγο ἀπορροίψεως τῶν ἡ ἀστοχία μιᾶς γενεᾶς. Ἡ γαλλικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1789 καὶ ἡ μπολσεβικικὴ τοῦ 1917, δὲν ἦσαν ἀποτέλεσμα μόνο μιᾶς συμπτωματικῆς λαϊκῆς ἐκρήξεως, ἀλλὰ προϊόντα ἐνός συστηματικοῦ καὶ ἀπλωμένου στὸ χρόνο ἔργου «διαφωτισμοῦ» στὸν ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνα ἀντίστοιχα, μὲ ἐπιμελημένη θεωρητικὴ ὑποστήριξη. Βέβαια, δὲν ἀρκοῦσε ἡ θεωρία, ἐὰν δὲν συνέτεινε στὴν καλλιέργεια τοῦ ἐπαναστατικοῦ κλίματος καὶ μιὰ ἐκτεταμένη ἀπογοήτευση τῶν μαζῶν καὶ ἡ ἐλπίδα γιὰ κάτι τὸ καλύτερο.

Δὲν νομίζω ὅτι ἡ ἀπογοήτευση καὶ ἡ κόπωση τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου - ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὴν διάψευση τόσων ἐλπίδων καὶ ὑποσχέσεων- εἶναι μικρότερη ἀπὸ τὸ μακρινὸ ἐκεῖνο παρελθόν. Μὲ βάση αὐτὲς τὶς διαπιστώσεις καὶ ἔχοντας ἐνώπιόν του τὴν συγκεκριμένη τραγικότητα τῆς καταστάσεως στὸ τέλος τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, ἐφιλοδόχησε ὁ Τσιριντάνης νὰ ἀγωνισθεῖ γιὰ κάτι ὄντως καινούργιο γιὰ νὰ ἀνακουφίσει τὸν μεταπολεμικὸ ἄνθρωπο, τὸ ὁποῖο νὰ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὶς κατηγορίες καὶ τὶς φόρμουλες τοῦ ταξινόμου.

Παρακάμπτοντας λοιπὸν τὰ ψευδοδιλήμματα μεταξὺ συντηρήσεως καὶ προόδου, σημειώνει:

«Τὸ σχῆμα δεξιῶν - ἀριστερῶν εἶναι ξεπερασμένο πλέον. Ἐπετέλεσε εἰς τὴν ἱστορίαν τὸ ἔργο του, τώρα πλέον ἀνήκει τὸ ἴδιον εἰς τὴν ἱστορίαν. Δὲν δύναται νὰ ἔχει, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, τὸν λόγον εἰς τὸν ἀγῶνα διὰ νὰ λυτρωθῶμεν ἀπὸ τὴν σημερινὴν ἀγωνίαν. Τὸν ἀγῶνα θὰ τὸν ἀπο-

τελή ἢ ἀνοδική πορεία τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἐλευθέρου, ὑπευθύνου δημιουργικῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος.

Δεξιοὶ ἢ ἀριστεροί, ἐφ' ὅσον ἀντιτίθενται κατ' αὐτήν ἢ ἐκείνην τὴν κατεύθυνσιν, ἀδιάφορον, πρὸς τὴν πορείαν αὐτήν, ἐφ' ὅσον τὴν ἀγνοοῦν ἢ τὴν ἐμποδίζουν, εἶναι πλέον εἰς τὸ περιθώριον τῆς νέας δημιουργίας, πού θά γράφει τοὺς νέους καιροὺς ἂν πρόκειται νὰ ὑπάρξουν νέοι καιροί. Ἐφ' ὅσον ἀντιθέτως μετέχουν τῆς πορείας καὶ συμβάλλουν εἰς αὐτήν, εἶναι συνδημιουργοὶ τῶν νέων αὐτῶν καιρῶν, δεξιοὶ καὶ ἀριστεροί, ἔστω καὶ ἂν διαφέρουν μεταξύ των. Ἡμᾶλλον ἀκριβῶς διότι διαφέρουν, ἢ καὶ ἀντιτίθενται. Οὔτε ὁδοστρωτήρα χρειάζεται ὁ «καλὸς ἀγὼν» οὔτε μονολιθικότητα, οὔτε μονόλογον. Ποτέ εἰς τὴν γῆν αὐτὴν δὲν ὑπῆρξε δημιουργικὸς ὁ μονόλογος.

Ἡ πρὸς τὰ ἄνω πορεία, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπιθυμοῦμεν νὰ βοηθήσωμεν, θά μετασηματίσει τὸ νεκρὸν ἢ νεκροῦν σχῆμα «δεξιοὶ ἢ ἀριστεροί» εἰς διάλογον δημιουργικόν. Καὶ ὁ μετασηματισμὸς αὐτὸς θά ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν ὅτι ὁ σύγχρονος ἀνθρώπος εὐρίσκει πλέον τὴν διεξοδὸν ἀπὸ τὸ σημεινὸν χάος².

Εἶναι προφανὲς ἀπὸ τὴν σύντομη αὐτὴ παράθεση τῶν ἀπόψεων τοῦ Ταιριντάνη, ὅτι ὅσοι ἀνεύθυνα τὸν ἀποκάλεσαν ἀπολογητὴ τοῦ συντηρητικοῦ πνεύματος, παρασύροντας στὴν πλάνη αὐτὴ καὶ τὴν κοινὴ γνώμη, εἶναι τελείως ἀδιάβαστοι καὶ ἀδιόρθωτοι προχειρολόγοι.

Γιατὶ ἡ παραπάνω ἄποψη τοῦ «καθηγητῆ» εἶναι μιὰ διαλεκτικὴ ὑπέρβαση, τόσο προσφιλὴς στὴν μαρξιστικὴ ιδεολογία, πού δὲν ὀδηγεῖ ὅμως σὲ δογματικὰ συμπεράσματα καὶ σὲ ἐξουθένωση τῶν ἀντιπάλων, ἀλλὰ στὴν προσέγγιση τῶν καρδιῶν, ὅσων εἰλικρινὰ ποθοῦν ἕνα ποιοτικὰ καλύτερο κόσμον, ἀνεξάρτητα ἀπὸ

ιδεολογικὲς καταγωγές, σὲ μιὰ ὄντως ἀνώτερη χριστιανικὴ θέση. Καὶ ὁ μέγας αὐτὸς σκοπὸς τῆς ζωῆς του ὠρίμασε στὰ σκληρὰ χρόνια τοῦ πολέμου, τῆς κατοχῆς καὶ τῶν μετέπειτα ἐθνικῶν περιπετειῶν. Τὸ πολύτιμον ἀνθρώπινο αἷμα, πού χύθηκε στὰ χρόνια αὐτά, ἔγινε ἐσωτερικὴ ἐπιταγὴ γιὰ τὸν Ἄλ. Ταιριντάνη, γιὰ νὰ μὴ πάει χαμένο, ἀλλὰ νὰ γίνῃ πηγὴ πνευματικῶν ἀναγεννήσεων καὶ ὄχι ἐπιστροφῆς σὲ ἕνα παρελθὸν ἀποτυχίας. Αὐτὸ ἦταν τὸ μήνυμα τοῦ κάθε ἄλλο παρὰ συντηρητικοῦ, ἀλλὰ προοδευτικοῦ στὴ γνήσια πνευματικὴ του βάση, μὲ φορὰ πρὸς τὸ αἰώνιον, κι ἂς ἔλεγε, ὅ,τι θέλουν οἱ ἀπληροφόρητοι καλοθελητές.

Γιὰ τὴν διάδοση τῶν ιδεῶν αὐτῶν, ὁ καθηγητὴς ἴδρυσε διαδοχικὰ καὶ σὲ σημαντικὸ βαθμὸ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ παραδοσιακὸ νεολογικὸ χριστιανικὸ κίνημα, τοὺς Συλλόγους «Ἑλληνικὸ Φῶς» καὶ «Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς» πού διέθετε ὡς δημοσιογραφικὸ ὄργανο γιὰ τὴν περίοδο 1960 - 1977 τὸ περιοδικὸ «Συζήτησις». Ἡ κίνηση αὐτὴ ἦταν σύμφωνα μὲ δική του φράση, ἡ πορεία του πρὸς τὰ ἔθνη.

Μὲ τοὺς Συλλόγους αὐτοὺς, προσπάθησε νὰ ἔλθει καὶ σὲ ἐπικοινωνία μὲ τὰ στελέχη τῆς κρατικῆς διοικήσεως, προκειμένου νὰ γίνουν κοινωνοὶ τῶν ἀναγεννητικῶν του ιδεῶν. Καὶ ἦταν μιὰ σωστὴ κίνηση αὐτὴ, γιατί ἡ πολιτεία δὲν ἀπαρτίζεται μόνον ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση καὶ τὸ Κοινοβούλιο καὶ ἡ πολιτικὴ ζωὴ δὲν ἐξαντλεῖται στὸν κομματικὸ ἀνταγωνισμό. Πολιτεία εἶναι καὶ ἡ Διοίκηση τῶν κρατικῶν Ὑπηρεσιῶν. Ὁ λαὸς δὲν ὑποφέρει μόνον ἀπὸ μιὰ κακὴ κυβέρνηση, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μιὰ ἀνεπαρκῆ διοίκηση. Ἐξ ἄλλου, μιὰ καλὴ διοίκηση μὲ συνέχεια καὶ παράδοση, μπορεῖ νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν ἀνικανότητα μιᾶς μέτριας κυβερνήσεως. Μιὰ συστηματικὴ καὶ διαγυῆς ἔκθεση τῶν ἀπό-

ψεών του μπορεί να βρει ό αναγνώστης στο βιβλίο του, που κυκλοφόρησε μετά τόν θάνατό του από τις εκδόσεις «Συζήτησις», τόν Φεβρουάριο τοῦ 1979, με τίτλο «Γιά να ἐπιζήσει ἡ Δημοκρατία», τὸ ὁποῖο εἶναι μιὰ συμβολή στην ὄλη προσπάθεια για τὴν βελτίωση τῶν πολιτικῶν ἠθῶν.

Γ'

Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνο ἡ παραποίηση τῶν ιδεῶν του καὶ ἡ ἀμφισβήτηση τῶν προθέσεών του, πού συναντᾶ κανεὶς στὰ δημοσιεύματα τοῦ καθημερινοῦ τύπου - ὅπως προαναφέρθηκε - πού παραλλάσσουν τὴν εἰκόνα τοῦ πνευματικοῦ του ἔργου. Εἶναι καὶ ἡ ἐγκληση ἀπὸ τμήμα τῆς πιστῆς μερίδας για ἐκκοσμίκευση τοῦ χριστιανικοῦ μηνύματος, για ἔλλειψη ἐπαρκoῦς θεολογικῆς θεμελιώσεως, για ἕνα σύγχρονο μεσσιανισμό.

Θέμα πολυδιάστατο, πού δὲν θὰ λυθεῖ ἀπὸ ἕναν ἀναρμόδιο στὶς γραμμὲς ἐνὸς ἄρθρου. Ἐκεῖνο ὅμως, πού μπορεί νὰ λεχθεῖ προκαταβολικᾶ εἶναι ὅτι τέτοια μεγάλα ζητήματα πού ἀπασχολοῦν τὴ Χριστιανοσύνη ἐπὶ αἰῶνες, δὲν λύνονται με τρόπο διαζευκτικό, ἀλλὰ συμπληρωματικό. Καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς συμπληρωματικότητας ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὴν μακροαῖωνα ἐμπειρία τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι δύσκολο νὰ δοθεῖ ὁ ὀρισμὸς τοῦ ἀγίου. Ἡ πρακτικὴ ὅμως τῆς Ἐκκλησίας μαρτυρεῖ ὅτι μέσα στὶς τάξεις τῶν ἁγίων περιλαμβάνονται, παρᾶλληλα με τοὺς ἀγωνιστὲς τῆς ἀναχωρήσεως, καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς κοινωνικῆς δράσεως, «τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου», με τοὺς ἀξιωματοῦχοις τῆς Πολιτείας, οἱ σαλοὶ καὶ οἱ ἄσημοι, με τοὺς σοφοὺς, οἱ ἀθλητὲς τοῦ μαρτυρίου με τοὺς ἀκαταπόνητους ἱεραπόστολους, καὶ τῶσοι ἄλλοι πού εὐαρέστησαν στὸν Θεόν. Ὅλα αὐτὰ δείχνουν ὅτι ὁ τρόπος για νὰ βιωθεῖ ἡ χριστιανικὴ ζωὴ δὲν εἶναι μονό-

δρομος καὶ κάθε μορφή δράσεως ἐξαγιαζεται μέσα στην Ἐκκλησία ὑπὸ τὴν προϋπόθεση τῆς γνησιότητας τῶν ἐλατηρίων καὶ τῆς ἀλήθειας πού περικλείει.

Ἵστερα ἀπὸ αὐτὸ δὲν νομίζω ὅτι σὲ ἕνα εὐρύτερο φάσμα χριστιανικῆς δράσεως δὲν ἐντάσσεται καὶ ἡ προσπάθεια για τὴν καλλιέργεια τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, στην ὁποία διέθεσε τὶς δυνάμεις του ὁ ἀείμνηστος καθηγητῆς. Καὶ δὲν μπορῶ νὰ φαντασθῶ τί ἄλλο θετικώτερο ἀπὸ τὴν προσπάθεια για τὸν ἐξαγιασμὸ τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητας μπορεί νὰ προσφέρει κανεὶς σ' ἕναν κόσμον ἀποπροσανατολισμένο, για τὴν πορεία τοῦ ὁποῖου ἀγωνιᾶ κάθε χριστιανικὴ καρδιά. Δὲν ἀρκοῦν οἱ διαπιστώσεις καὶ οἱ θρήνοι για τὴν σημερινὴ σκληρὴ πραγματικότητα, χρειάζεται καὶ ἡ ἐλπίδα πού νὰ βασίζεται στην ὑγιᾶ καὶ θετικὴ ἀντίδραση.

Τὸ ἐρώτημα εἶναι: *«Θὰ ἐπιχειρήσει ἡ Ἐκκλησία μιὰ νέα σύζευξη τῆς πίστεως με τὴν πολυδιάστατη γνώση (ἐπιστημονική, τεχνολογικὴ κ.λ.π.) τοῦ σημερινοῦ κόσμου - ὅπως ἔγινε με τὶς γόνιμες πρωτοβουλίες τῶν μεγάλων ἱεραρχῶν τοῦ Δ' αἰῶνα, σχετικᾶ με τὸ θέμα τῆς ἐλληνικῆς παιδείας - ἢ θὰ παραμείνει στὸ παραδοσιακό της ὄχτρο; Θὰ ἐξαγιασει ἡ Ἐκκλησία τὰ δημιουργήματα τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης καὶ τεχνολογίας με τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ νὰ τὰ ἐντάξει στὸ ἀρχικὸ κεφάλαιο τῆς Θείας Δημιουργίας ἢ θὰ τὰ ἀφήσει ἔξω ἀπὸ τὴν ἁγιαστικὴ τῆς Χάρη τὴν ἐξουσία καὶ διαστροφή τοῦ δαμονικοῦ; Θὰ ἀπλώσει ἡ Ἐκκλησία τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ πάνω ἀπὸ τὴν «ἄδυσο» τῆς σημερινῆς διανοήσεως για νὰ τὴν κάνει «φῶς» ἢ θὰ ἀφήσει νὰ πλανιέται σκότος συγχύσεως καὶ μηδενιστικῆς κουλτούρας στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν; Θὰ ἐνσαρκώσει ἡ Ἐκκλησία δραστικότερα καὶ πρακτικότερα τὸ μῆνυμα τῆς σωτηρίας στὶς*

κοινωνικές πραγματικότητες του σημερινού κόσμου ή θα το αφήσει μόνο σαν μακρινή έσχατολογική έλπίδα;»

Στά ερωτήματα αυτά συναντάει κανείς το πνεύμα της γόνιμης ανησυχίας του αείμνηστου Τσιριντάνη, ο οποίος έπισημαίνει την ανάγκη μιās μεγάλης έπιστροφής, πού πρέπει να σημειωθεί στις ήμέρες μας, αν θέλουμε να έπιζηήσει ο πολιτισμός μας. Και για να γίνει αυτό χρειάζεται μια πνευματική πανστρατιά, «ένas άγωνιστικός συναγεμός κάθε πνευματικής δυνάμεως, την όποία διαθέτει ο πολιτισμός, ως θησαύρισμα του παρελθόντος και ως έπίτευγμα του παρόντος για έναν και μόνον σκοπό: «Για την κατανόηση, την άγάπη, την πνευματική τόνωση, τó άνέβασμα του ανθρώπου εις τó ύψος τó όποιο ζητεί τó φοβερό μεγαλειό των νέων καιρών, των καιρών οί όποιοι έρχονται»³. Γι' αυτούς τούς όραματισμούς του ένas από τούς κορυφαίους έκπροσώπους της σύγχρονης όρθόδοξης θεολογικής σκέψεως, ο π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ, έγραψε παλαιότερα έξ άφορμής του βιβλίου του καθηγητή «Πρός ένα χριστιανικό πολιτισμό» τά έπόμενα, πού περιλαμβάνονται σέ άρθρο με τίτλο: «Τó κοινωνικό πρόβλημα στην Όρθόδοξο Άνατολική Έκκλησία», τó όποιο δημοσιεύθηκε στο τεύχος της περιόδου 1950 - 51 του περιοδικού «The Journal of Religious Thoughts»:

«Τó βιβλίο πού κυκλοφόρησε τελευταία ή Χριστιανική Ένωση Έπιστημόνων της Ελλάδας «Πρός ένα Χριστιανικό Πολιτισμό», είναι μια θαρραλέα κλήση για χριστιανική δράση σέ όλους τούς τομείς του πολιτισμού. Είναι μια θαυμαστή σκιαγραφία ένός δραστήριου και κατευθύνοντος μά και συγχρονισμένου Χριστιανισμού. Οί Χριστιανοί όφείλουν να κρίνουν όλα τά πεδία της ζωής και πρώτα άπ' όλα

την άποτυχία τους να καταπιαστούν άποτελεσματικά σέ μια άπελπιστική κατάσταση. Ένα έλεύθερο και δημιουργικό πνεύμα άποπνέει από τις σελίδες αυτού του βιβλίου. Είναι άληθινή κλήση για χριστιανική δράση. Προσκαλούνται οί Χριστιανοί, όχι μόνο οί άρχές και ο κληρός. Γίνεται παραδεκτό πώς ο Χριστιανισμός είναι αυθεντία στην κοινωνική σφαίρα. Αυτή ή διακήρυξη έχει άνελίπισμο και ειδικό χαρακτήρα. Είναι ή φωνή των Χριστιανών, του σώματος της Έκκλησίας».

Αυτό τó αίσθημα της ειδικής μορφής άποτυχίας ταλανίζει τις ψυχές των χριστιανών για μιá περιθωριακή παρουσία σέ έναν κόσμο πορευόμενο με άπομαγνητισμένη πυξίδα και αυτή άκριβώς ή κατάσταση γίνεται άφορμή να διατυπώνεται πρόσφατα σέ πρωινή έφημερίδα με μιá δόση χαιρεκακίας από σύγχρονους έπικριτές μέσα στις γραμμές κάποιου βιβλιοκριτικού σημειώματος, ή άποψη ότι «στο κίνημα πού απέβαλε σαν ξένο σώμα ή έλληνική ζωή ήταν μιá μεσοιανική άποψη, πού θύμιζε τις ένθουσιαστικές τάσεις των πρώτων χριστιανών. Όπως αυτοί χρειάσθηκαν πολλά χρόνια για να καταλάβουν πώς ο Κύριος δέν ήταν «έγγυς» και μετρίασαν τόν τόνο της φωνής των, καταφεύγοντας στον άναχωρητισμό, έτσι και οί πιστοί του νεοελληνικού χριστιανικού κινήματος άτοδιαψεύστηκαν γιατί ή ζωή τραβάει έμπρός χωρίς ιδεοληψίες».

Η προηγούμενη άποψη είναι μιá πρόσκληση σέ όσους πιστεύουν σέ μιá ευρύτερη άναγεννητική δύναμη του χριστιανικού κηρύγματος και τούς υποχρεώνει να δώσουν άπάντηση στο παραπάνω σχόλιο. Όχι την άπάντηση με τύπο διαλόγου με άπαντητικές έπιστολές, πού συχνά - πυκνά διαβάσουμε στις στήλες των έφημερίδων, αλλά την ουσιαστική άπάντηση, πού θα βασισθεί στην άνασύνταξη των

πνευματικῶν δυνάμεων γιὰ τὴ συνέχιση μιᾶς προσπάθειας, πού ξεκίνησε ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ περασμένου αἰώνα, μὲ τόσο ὑψηλούς στόχους καὶ μὲ τόση ἀνιδιοτέλεια.

Καὶ ὅμως, γι' αὐτὸν τὸν ἀγώνα ὑπάρχει μία ἐπιπρόσθετη εἰδικὴ δυσκολία. Αὐτὴ τὴ συγκεκριμένη προσπάθεια, στὴν ὁποία προηγήθηκε μία περίοδος κυριαρχούμενη ἀπὸ τὸ ἐνθουσιαστικὸ στοιχεῖο, τὴν διαδέχτηκε ἕνα σημαντικὸ χρονικὸ διάστημα, πού ἐπικράτησε ἡ ἀπογοήτευση καὶ ὁ μαρασμός. Ἐνδεχομένως, τὸ φαινόμενο αὐτὸ τῆς κοπώσεως νὰ ὀφείλεται σὲ μιὰ ἔλλειψη ἀμέσου ἀποτελέσματος, πού θεωρήθηκε ἐφικτὸ ἀπὸ μία ἀρχικὴ αἰσιοδοξία καὶ μιὰ διαστικὴ προσδοκία, χωρὶς νὰ ἔχουν ἐκτιμηθεῖ οἱ ἐσωτερικὲς δυσκολίες τοῦ ἐγχειρήματος, καθὼς καὶ οἱ ἀντιδράσεις ἐκείνων πού εἶχαν κάθε συμφέρον νὰ τὸ ἀποδυναμώσουν.

Ἐξ ἄλλου, ἕνας ἄλλος σημαντικὸς παράγοντας πού πρέπει νὰ ληφθεῖ ὑπ' ὄψη εἶναι ὅτι γιὰ τέτοια μεγάλα πνευματικὰ ἔργα, ὅπως ἡ καλλιέργεια ἐνὸς χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ μὲ τὶς διάφορες εἰδικές του ἐκφάνσεις, ὀφείλουμε νὰ ὁμολογήσουμε ὅτι δρισκόμαστε σὲ ἕνα πρῶτιμο στάδιο, πού θὰ μειώνει τὴν ἄμεση ἀποτελεσματικότητα τῆς χριστιανικῆς παρουσίας στὴ σύγχρονη ζωή.

«Γιατὶ ὄχι μόνο τὰ προβλήματα καὶ τὰ ἐρωτήματα γιὰ τὴ μορφή καὶ τὶς μεθόδους καὶ τοὺς στόχους μιᾶς τέτοιας κινήσεως εἶναι πολλὰ καὶ δυσχερῆ, ἀλλὰ τὸ κυριότερο δὲν φαίνεται νὰ ἔχουν ξεπεράσει

ἀκόμη ἡ καχυποψία καὶ οἱ ἀναστολές καὶ οἱ ἀντιρρήσεις πού ἔχουν διάφοροι χριστιανικοὶ κύκλοι γιὰ ἕναν τέτοιο ἀγώνα, εἶναι δὲ δυστυχῶς σπάνιες οἱ χαρισματικὲς μορφές, πού θὰ μπορούσαν νὰ ἀφυπνίσουν τὴν ληθαργούσα σήμερα χριστιανικὴ συνείδηση γιὰ τὴν ἀξία καὶ τὸ νόημά του. Γιατὶ τελικά, πέραν ἀπὸ τὶς δυσκολίες, τὰ ἐμπόδια καὶ τὰ προβλήματα, ἐκεῖνο πού θὰ προωθοῦσε ἀποφασιστικὰ αὐτὸ τὸ ἔργο θὰ ἦταν ἡ παρουσία ἀνθρώπων ἐμπνευσμένων καὶ στρατευμένων σὲ αὐτὴ τὴν κλήση».

Χρειάστηκε λοιπὸν νὰ διανυθεῖ σημαντικό διάστημα πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή. Ἐκεῖνο ὅμως πού εἶναι ἀπαράδεκτο, θὰ εἶναι ἡ στασιμότητα, ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ ἀδράνεια. Πρωτοπόρος βέβαια στὴν πορεία αὐτὴ ὑπῆρξε ὁ Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης. Στους ἐπιγόνους του μένει νὰ συνεχίσουν τὸν δρόμο πού ἀνοίξε, μὲ τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη στὸν Θεόν, ὅτι στὴν συνέχεια θὰ παρουσιάσει τὶς χαρισματικὲς προσωπικότητες, πού θὰ ἀναπτύξουν τὴν προσπάθειά του στὸ βαθμὸ τὸν ὁποῖο ἐκεῖνος ὀραματίστηκε. Τότε, ἡ παρουσία τοῦ πνεύματός του θὰ εἶναι πιὸ ζωντανὴ στοὺς χρόνους πού ἀκολουθοῦν.

ΒΑΣ. ΝΕΑΠΟΛΙΤΗΣ

1. Π. Μελίτη: «Χριστιανισμὸς καὶ Πολιτικὴ», ἐκδ. Δαμασκός, 1947, σελ. 23.
2. Ἀλέξ. Ν. Τσιριντάνη: «Γιὰ νὰ ἐπιζήσει ἡ Δημοκρατία», ἐκδ. «Συζητήσις», Ἀθήνα 1979, σελ. 216.
3. Ἀλ. Ν. Τσιριντάνη, «Ἐνα μήνυμα», Ἀθήνα 1967, σελ. 74.

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΟΥ 1940 - 1941

Όταν την Δευτέραν 28 Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους 1940 οἱ σειρήνες ἤχουσαν, τὸ μήνυμα ποῦ ἔστειλαν ἦταν ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου καὶ οἱ ἀεροπορικὲς ἐπιδρομὲς. Ὁμως ὁ λαὸς τὸν σπαραγμὸν τῶν σειρήνων τὸν εἶχεν ἀντιληφθῆ ὡσάν ἓνα κάλεσμα γιὰ νὰ ξεχυθῆ στοὺς δρόμους. Ὅχι γιὰ νὰ τρέξῃ στὰ παντοπωλεῖα καὶ στὰ προμηθευτικὰ καταστήματα, ὅπως θὰ συνέβαινε σαράντα - πενήντα χρόνια ἀργότερα, ἀλλὰ νὰ ξεχυθῆ στοὺς δρόμους, νὰ ἀνεβῆ τὴν λεωφόρον Πανεπιστημίου, νὰ ἀνηφορίσῃ τὴν Σταδίου καὶ ἐκεῖ στὸ ξενοδοχεῖον τῆς Μεγάλης Βρεταννίας, στὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον, νὰ σταθῆ δίπλα καὶ νὰ ἰλαρύνῃ τὴν μορφή τοῦ Βασιλέως του, τοῦ Γεωργίου τοῦ Β', νὰ συγχαρῆ καὶ νὰ φαιδρύνῃ τὸ πρόσωπον τοῦ κυβερνήτου, τοῦ Ἰωάννου Μεταξά, καὶ ὅλοι μαζί, Βασιλιάς, δικτάτορας, ἀλλὰ κανεὶς δὲν τὸ ἐσκέπτετο τότε γιὰτὶ ἦταν ὁ Ἠγέτης, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά, ποῦ ἔφυγαν ἀπὸ τὸ σχολεῖον γιὰ νὰ προσέλθουν καὶ αὐτὰ στὴν σπονδῆ αὐτή, ὅλοι μαζί νὰ κατηγορίσουν καὶ νὰ χαίρωνται τὴν ἀξιοπρέπεια τῆς πατρίδος των. Τὰ οὐρλιαχτὰ τῶν σειρήνων ἐκεῖνο τὸ πρωῖνὸ τῆς Δευτέρας 28 Ὀκτωβρίου δὲν προέτρεπαν στὰ καταφύγια, ἀλλὰ στὶς λεωφόρους καὶ στοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς καὶ στὰ λιμάνια γιὰ νὰ δακρῦσουν ἀπὸ περηφάνεια καὶ νὰ εὐφρανθοῦν καμαρώνοντας τοὺς νεοσυλλέκτους φρεσκοντυμένους τὸ χακί, μὲ

τοὺς γυλιούς καὶ τὶς κουβέρτες διπλωμένες στὴν πλάτη νὰ παρελαύνουν, νὰ παρελαύνουν, πηγαίνοντας στὸ μέτωπον, διότι ἦσαν ἤδη νικηταὶ τῆς τιμῆς. Ἐκεῖ στοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς καὶ στὰ λιμάνια, μητέρες, πατέρες, ἀδελφές, ἀρραβωνιαστικὲς ἔχουν προσέλθει νὰ ἀποχαιρετίσουν καὶ νὰ εὐχηθοῦν. Δὲν ἔχουν σπεύσει στοὺς παράγοντες, στὰ μέσα, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν μίαν ἀπόσπασιν, μίαν μετάθεσιν, ὅπως θὰ γίνεται δεκαετίες ἀργότερα μόνον καὶ μόνον γιὰ μίαν ἀνώδυνη θητεῖαν. Στοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς καὶ στὰ λιμάνια ζωντανεύει πλέον ἡ διαδρομὴ τῶν χιλιετιῶν τῆς Ἑλληνικῆς παραδόσεως, μὲ τὴν Σπαρτιατίσσαν μητέρα, μὲ τὴν μάννα τοῦ κλέφτη, μὲ τὴν γυναῖκα τῶν βαλκανικῶν πολέμων. Σφιγμένα χεῖλη, ὀρθάνοικτες καρδιὲς στὸν ἀποχαιρετισμὸν τοῦ δικοῦ σου ἀνθρώπου ποῦ ἀναχωρεῖ γιὰ τὸ χρέος. Ἠγέτες καὶ λαὸς σὲ μίαν πανδαισίαν ψυχῆς εὐφραινομένης, διότι ξεπλένει τὴν ταπείνωσιν τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς, τὴν ἀθλιότητα τοῦ διχασμοῦ, καὶ ὑψώνεται ἔντιμος κυρίως μπροστὰ στὸν ἑαυτὸν τῆς. Δευτέρα 28 Ὀκτωβρίου 1940 μία ἡμέρα ὄρθια. Ὅπως θὰ τὴν ψάλῃ ὁ Ἄγγελος Σικελιανός:

«Ἐλέγαμε ἓνα Μαραθῶνα ἀκόμα!
Ἐλέγαμε μιά Σαλαμίνα ἀκόμα! Ἐλέγαμε ἀκόμα ἓνα Εἰκοσιένα! Καὶ ἦρτες τέλος Σὺ, Μητέρα - Μέρα, ὅπου ἀγκάλιασες κι ἀνύψωσες ὀλόκληρα τὰ πε-

ρασμένα στον ανώτατο λυτρωτικό σκοπό τους, στον υπέρτατό τους ήθικόν Ιστορικό Ρυθμό.

Ἦ δικαίωσι ὄλων τῶν Ἑλληνικῶν ἀγώνων. Ἦ ὑψιστὴ ἠθικὴ στροφὴ μέσα στὸ χάος ὁλόκληρου τοῦ Κόσμου!

Ἦ Μέρα - Μάννα ποὺ μᾶς ἔσπασε ἀκέρια κι ὡς τὸ ὕστατο ὄλα τὰ κρυφὰ ἐσωτερικὰ δεσμά μας! Ἦ κοσμοϊστορικὴ Ἐλευθερία, τόσο βαθιὰ λαχταρισμένη!».

Γι' αὐτὴν τὴν ἡμέρα ὁ Σπ. Μαρκεζίνης θὰ σημειώσῃ: «Ὁ Μεταξᾶς καὶ ὁ Βασιλεὺς ἔγιναν δεκτοὶ μὲ πολὺ θερμὲς σχεδόν ὑστερικές ἐκδηλώσεις· εἶναι οἱ ἐκδηλώσεις ποὺ χαρακτηρίζουν ἐνίστε τοὺς Ἕλληνες, ὅταν συναισθάνονται τὴν εὐθύνην τῆς μακρᾶς ἱστορίας ἐνὸς ἔθνους, τὸ ὁποῖον συνέβαλε ἐνεργῶς στὴν δημιουργίαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐγαλοῦχησε τὴν ἰδέα τῆς ἐλευθερίας ὡς τοῦ πολυτιμοτέρου τῶν ἀγαθῶν».

Ἄλλ' ἄς παρακολουθήσωμε συνοπτικὰ τὰ γεγονότα. Ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς στὸ Ἡμερολόγιόν του, μὲ ἡμερομηνίαν ἐγγραφῆς Δευτέρα 28 Ὀκτωβρίου σημειώνει: *Νύκτα, στίς 3 μὲ ξυπνοῦν... Ἐρχεται ὁ Grazzi. Πόλεμος!*

Πρόκειται γιὰ τὴν ἐπίδοσιν τοῦ τελεσιγράφου καὶ τὴν ἱταμὴ ἀξίωσιν γιὰ οὐσιαστικὴ παράδοσιν τῆς Ἑλλάδος. «Ἡ Ἱταλικὴ Κυβέρνησι κατέληξε στὴ ἀπόφασιν, τονίζεται στὸ τελεσίγραφον, νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν... τὴν ἄδειαν νὰ καταλάβῃ διὰ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τῆς ὠρισμένα στρατηγικῆς σημασίας σημεῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Ἡ Ἱταλικὴ Κυβέρνησις ζητεῖ ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν νὰ μὴ ἀντιταχθῇ στὴν κατάληψιν αὐτῆ καὶ νὰ μὴ παρεμποδίσῃ τὴν ἐλεύθερη διέλευσιν τῶν (ἰταλικῶν) στρατευμάτων»¹. Ὄταν ὁ Μεταξᾶς ἐτελείωσε τὴν ἀνάγνωσιν στρέφεται στὸν ἀμήχανον Ἰταλὸν πρέσβυν *Donc, Monsieur, c' est la guerre.*

Χαρακτηριστικὴν εἰκόνα τῶν διαμειφθέντων κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην πρὸς τὴν αὐγὴν τῆς 28ης Ὀκτωβρίου δίδει ὁ Ἀμβρόσιος Τζίφος, μέλος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου. Ὁ Ἀμβρόσιος Τζίφος εὐρῆκε τὸν Μεταξᾶ καθισμένον εἰς μίαν πολυθρόναν μὲ τὸ ὕψος ἀνθρώπου ποὺ εἶχε βγάλει ἀπὸ τοὺς ὤμους του ἓνα τεράστιον βάρος... Τὸ πρόσωπόν του ἔλαμπε καὶ ἐφαίνετο 10 χρόνια νεώτερος... Ἐν μέσῳ νεκρικῆς σιγῆς καὶ μὲ συγκίνησιν ζωγραφισμένη εἰς τὸ πρόσωπον ὄλων... μᾶς εἶπε ὅτι στὰς 3 τὸ πρωῖ ἔλαβε τηλεφώνημα ὅτι δῆθεν ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς ἤθελε νὰ τὸν συναντήσῃ ἀμέσως. (Ὁ ἀρχιφύλακας Τραυλός, προφανῶς λόγῳ τοῦ σκότους, εἶχεν ἐκλάβει τὴν ἰταλικὴν σημαίαν τοῦ αὐτοκινήτου ὡς γαλλικὴν). Ἀπήντησε ὅτι θὰ τὸν ἐδέχετο σπιτί του στὴν Κηφισιά. Μετ' ὀλίγα λεπτὰ ἄνοιξε μόνος του, μὲ τὴν ρόμπα καθῶς ἦταν, τὴν ἐξώπορτα καὶ μὲ ἐκπληξιν βρῆκε μπροστά του, ἀντὶ τοῦ Μωγκράς (τοῦ τότε Γάλλου πρέσβυ) ποὺ περιμένε, τὸν Grazzi. Ἀμέσως κατάλαβε περὶ τίνος ἐπρόκειτο. Χωρὶς καμμία, οὔτε καὶ παραμικρὰ ἐξήγησι, ὁ Grazzi μὲ μεγάλη συγκίνησιν ἐπέδωσε τὸν φάκελον μὲ τὸ τελεσίγραφο... Ἐξ ἄλλου ἢ προθεσμίας τοῦ τελεσιγράφου ἦτο τρίωρος, ἦτοι ὡς τὰς 6 τὸ πρωῖ, ὥστε δὲν ἐδίδετο κἂν καιρὸς δι' οἰανδὴποτε ἐνέργειαν, ἔστω καὶ ἂν ὑπῆρχε ἢ παραμικρὰ διάθεσις.

Στὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ὁ Μεταξᾶς διακηρύσσει τὴν πεποίθησίν του ὅτι τελικῶς ἡ νίκη θὰ εἶναι μὲ τὸ μέρος τῶν Συμμάχων, παρ' ὄλον ὅτι ἡ Ἑλλὰς θὰ ἀναγκασθῇ ἐν τέλει νὰ διεξαγάγῃ ἓνα πόλεμον τιμῆς. Ἐν τέλει ἐζήτησε τὴν προέγκρισιν νόμου ὁ ὁποῖος θὰ προέβλεπεν ὅτι οὐδεὶς Ἕλληνα θὰ καθίστατο πλουσιώτερος ἐκ τοῦ πολέμου, ὁ ὁποῖος ὅμως λόγῳ τῆς ταχείας ἐξελιξέως τῶν γεγονότων δὲν

ἐπρόλαβε νὰ δημοσιευθῆ.

Τὴν σύσκεψιν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου θὰ ἀκολουθήσουν τὰ διαγγέλματα τῶν ἡγετῶν. Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ὁ Β΄ θὰ τονίσῃ ὅτι «Κατὰ τὴν μεγάλην αὐτὴν στιγμὴν εἶμαι βέβαιος ὅτι κάθε Ἑλλήν καὶ κάθε Ἑλληνίς θὰ ἐκτελέσωσι τὸ καθήκον των μέχρι τέλους καὶ θὰ φανῶσιν ἀντάξιοι τῆς ἐνδόξου ἡμῶν ἱστορίας. Μὲ πίστιν εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὰ πεπρωμένα τῆς φυλῆς, τὸ Ἔθνος σύσσωμον καὶ πειθαρχοῦν ὡς εἷς ἄνθρωπος θὰ ἀγωνισθῆ ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν μέχρι τελικῆς νίκης».

Ὁ πρωθυπουργὸς Ἰωάννης Μεταξᾶς θὰ ζητήσῃ «Τώρα θὰ ἀποδειξωμεν ἐὰν πράγματι εἶμεθα ἄξιοι τῶν προγόνων μας καὶ τῆς ἐλευθερίας τὴν ὁποίαν μᾶς ἐξησφάλισαν οἱ προπάτορές μας. Ὅλον τὸ Ἔθνος ἄς ἐγερθῆ σύσσωμον. Ἀγωνισθεῖτε διὰ τὴν πατρίδα, τὰς γυναῖκάς σας καὶ τὰ παιδιὰ σας καὶ τὰς ἱεράς σας παραδόσεις. *Νῦν ὑπὲρ πάντων ὁ ἀγών*».

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Χρῦσανθος (Φιλιππίδης) θὰ ἀπευθύνῃ μῆνυμα εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐπισημαίνῃ ὅτι «ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ Πρωθυπουργὸς καλοῦν ἡμᾶς πάντας ἵνα ἀποδυσθῶμεν εἰς Ἅγιον ὑπὲρ πάντων πίστεως καὶ πατρίδος ἀμυντικὸν ἀγῶνα. Ἡ Ἐκκλησία εὐλογεῖ τὰ ὄπλα τὰ ἱερά καὶ πέποιθεν ὅτι τὰ τέκνα τῆς Πατρίδος εὐπειθῆ εἰς τὸ κέλευσμα αὐτῆς καὶ τοῦ Θεοῦ θὰ σπεύσουν ἐν μιᾷ ψυχῇ καὶ καρδίᾳ νὰ ἀγωνισθοῦν ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν καὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τιμῆς καὶ θὰ συνεχίσουν οὕτω τὴν ἀπ' αἰῶνων πολλῶν ἀδιάκοπον σειρὰν τῶν τιμίων καὶ ἐνδόξων ἀγῶνων καὶ θὰ προτιμήσουν τὸν ὠραῖον θάνατον ἀπὸ τὴν ἄσχημον ζωὴν τῆς δουλείας... Οὗτοι ἐν ἄρμασι», θὰ ὑπομνήσῃ ἀπὸ τὸν Ψαλμῶδόν, «καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου

τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τῇ γενναιότητι καὶ ἀνδρείᾳ μεγαλυνησόμεθα».

Εἰς τὸ μέτωπον τὰ πρῶτα τμήματά μας θὰ δεχθοῦν πρόωρον τὴν ἐπίθεσιν τῶν Ἰταλῶν, πρὸ τῆς λήξεως τῆς προθεσμίας τοῦ τελεσιγράφου. Καὶ θὰ ἀμυνθοῦν. Εἶναι συγκινητικὸν τὸ λιτὸν πρῶτον πολεμικὸν ἀνακοινωθέν, ὅπως καὶ ὅλα τὰ 180 λοιπά· *Αἱ ἰταλικαὶ στρατιωτικαὶ δυνάμεις προσβάλλουν ἀπὸ τὰς 5.30' σήμερον τὰ ἡμέτερα τμήματα προκαλύψεως τῆς Ἑλληνοαλβανικῆς μεθορίου. Αἱ ἡμέτεραι δυνάμεις ἀμύνονται τοῦ πατρίου ἐδάφους*.

Τὸ πολιτικὸν ἰδεολογικὸν ὑπόβαθρον τοῦ ἀγῶνος θὰ διατυπώσῃ ὁ ἴδιος ὁ Μεταξᾶς δύο ἡμέρες ἀργότερα στοὺς ἰδιοκτητὰς καὶ ἀρχισυντάκτας τοῦ ἀθηναϊκοῦ τύπου, εἰς τοὺς ὁποίους ὠμίλησεν, ὅπως ὁ ἴδιος εἶπε, μὲ ἀνοικτὰ χαρτιά καὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους, παρ' ὅλον ὅτι ἔχει λογοκρισίαν, ἐζήτησεν ὄχι μόνον τὴν πένναν των ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν των. «Μὴ νομίσετε ὅτι ἡ ἀπόφασις τοῦ "Ὅχι" πάρηκε ἔτσι σὲ μιὰ στιγμῇ. Μὴ νομίσετε ὅτι ἐμπήκαμε στὸν πόλεμον αἰφνιδιαστικά... Εἰς τὰς 15 Αὐγούστου ἐγένεν ὁ τορπιλισμὸς τῆς "Ἑλλης". Γνωρίζετε ὅτι ἀπὸ τὴν πρῶτην στιγμὴν διεπιστώθη ὅτι τὸ ἐγκλημα ἦτο ἰταλικόν. Ἐν τούτοις δὲν ἐπετρέψαμεν νὰ γνωσθῆ ὅτι ἔχομεν καὶ τὰς ὑλικὰς πλέον ἀποδείξεις περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἐγκληματίου. Συγχρόνως ὅμως διέταξα τὰ ἀντιτορπιλλικά τὰ ὁποῖα συνώδευον τὰ πλοῖα ποὺ μετέφερον τοὺς προσκυνητὰς ἀπὸ τὴν Τήνον μετὰ τὸ ἐγκλημα, ἂν προσβληθοῦν ἀπὸ ἀεροπλάνα ἢ ὀπωσδήποτε ἄλλως νὰ κάμουν ἀμέσως χρῆσιν τῶν ὀπλων των... Ἡ Ἑλλὰς εἶναι ἀποφασισμένη νὰ μὴ προκαλέσῃ μὲν μὲ κανέναν τρόπον κανέναν ἀλλὰ καὶ μὲ κανέναν τρόπον νὰ ὑποκύψῃ. Πρὸ παντὸς εἶναι ἀποφασισμένη νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ ἐδάφη τῆς ἔστω καὶ ἐὰν πρόκειται νὰ

πέση. "Ήδη δὲ ἡ ἀπόφασίς τῆς αὐτῆ καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς αὐτῆ χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἀπρόκλητα προσεβλήθη ἐχάρισαν εἰς τὸν τόπον καὶ εἰς τὸν λαόν μας τὸ πλεόν ἀνεκτίμητον τῶν ἀγαθῶν καὶ τὸ μεγαλύτερον στοιχεῖον τῆς δυνάμεώς του. Αὐτὴ ἡ πολιτικὴ ἐδωσαν εἰς τὸν λαὸν τὴν ἀπόλυτη ψυχικὴν καὶ πανεθνικὴν ἔνωσίν του... Ἄλλὰ ἐπὶ πλεόν καὶ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες πρέπει νὰ γνωρίζωμεν ὅτι δὲν πολεμοῦμεν μόνον διὰ τὴν νίκην ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν δόξαν... Ἐγὼ, κύριοι, ὅπως ἐπαρκῶς σὰς ἐξήγησα, ἐτήρησα μέχρι σήμερον τὴν πολιτικὴν τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Κωνσταντίνου, δηλαδὴ τὴν πολιτικὴν τῆς αὐστηρᾶς οὐδετερότητος. Ἐκαμὰ τὸ πᾶν διὰ νὰ κρατήσω τὴν Ἑλλάδα μακρὰν τῆς συγκρούσεως τῶν μεγάλων κολοσσῶν. Ἦδη μετὰ τὴν ἀδικον ἐπίθεσιν τῆς Ἰταλίας ἡ πολιτικὴ τὴν ὁποίαν ἀκολουθῶ εἶναι ἡ πολιτικὴ τοῦ ἀειμνήστου Βενιζέλου. Διότι εἶναι ἡ πολιτικὴ τοῦ συνταυτισμοῦ τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν τύχην τῆς δυνάμεως διὰ τὴν ὁποίαν ἡ θάλασσα εἶναι ἀνέκαθεν, ὅπως εἶναι καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα, ὄχι τὸ ἐμπόδιον ποὺ χωρίζει ἀλλὰ ἡ ὑγρὰ λεωφόρος ποὺ συνδέει... Δὲν σὰς κρύβω, κύριοι, ὅτι ἡ κατάστασις εἶναι ἐξαιρετικὰ δύσκολη. Μᾶς περιμένουν μάλιστα δοκιμασίαι μεγάλαι... Ξέρω μὲ βεβαιότητα ὅτι ἀπὸ τὴν φοβερὰν αὐτὴν δοκιμασίαν ἡ Ἑλλὰς θὰ ὑποφέρει. Ξέρω ὅμως ἐπίσης μὲ βεβαιότητα ὅτι τελικῶς θὰ ἐξέλθῃ ὄχι μόνον ἐνδοξος, ἀλλὰ καὶ μεγαλύτερη».

Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Μεταξᾶς ἐπισημαίνει μετὰ τῶν κυρίων ἀποτελεσμάτων τῆς ἰταλικῆς ἐπιθέσεως τὴν ἐνότητα τοῦ λαοῦ, τὴν ὑπέρβασιν τοῦ διχασμοῦ. Αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔχει γράψει τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐθνικοῦ διχασμοῦ ἔχει λόγον νὰ ἐκτιμᾷ τὴν ὑποχώρησίν του.

Καὶ ἐνῶ ἡ ἡγεσία τοῦ τόπου ἀντι-

μετωπίζει μὲ σοβαρότητα καὶ ὑπευθυνότητα ἀλλὰ καὶ ρεαλισμὸν τὴν ἐξέλιξιν τῶν γεγονότων, ποὺ ἐπέβαλεν ἡ ἀρνητικὴ ἀπάντησις τοῦ Πρωθυπουργοῦ, ὁ λαὸς θὰ ἐνστερνωθῇ τὸ "Ὄχι" τοῦ ἡγέτου, θὰ τὸ ἐγκολπωθῇ, διότι εἶναι καὶ ἰδικόν του, ὁ Κυβερνήτης ἀπλῶς τὸ διησθάνθη, τὸ διέγνωσε καὶ τὸ ἐξέφρασε τὴν αὐγὴν τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, ὡς ἐντολλοδόχος του. Αὐτὸς ὁ λαὸς τώρα, ὁ στρατευμένος θὰ πολεμᾷ, ἀλλὰ καὶ ὁ ἄμαχος θὰ στραφῇ εἰς τὴν μεγάλην πρόσκλησιν. Οἱ νέες θὰ πλημμυρίσουν τὰ νοσοκομεῖα ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκστρατευτικὰ νοσηλευτικὰ συγκροτήματα ὡς ἀδελφές νοσοκόμοι. Οἱ ἔφηβοι νέοι θὰ πλαισιώσουν τὶς ὁμάδες παθητικῆς ἀεραμύνης. Οἱ μεγαλύτερες σὲ ἡλικία γυναῖκες ὀλημερίς θὰ πλέκουν τὴν φανέλλα τοῦ στρατιώτου καὶ θὰ συσκευάζουν τὰ δέματα γιὰ τὸ μέτωπον. Ἄλλες γυναῖκες στὰ ἡπειρωτικὰ βουνὰ θὰ φορτωθοῦν πολεμοφόδια καὶ πυρομαχικὰ γιὰ νὰ τὰ προωθήσουν στὶς μαχόμενες δυνάμεις. Οἱ μεγαλύτεροι θὰ προστρέχουν ὅπου ἀνάγκαι τὸ ἐπιβάλλουν. Τὸ θέατρον καὶ οἱ μουσικοσυνθέται θὰ ψυχαγωγοῦν τοὺς τραυματίες ἀλλὰ καὶ θὰ ἐμψυχώνουν τὰ μετόπισθεν καὶ τοὺς μαχητάς. Καὶ κοντὰ σ' αὐτὸν τὸν πανεθνικὸν συναγερμὸν ὁ πνευματικὸς κόσμος τῆς χώρας, ἡ πνευματικὴ τοῦ ἡγεσίας, οἱ διανοούμενοι, ποὺ εἶναι ἀπὸ τὴν σημαντικώτερη παρουσία τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ, θὰ ἐκπέμψῃ τὴν ἐκκλησίαν του πρὸς τοὺς διανοουμένους ὅλου τοῦ κόσμου: «Ζητοῦμε τὴν εἰσφορὰ τῶν ψυχῶν, τὴν ἐπανάστασι τῶν συνειδήσεων», γράφουν, «τὴν ἐργασία, τὸ κήρυγμα, τὴν ἄμεση ἐπίδρασι παντοῦ ὅπου εἶναι δυνατόν, τὴν ἀγρυπνὴ παρακολούθησι καὶ τὴν ἐνέργεια γιὰ ἓνα καινούργιο πνευματικὸν Μαραθῶνα, ποὺ θὰ ἀπαλλάξῃ τὰ δυναστευόμενα ἔθνη ἀπὸ τὴν φοβέρα τῆς

πιό μαύρης σκλαβιάς πού είδε ποτέ ο κόσμος. "Όταν μιὰ τέτοια επανάσταση συντελεσθῆ ἡ Νίκη θὰ στεφανώσῃ τὸ μέτωπο καὶ τοῦ τελευταίου τοῦ πιὸ ταπεινοῦ ἐργάτη». Καὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴν συνυπογράφουν τὰ μεγαλύτερα ὀνόματα τῆς νεώτερης πνευματικῆς ζωῆς μας: Κωστής Παλαμᾶς, Σπύρος Μελάς, Ἄγγελος Σικελιανός, Γεώργιος Δροσίνης, Δημήτρης Μητρόπουλος, Κωνσταντῖνος Παρθένης, Κ. Δημητριάδης, Ἰωάννης Γρυπάρης, Στρατῆς Μυριβήλης, Κωνσταντῖνος Οὐράνης, Μιλτιάδης Μαλακάσης, Γρηγόριος Ξενόπουλος.

Ἡ ἀπόφασις τῆς Ἑλλάδος νὰ ἀπορρίψῃ τὸ ἰταμὸν ἰταλικὸν τελεσίγραφον καὶ νὰ ἀντισταθῆ θὰ ἐκπλήξῃ τὸν κόσμον καὶ θὰ ἀναζωπυρήσῃ τὴν ἐλπίδα του καὶ τὴν ἀποφασιστικότητά του. Ὁ Οὐῆνστον Τσῶρτσιλ θὰ διαβεβαιώσῃ τὸν Μεταξᾶν: «Θὰ σᾶς παράσχωμεν ὅλην τὴν δυνατὴν βοήθειαν μαχόμενοι ἐναντίον κοινοῦ ἐχθροῦ καὶ θὰ μοιρασθῶμεν τὴν κοινὴν νίκην». Ὁ Πρωθυπουργὸς τοῦ Καναδᾶ Μακένζυ Κίγκ γράφει: «Ὅταν ἡ κοιτίδα τοῦ εὐγενέστερου πολιτισμοῦ πού ἐγνώρισεν ἡ ἀνθρωπότητα, ἡ χώρα πού τῆς ὀφειλομε ὅ,τι καθιστᾷ τὴ ζωὴ ἀνώτερη καὶ ὠραιότερη ὑφίσταται τέτοια ἐπίθεση, ἡ θέσις ὅλων τῶν ἀληθινῶν ἀνθρώπων εἶναι στὸ πλευρό της». Ὁ ἄγγλος ἀρθρογράφος Κάντιτους ἐτόνιζε: «Ρίξτε ἓνα βλέμμα στὸ μακρὸν κατάλογο τῶν ἐθνῶν πού ὑποτάχθησαν ὑπὸ τὸν Ἄξονα ἀπὸ τὸ 1938 καὶ θὰ δεῖτε ὅτι ἡ γενναίωψυχία τῶν Ἑλλήνων φωτίζει σὰν ἥλιος ἓνα σκοτεινὸν κόσμον».

Καὶ ὅταν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς θὰ ἔξῃ ἀπωθήσει τὸν εἰσβολέα ἀπὸ τὸ Ἑλλαδικὸν ἔδαφος καὶ θὰ ἀπελευθερώσῃ τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο τὰ ἑλληνικὰ χωριά καὶ τὶς πόλεις τῆς Βορείου Ἠπειροῦ ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων καὶ τῶν κρατῶν μεγα-

λώνει. Ὁ ἴδιος ὁ Τσῶρτσιλ πάλιν θὰ πῆ: «Δὲν χρειάζεται νὰ μιλήσωμε σήμερα γιὰ πολλὰ ἔθνη. Ὑπάρχει ὅμως ἓνα μικρὸ ἡρωϊκὸ ἔθνος πρὸς τὸ ὁποῖον οἱ σκέψεις μας στρέφονται μὲ συμπάθεια καὶ θαυμασμό. Εἶναι ἡ γενναία Ἑλλάς καὶ τὰ στρατεύματά της πού ὑπερασπίζουσι σήμερα τὸ πάτριον ἔδαφος ἐναντίον τῆς τελευταίας ἰταλικῆς ἐπιδρομῆς». Καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τῆς Κορυτσᾶς τηλεγραφεῖ: «Μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ ἐμπνέει σὲ ὅλους μας τὸ κατόρθωμα αὐτὸ τῆς ἑλληνικῆς ἀνδρείας ἐναντίον ἐχθροῦ τόσο ὑπερτέρου σὲ ἀριθμὸν καὶ σὲ ἐξοπλισμό. Τὸ κατόρθωμα αὐτὸ ὑπενθυμίζει τὰ ἑλληνικὰ τρόπαια τῆς κλασικῆς ἐποχῆς».

Ἀξίζει νὰ παρακολουθήσῃ κανεὶς τὴν ἐξέλιξιν τῶν γεγονότων στὸν ἰταλικὸν τύπον. Τὶς πρῶτες ἡμέρας τῆς ἰταλικῆς εἰσβολῆς πρωτοσέλιδα θὰ καλύπτουσι τὰ γεγονότα στὴν Ἠπειρον. Αὐτὰ θὰ παρακολουθοῦνται μέχρι τοῦ Νοεμβρίου. Ἀπὸ τὸν Δεκέμβριον καὶ ἐξῆς τὰ γεγονότα εἰς τὸ ἑλληνικὸν μέτωπον θὰ ἔχουσι ἐξαφανισθῆ στίς ἐσωτερικὰς σελίδας. Καὶ μόνον στὰ ἀνακρινθέντα θὰ εὐρίσκη κανεὶς κάτι ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν μέτωπον, ὅπως: «Στὸ ἑλληνικὸν μέτωπον ἡ ἡμέρα διήλθε ἀνευ δραστηριοτήτων ἀξιωμαθημένων». Τὸ ἑλληνικὸν μέτωπον θὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὰς πρῶτας σελίδας κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐαρινῆς ἐπιθέσεως, πού παρακολουθεῖ αὐτοπροσώπως ὁ Ντούτσε, γιὰ νὰ ἐξαφανισθῶν καὶ πάλιν καὶ νὰ ἐπανεέλθουσι μὲ τὴν εἰσβολὴν τῶν Γερμανικῶν δυνάμεων. Χωρὶς αἰδῶ σὲ πρωτοσέλιδα θὰ δημοσιεύεται ἢ συνθηκολόγησις τῆς Ἠπειροῦ καὶ θὰ σημειώνεται ὅτι οἱ ἐπὶ μέρους διατυπώσεις γίνονται μὲ συνεργασίαν τῆς Γερμανικῆς Συμμαχικῆς διοικήσεως. Καὶ ὅπως θὰ σημειώσῃ ὁ Francesco Metrangolo στίς 28 Ἀπριλίου Ἰταλοῖ

άλεξιπτωτισταί καταλαμβάνουν την Κέρκυρα, αλλά κοπιάζουν να επιτύχουν την παράδοσιν τῶν Ἑλλήνων καὶ προσφεύγουν στοὺς Γερμανοὺς γιὰ νὰ πεισθοῦν οἱ φιλόνηκοι καὶ ἀπειθεῖς Ἕλληνες.

Ἄλλὰ τὸ ἀνώτατον ὄριον γελοιότητος θὰ συμβῆ μετὰ τὴν εἰσοδὸν τῶν ἰταλικῶν στρατευμάτων στὴν Ἀθήνα. Ὁ Μουσολίνι θὰ ὁμιλήσῃ γιὰ τὶς ἐνδοξες δάφνες, *allori gloriosi*, ποὺ κατέκτησεν αὐτὸς καὶ ὁ στρατὸς του στὴν Ἑλλάδα. Ὁ Τσῶρτσιλ θὰ εἰπῆ ὅτι πρόκειται γιὰ ἓνα «παγκόσμιον ρεκόρ στὸ πεδίου τῆς γελοιότητος καὶ τῆς ὑπεροψίας».

Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἡ μυστικὴ ἐκθεσις τοῦ τότε ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ τῆς Γερμανίας πρίγκιπος φὸν Ἑρμπαχ, μετὰ ἡμερομηνίαν 15 Νοεμβρίου 1940. Μεταξὺ ἄλλων γράφει: «Ὁ Μεταξᾶς ἔδωκε τὴν μόνην ἀπάντησιν ποὺ ἠμποροῦσε νὰ δώσῃ, δηλαδὴ νὰ θεωρήσῃ τὸ τελεσίγραφον ὡς κήρυξιν πολέμου. Καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σημείου δὲν θὰ πρέπει νὰ ὑπάρξουν ψευδαισθήσεις... Ὁ Μεταξᾶς ἠμπορεῖ δικαίως νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι μετὰ τὸν βιβλικὸν τρόπον μετὰ τὸν ὁποῖον ὠμίλησεν ἐξεπροσώπησε τὴν θέλησιν καὶ τοῦ τελευταίου ὑποδηματοκαθαριστοῦ τῶν Ἀθηνῶν. Ὅλοι εἶναι σύμφωνοι μετὰ τὴν ἀποχαιρετιστήριον φράσιν ποὺ εἶπεν εἰς τὸν Ἰταλὸν πρεσβευτὴν «*Alors c' est la guerre*»... Τοῦτο δὲ βεβαίως δύναται νὰ κατανοήσῃ μόνον ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει τὴν τεραστίαν ἐθνικὴν συνειδήσιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἀκόμη πέραν αὐτῆς τὴν ἀντίθεσιν τοῦ ὀρθοδόξου ἑλληνισμοῦ ἐναντίον τῆς καθολικῆς Ρώμης». Γιὰ νὰ συμπεράνῃ: «Ἐχάσαμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἓνα μικρόν, ἀλλὰ καθόλου κακὸν φίλον».

Ἡ ψυχρὰ λογικὴ τοῦ Γερμανοῦ πρέσβευτος ποὺ τόσο παραστατικὰ δίδει τὴν πραγματικὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως στὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν πρώτην

φάσιν τοῦ πολέμου ἀσφαλῶς θὰ ἐπηρεάσῃ τὶς κατοπινὰς ἐνέργειες τῆς Γερμανίας. Ἡ συνεχὴς πρόοδος τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ στὴν Β. Ἡπειρον μετὰ τὶς ἀλλεπάλληλες ἀπελευθερώσεις Ἑλληνικῶν χωριῶν καὶ πόλεων δὲν θὰ ἀφήσῃ ἀσυγκίνητον τὸν Χίτλερ. Δὲν εἶναι μικρὰς οἱ ἐπιτυχίαι τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων γιὰ νὰ παραμερισθοῦν. Κορυτσᾶ, Πόγραδετς, Πρεμετῆ, Ἅγιοι Σαράντα, Δέλβινον, Ἀργυροκάστρον, Χειμᾶρα, Κλεισούρα, Τρεμπεσίνα εἶναι σημεῖα τὰ ὁποῖα δημιουργοῦν ἀνησυχίαν στὸν σύμμαχον Χίτλερ γιὰ τὰ περαιτέρω σχέδιά του ἀλλὰ καὶ γὰ τὴν τύχην τοῦ συμμάχου τοῦ Μουσολίνι. Καὶ ὅταν, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐαρινῆς ἰταλικῆς ἐπιθέσεως, ποὺ διεξάγεται μετὰ τὴν προσωπικὴν παρουσίαν τοῦ Μουσολίνι, ὁ ὀρίζων ἔχει σαφῶς διαλευκανθῆ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Συμμάχων, ὁ Χίτλερ ἀποφασίζει νὰ ἐπέμβῃ, ὅπως ἄλλωστε τὸ εἶχε προβλέψῃ καὶ ὁ Μεταξᾶς σὲ σχετικὴ συνομιλία του μετὰ τὸν Γεώργιον Βλάχον. Μετὰ διακοίνωσιν στὴν πρεσβείαν μας στὸ Βερολῖνον, στίς 6 Ἀπριλίου 1941, ἡ Γερμανία θὰ κατηγορῇ τὴν Ἑλλάδα ὅτι παρέβῃ τὴν οὐδετερότητά της παραχωροῦσα βάσεις καὶ ἐπιτρέπουσα σὲ βρεταντικοὺς σχηματισμοὺς τὴν ἐγκατάστασιν τῶν σὲ ἑλληνικὰ ἐδάφη καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ Κυβέρνησις τοῦ Ράιχ ἔδωκεν ἤδη διαταγὰς εἰς τὰ στρατεύματά της ὅπως ἐκδιώξουν τὰς βρετανικὰς δυνάμεις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Πᾶσα ἀντίστασις προβαλλομένη εἰς τὸν Γερμανικὸν στρατὸν θὰ συντριβῇ ἀμειλίκτως. Ὁ ἐν Ἀθήναις πρέσβυς τῆς Γερμανίας πληροφορεῖ τὸν Πρωθυπουργὸν τῆς Ἑλλάδος διὰ τὴν ἐπίδοσιν εἰς τὸν ἐν Βερολίνω Ἑλληνα πρεσβευτὴν Ἀλέξανδρον Ραγκαβῆν τῆς ἀνωτέρω διακοινώσεως, ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τῆς 5.15' π.μ. τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα προσέβαλαν τὶς ἐλ-

ληνικές δυνάμεις στην Δυτική Θράκη και στην Ανατολική Μακεδονία. Η Ιταμότης της Γερμανικής επίθεσεως έπεδεικνύετο και με την εκδήλωσιν της επιδρομής χωρίς να παρέχεται ούτε ελάχιστον όριον προθεσμίας για ένδεχομένην αποδοχήν και ακόμη περισσότερο με την δικαιολογίαν ότι ή εισβολή δέν έξεδηλώνετο κατά της Ελλάδος, αλλά κατά της Αγγλίας. Πάντως ή απάντησις του Έλληνος Πρωθυπουργού Άλεξάνδρου Κοριζή εις τό τελεσίγραφον της Γερμανίας ήταν ίδια με την απάντησιν της 28ης Οκτωβρίου 1940, Όχι. Ένα δεύτερον Όχι που ήνοιγε νέας άτραπούς δόξης. Είς τὰ όχυρά της Δυτικής Θράκης και της Ανατολικής Μακεδονίας έπρόκειτο τώρα να γραφούν νέαι σελίδες αύταπαρνήσεως και ύποταγής εις τό χρέος. Παρ' όλην την θωρακοφόρον μηχανοκίνητον ύπεροχήν αι στρατιαί της Γερμανικής έπάρσεως θα άναγκασθούν σε μίαν πολυήμερον καθήλωσιν. Σ' ένα έκτεταμένον μέτωπον χιλίων και πλέον χιλιομέτρων τὰ έλληνικά στρατεύματα συνεχίζουσιν να μάχωνται έναντίον δύο αυτοκρατοριών. Η παλινδρομία της Γιουγκοσλαβικής πολιτικής δέν κατώρθωσε να ένισχύση τις στρατιωτικές δυνάμεις της τουλάχιστον ψυχικώς και έτσι τό ρήγμα στον Άξιόν ποταμόν είναι άναπόφευκτον. Άναπόφευκτος είναι και ή σταδιακή ύποχώρησις των Έλληνικών δυνάμεων που τώρα πλέον μάχονται και για την προστασίαν της άποχωρήσεως των συμμαχικών δυνάμεων. Η 27η Άπριλίου είναι ή άποφράς ήμέρα της καταλήψεως των Αθηνών. Όμως ή Έλλάς θα συνεχίζη τον άγώνα επί ένα ακόμη μήνα στην Κρήτην. Και εκεί καταρρέει τό άήττητον της πολεμικής Γερμανικής άεροπορίας με την ούσιαστικήν καταστροφήν και έκμηδένισιν του όπλου των των άλεξιπτωτιστών.

Και ένώ εις την Κρήτην εκλείετο ό έπτάμηνος ένδοξος και νικηφόρος άγών ύπέρ της έλευθερίας εις τὰ πεδία των μαχών, όπου ήναγκάζοντο οι Έλληνες να παραδοθούν, σκηναί προαιωνίου άρετής έπραγματοποιούντο. Ο Ταγματάρχης του πυροβολικού Βέρσης διαταχθείς υπό των Γερμανών να παραδώση τὰ Πυροβόλα της Μοίρας του, άφου συνεκέντρωσε ταύτα και τοίς απέδωκε τιμάς ήτύοκτόνησε ένώ ή Μοίρα του έψαλλε τον Έθνικόν ύμνον. Είς την Άκρόπολιν παρόμοιαι σκηναί έξετυλίσσοντο κατά την ύποστολήν της Έλληνικής σημαίας. Έται εκλείετο ή έποποιία του 1940 - 1941 με ύπερηφάνειαν και εύψυχίαν².

Διά να άνοιξουσιν αι άλλαι σελίδες της άντιστάσεως. Άπό τας πρώτας κιόλας ήμέρας της κατοχής των Αθηνών. Τό πρωϊ της 30ης Άπριλίου 1941 ένώπιον του πρωθιερέως του Άγίου Γεωργίου Καρύτση όρκίζεται ή Κυβέρνησις Τσολάκογλου, που είχε σχηματισθή την προηγουμένην. Η όρκωμοσία της με άπλου πρωτοπρεσβύτερον, τον άείμνηστον π. Νικόλαον Παπαδόπουλον, ύπήρξεν ό πρώτος κόλαφος. Ο άρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσανθος σημειώνει στο ήμερολόγιόν του, με ήμερομηνίαν 29 Άπριλίου: «Πρός τό έσπέρας έρχεται εις έπίσκεψίν μου ό κ. Πλάτων Χατζημιχάλης, έπίτροπος του ιερού ναού Μεταμορφώσεως της Πλάκας, και μου αναγγέλλει ότι έσχηματίσθη κυβέρνησις υπό τον Τσολάκογλου και ότι αυτός άποτελεί μέλος αυτής άναλαβών τό Υπουργείον Έθνικής Οικονομίας και προσωρινώς τό Υπουργείον Οικονομικών και ότι προδλίγου ύπέγραψαν τό σχετικόν συμβόλαιον μετά των Γερμανών. Τω άπήντησα ότι λυπούμαι πολύ, διότι διά συμβολαίου και έντολή των Γερμανών σχηματίζεται κυβέρνησις και ίδίως διότι μετέχει αυτής ό κ. Χατζημιχάλης τον όποιον

ἐθεώρουν τίμιον Ἕλληνα. Καὶ τί ἠθέλατε νὰ κάμωμεν; λέγει ὁ κ. Χατζημιχάλης, νὰ ἀφήσωμεν νὰ μᾶς κυβερνήσουν οἱ γκαουλάιτερ; Τῷ ἀπαντῶ, ναί, διότι μὲ τοὺς γκαουλάιτερ οἱ Γερμανοὶ θὰ κάμουν μικρότερον κακὸν παρ' ὅσον θὰ κάμουν δι' ὑμῶν, διότι θὰ φέρετε μόνον τὰς εὐθύναις χωρὶς νὰ ἠμπορέσετε νὰ κάμητε τὸ ἐλάχιστον καλὸν εἰς τὸν λαόν. Ὅπωςδὴποτε ἀπαντᾷ ἡμεῖς ὑπεγράψαμεν τὸ συμβόλαιον καὶ ἡ Κυβέρνησις ἐσηματίσθη καὶ αὖριον ὀρκίζεται καὶ παρακαλεῖ νὰ ἔλθετε νὰ μᾶς ὀρκίσητε αὖριον τὸ πρῶτ' ἢ ὦρα θ'. Ἀπαντῶ ὅτι ἡ Ἐθνικὴ Κυβέρνησις τὴν ὁποῖαν ὠρκισα ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται καὶ νὰ συνεχίζῃ τὸν πόλεμον. Ἄλλην Κυβέρνησιν δὲν δύναμαι νὰ ὀρκίσω. Πλὴν τούτου δὲν γνωρίζω τί ἐγράφη καὶ ὑπεγράφη εἰς τὸ μετὰ τῶν Γερμανῶν συμβόλαιον καὶ δὲν γνωρίζω ἐὰν αὖριον κατ' ἐντολὴν τῶν Γερμανῶν δὲν θὰ ἀποκηρύξητε τὴν μετὰ τῶν Ἀγγλων συμμαχίαν μας ὅπερ ἐθνικῶς θὰ εἶναι ὀλεθριώτατον. Εἰς τοιαύτας δὲ ὑπόπτους καὶ ἀντεθνικὰς ἐνεργείας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δώσῃ ἡ Ἐκκλησία τὸν ὄρκον καὶ τὴν εὐλογίαν της. Ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ μένη μακρὰν ἀπὸ τοιαῦτα πράγματα.

Μὲ τὴν γενναίαν αὐτὴν ἀπάντησιν τοῦ ἡρωϊκοῦ παλαιοῦ ἀγωνιστοῦ τοῦ Πόντου, τοῦ ἀπὸ Τραπεζοῦντος Ἀθηνῶν Χρυσάνθου, ἀνοίγει καὶ ὁ κύκλος τῆς ἀντιστάσεως κατὰ τῶν δυνάμεων κατοχῆς. Εἰς ὅσους ἀναζητοῦν τοὺς πρῶτους ἀντιστασιακοὺς καὶ καταγράφουν τὰς πρῶτας ἀντιστασιακὰς ἀντιδράσεις ὁ Χρῦσανθος Ἀθηνῶν εἶναι ὁ πρῶτος ἀντιστασιακός, ἤδη μόλις δύο ἡμέρες μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν, ἃς μὴ τὸ λησμονοῦμε. Ὑψώνει τὸ ἀνάστημά του καὶ δὲν ὀρρωδεῖ πρὸ τῆς μηχανοκινήτου ὑπεροχῆς.

Ὁ ἐπτάμηνος ἀγὼν ἀποτελεῖ κεντρικὸν σημεῖον ἀναφορᾶς εἰς τὸν ἐν

γένει ἀγῶνα τῶν ἐλευθέρων λαῶν κατὰ τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον. Ἡ σημασία τῆς συμβολῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ κατὰ τὴν νικηφόρον πορείαν εἰς τὰ βουνὰ τῆς Β. Ἠπείρου καὶ κατὰ τὴν δρᾶσίν της μετὰ τὴν ἐπίθεσιν τῶν Γερμανῶν, εἰς τὰ ὄχυρά καὶ εἰς τὴν Κρήτην, εἶναι μεγάλη διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολέμου ἰδιαίτερος εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέτωπον.

Ἄλλ' ἡ σημασία τῆς συμβολῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον δὲν εἶναι μόνον στρατιωτικὴ ἢ καὶ πολιτικὴ. Εἶναι πρωτίστως ἰδεολογικὴ καὶ ψυχικὴ. Ὅλοι οἱ κατὰ καιροὺς ἡγέται τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίοδον θὰ ὁμιλήσουν διὰ τὸ Χρέος καὶ θὰ τὸ πραγματώσουν μετὰ τὴν ζωὴν των. Θὰ ἀναφερθοῦν εἰς τὴν δόξαν καὶ εἰς τὴν τιμὴν, ἀξίας ποὺ εἶναι ἀπαύγασμα μιᾶς πολυαιωνίου παιδείας τῆς ὁποῖας οἱ Ἕλληνες τοῦ '40 μετέχουν, διότι ἡ ἐκπαίδευσίς των τοὺς τὴν παρέχει ἀλλὰ καὶ ὁ βίος των τὴν ἀναπαράγει.

Ὡ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε, ἐλευθεροῦτε πατρίδ', ἐλευθεροῦτε δὲ

παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε ἔδη, θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ὁ ἀγών.

Πόσον ἐνθυμίζει τὴν στροφὴν αὐτὴν τοῦ Αἰσχύλου τὸ διάγγελμα τοῦ πρωθυπουργοῦ Μεταξᾶ. Αὐτὸς παρῶτρυνε· «ἀγωνισθεῖτε διὰ τὴν πατρίδα, τὰς γυναῖκας σας καὶ τὰ παιδιά σας καὶ τὰς ἱεράς σας παραδόσεις» διὰ τὴν καταλήξιν, ὅπως καὶ ὁ Αἰσχύλος· «Νῦν ὑπὲρ πάντων ὁ ἀγών».

Ἐπολιορκοῦσε τὴν βασιλεύουσαν Πόλιν ὁ Χαγάνος τῶν Ἀράβων μαζί με πλῆθος ἄλλων φυλῶν, Σλάβων, Οὐνων, Σκυθῶν, Βουλγάρων. Ἀλλὰ εὐρήκεν ἐκεῖ λαὸν Ἑλληνικὸν ἀποφασισμένον ν' ἀντιταχθῆ, διότι αὐτὸ τοῦ ἐπέβαλε τὸ χρέος του πρὸς τὸν Θεὸν καὶ

τὴν Παναγίαν. «Ὁ δὲ κατὰ τὴν βασιλί-
δα λαὸς ὑπὸ Σεργίου τοῦ τὴν πα-
τριαρχεῖαν ἔχοντος τότε, πολλὰ παρε-
καλεῖτο καὶ πρὸς τὸ μὴ πίπτειν ἐδιδά-
σκετο. Θαρρεῖτε, τέκνα, λέγοντος...
Τούτοις θαρρήσας τοῦ Σεργίου τοῖς
λόγοις ὁ ἐν τῇ Πόλει λαὸς ἔμενον
πάντες τῇ πίστει νευρούμενοι... Ὁ δὲ
παρὰ βασιλέως εἰς φυλακὴν τῆς Πό-
λεως καταλειφθεὶς, Βῶνος ὄνομα, ὅσα
δυνατὸν ἦν ἀντιμηχανᾶσθαι πάντα
πράττων καὶ ποιῶν οὐκ ἡμέλει. Βούλε-
ται γὰρ ὁ Θεὸς ἡμᾶς μὴ ἀργούς καὶ
ἀπράκτους καθῆσθαι ἀλλὰ τι καὶ ἐνεργεῖν
καὶ ἐπινοεῖσθαι μὲν τινα καὶ ἀφ'
ἡμῶν, ἐπ' αὐτὸν δὲ πᾶσαν ἔχειν σωτη-
ρίας τὴν προσδοκίαν». Ὁ βάρβαρος
ἀπεχώρησεν ἠττημένος καὶ ἔμεινεν εἰς
τὴν Πόλιν ὁ λαὸς ἐλεύθερος διὰ τὴν
ἀναπέμψη καὶ τὰ νικητήρια καὶ τὰ εὐ-
χαριστήρια εἰς τὴν Θεοτόκον ἢ ὅποια
«μεγάλην ἡμῖν καὶ παράδοξον σωτη-
ρίαν κεχάρισται».

Περιέσφιγγεν ὁ Σουλτᾶνος Μωάμεθ
ὁ Β' τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἡ ζωὴ
τῆς πόλεως καὶ τὸ μέλλον τῆς Αὐτο-
κρατορίας ἀλλὰ καὶ τοῦ βασιλέως Κων-
σταντίνου Παλαιολόγου ἢ μοῖρα διε-
γράφοντο ζοφεραί. Ὅμως ὁ Κωνσταν-
τίνος Παλαιολόγος εἶναι κληρονόμος,
ὄχι μόνον ἀπόγονος, μιᾶς παραδόσεως
χιλιετιῶν ποῦ βαρύνει καὶ προσδιορίζει
κανόνες συμπεριφορᾶς ὄχι πρὸς ἄν-
θρώπους ἀλλὰ πρὸς ἰδέας, πρὸς αὐ-
τὸν τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν θὰ
διστάσῃ νὰ κατακεραυνώσῃ τὸν Σουλ-
τᾶνον μὲ τὴν ἀπάντησίν του· «Τὸ τὴν
πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἐστὶν οὐτ'
ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ.
Κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέ-
τως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα
τῆς ζωῆς ἡμῶν». Ἀπόλυτος μονάρχης
αὐτὸς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ προσ-
διορίσῃ τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως καὶ
τὸν ἐξανδραποδισμόν της, αὐτὸς ποῦ
ἐκ τῆς αὐθεντίας του δύναται νὰ πρά-

ξῆ ὅ,τιδῆποτε. Καὶ ἀκόμη δὲν ἔχει τὸ
δικαίωμα οὔτε ἡ πλειοψηφία οὔτε
ἀκόμη καὶ αὐτὴ ἡ παμψηφεία, τὸ σύνο-
λον τῶν κατοίκων τῆς Πόλεως νὰ ἀπο-
φασίσουν τὴν παράδοσιν της. Διότι οἱ
κατοικοὶ της, ὁ πληθυσμὸς, οἱ πολῖται
ὅποιασδήποτε πόλεως καὶ χώρας καὶ
ἔθνους εἶναι ἀπλῶς διαχειρισταὶ μιᾶς
ὑποθέσεως πολυαιωνίου ποῦ δὲν κα-
ταστρέφεται διὰ τὴν προσωρινὴν εὐη-
μερίαν. Πέρα τῆς καθημερινῆς ζωῆς
καὶ ὑπεράνω τῶν βιοποριστικῶν ἀναγκῶν
ὕψωνεται τὸ Χρέος.

Στὴν τάπια τοῦ Μεσολογγίου πε-
ριέκλειεν ὁ Ὄθωμανὸς Τοῦρκος τοὺς
Ἕλληνας. Ἡ πείνα ἔθραυε τὴν ἀντί-
στασιν ἀλλὰ τὴν ἀποκαθιστοῦσε τὸ
Χρέος, οἱ ἀριθμοὶ ἐκλόνιζαν τὰ σώμα-
τα, ἀλλὰ τὰ ἀνιστοῦσε ἡ Δόξα. Ἐν
τέλει ἐνίκησαν ἡ πείνα καὶ οἱ ἀριθμοί.
Ἐπακολουθεῖ θρῆνος διὰ τὴν πτώσιν
τοῦ Μεσολογγίου, ἀλλ' ὁ θρῆνος αὐ-
τὸς δὲν ἀκούεται. Διότι ψάλλεται ὁ
Ἕμνος. Ὁ Ἕμνος πρὸς τὸ Χρέος καὶ
τὴν Δόξαν· «Εἰς τὸ ποίημα τοῦ Χρέους»,
γράφει ὁ ἐθνικός μας ποιητής, «μα-
κρυνὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ φρικτὴ ἀγω-
νία μέσα εἰς τὴν δυστυχία καὶ εἰς τοὺς
πόνους, ὅπως ἐκεῖθε φανερωθῆ ἀπεί-
ραχτη καὶ ἅγια ἢ διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ
παράδεισος. Πραγματοποίησε τούτῃ τὴν
ἰδέαν· ὅλοι οἱ ἄνθρωποι δεσμοί, πα-
τρός, ἀδελφοῦ, γυναικὸς ριζωμένοι εἰς
τὴ γῆ καὶ μὲ αὐτοὺς ὁ ἐνθουσιασμὸς
τῆς δόξας· τοὺς ἀρπάζεται ἡ γῆ καὶ
τοιουτοτρόπως ἀναγκάζονται νὰ ξεσκε-
πάσουν εἰς τὰ βάθη της τὴν ἀγιωσύνη
τῆς ψυχῆς τους».

Καὶ τὴν Δευτέρα τῆς 28ης Ὀκτω-
βρίου 1940 ἀνασταίνεται ἡ μνήμη τοῦ
Γένους·

Τὸ Γένος βουλιαγμένο μέσ' τὸν αἰῶνα
νὰ λυτρωθῆ μονάχο του μπορεῖ

Μὰ νὰ ξυπνήσῃ πρέπει ἡ πλέρια

Μνήμη

βαθεία του ἀδάμαστη καὶ τρομερή.

Τὸ Χρέος βέβαια ἔμπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὸν θάνατον τοῦ ἀγωνιστοῦ. Ἄλλὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀνταλλαγῇ μὲ τὴν ταπείνωσιν καὶ τὸν ἐξευτελισμόν. Τὸ Χρέος συμβαδίζει μὲ τὴν Τιμὴν. Αὐτὸ τὸ εἶχε διαισθανθῆ ἡ κοινὴ γνώμη τῆς ἐποχῆς καὶ ἔγραφε τότε ὁ Γεώργιος Βλάχος: «Θὰ πεθάνωμε, διότι οὐκ ἔστιν ἄλλως γενέσθαι, διότι μᾶς ἐπεβλήθη, διότι αὐτὸς ὑπῆρξε τῆς γενεᾶς μας ὁ μέγας λαχνός, διότι δὲν εἶναι δυνατόν ἓνα Ἔθνος ὀλόκληρον νὰ πτύεται κατὰ πρόσωπον ἀπὸ ἓνα φαιδρὸν κουμπαραῶν, ὁ ὁποῖος ἔρχεται εἰς τὰς τρεῖς τὸ πρῶτῃ, μετὰ ἓνα γλέντι, ἴσως πιωμένος, ἴσως ὄχι, καὶ ξυπνᾷ τὸν πρωθυπουργὸν τῆς Ἑλλάδος, ὡσάν νὰ ἦτανε δοῦλός του καὶ τοῦ ζητᾷ ἐντὸς τριῶν ὥρῶν -ἢ μᾶλλον δυόμισυ- τὴν Ἑλλάδα. Αὐτὰ δὲν ἔμπορουν νὰ τὰ δεχθοῦν, δὲν ἔμπορουν νὰ τὰ καταπιοῦν Ἔθνη τὰ ὁποῖα θέλουν νὰ ζήσουν. Αὐτὰ δὲν ἔμπορουν νὰ τὰ δεχθοῦν ἄνθρωποι ἄρτιοι, Λαοὶ ὑγιεῖς, οἱ ὁποῖοι ἔχουν χιλιετηριδίων ἐνδοξον ἱστορίαν. Αὐτὰ τὰ δέχονται ἄλλοι. Ἡμεῖς δὲν εἴμεθα ἄλλοι. Εἴμεθα Ἕλληνες. Θὰ ζήσωμεν, θὰ ἀποθάνωμεν καὶ θὰ παραμείνωμεν ὡς Φυλὴ καὶ ὡς Ἔθνος καὶ ὡς Ἰδέα καὶ ὡς ἄνθρωποι Τίμιοι».

Μὲ αὐτὸ τὸ συναίσθημα τοῦ Χρέους καὶ τῆς Τιμῆς ὠδευσεν ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς τὰ κακοτράχαλα βουνὰ τῆς Βορείου Ἡπείρου, εἰς τὰ Ὀχυρά, εἰς τὴν Κρήτην διὰ νὰ σφραγίσῃ μὲ τὴν πίστιν του καὶ τὴν τόλμην του μίαν ἐποποιΐαν. Τὴν ἐποποιΐαν τοῦ '40 - '41. Πρὶν ἀνοίξῃ μίαν ἄλλην ἐποποιΐαν. Τὴν ἐποποιΐαν τῆς Ἐθνικῆς Ἀντιστάσεως εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὶς πόλεις, εἰς τὴν Μέσην Ἀνατολήν, εἰς τὸ Ἑλ Ἀλαμείν, εἰς τὸ Ρίμινι, εἰς τοὺς Ὠκεανούς, ὅπου ἢ ὑπόθεσις τῆς Ἐλευθερίας ἐκαλοῦσε τὸν Ἑλληνισμόν. Ὄδευσε καὶ πάλιν, ὅπως ὠδευεν ἐπὶ αἰῶνες, ἐπὶ χιλιετίες.

Καὶ εἰς τὴν ὁδοιπορίαν αὐτὴν ἐπροσκαλοῦσε τοὺς λαοὺς εἰς τὸ Χρέος καὶ τὴν Τιμὴν. Ἄλλὰ καὶ τοὺς ἐπροσκαλοῦσε. Καὶ ὅμως ὁ ἴδιος αὐτὸς λαός, λὲς καὶ μία θάσκανος μοῖρα τὸν ἀκολουθεῖ, δὲν κατῴρθωσε νὰ ἐξαργυρώσῃ τὴν θυσίαν του. Ἀπέμεινε μὲ τὴν Δόξαν καὶ τὴν Τιμὴν. Τάχατες δὲν θὰ ἔμπορουν νὰ στήσῃ τουλάχιστον ἓνα ἀπεραγτο Μνημεῖο, ἓνα ἀτελειώτο Μουσεῖο, ὅπου θὰ ἐστεγάζε τις μνημέες του, τις ἐποποιεῖς του, τὰ δάκρυά του, τὴν συμπαράστασί του στοὺς συμμάχους λαοὺς, τὴν καταβολὴ του στὸν κοινὸν ἀγῶνα διὰ τὴν ἐλευθερίαν; Τόσο μᾶς τρομάζει τὸ γεγονὸς ὅτι σ' αὐτὸ τὸ Μνημεῖο θὰ ἔπρεπε νὰ στεγασθοῦν καὶ πρόσωπα, καὶ ὄνειρα καὶ ἰδέες ποὺ ὑπῆρξαν πρωτοπόρα, ὑπεύθυνα, ὀδηγητικὰ στοὺς ἀγῶνες τῆς φυλῆς; Τούλάχιστον σ' αὐτὸ τὸ Μνημεῖο, σ' αὐτὸ τὸ Μουσεῖο, νὰ περνοῦμε νὰ ἀνανεώνωμε τὶν μνημέες μας, τὶς καταβολές μας οἱ νεώτεροι. Νὰ βλέπωμε πῶς οἱ Ἕλληνες ἄκουσαν τὴν φωνὴν τοῦ Χρέους. Ἄς εἶναι μόνο γιὰ μᾶς. Ἄν θέλουν οἱ παλαιοὶ σύμμαχοί μας, ὅσοι ὠφελήθησαν ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες καὶ τὶς θυσίες τῆς φυλῆς, ἄς περνοῦν νὰ τὰ βλέπουν. Καὶ ἄς συλλογίζωνται τὴν ἔλλειψιν τῆς ἀναποδόσεως. Ἄλλ' ἔμεῖς ἄράγε δὲν ἔχομε ἀνάγκη νὰ θυμώμαστε; Τὸ χρεωστοῦμε αὐτὸ στὴν 28ῃ Ὀκτωβρίου 1940, σ' αὐτοὺς ποὺ ἐκίνησαν διὰ τὸ Χρέος.

ΠΑΝΑΓ. Γ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ
Ὁμοτ. Καθηγητῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
Διευθυντῆς τῆς Ἐθνικῆς
Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος, ἔ. τ.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Τὴν πολιτικὴν τῆς Ἰταλίας ἐξέφρασαν ἀργότερα ὁ Μουσολίνι κατὰ τὴν ἐπίσημον συνεδρίασιν τῆς Ἰταλικῆς φασιστι-

κής και συντεχνιακής Βουλής επί τη πρώ-
τη Έπετειώ από την είσοδον της Ιταλίας
εις τόν πόλεμον.

Είναι πολύ ενδιαφέροντα, ιδιαιτέρως όσα
αναφέρονται στην ευρύτερη περιοχή μας,
τουλάχιστον όπως έδημοσιεύθησαν στον
τύπον της εποχής (βλ. προχείρως «Η
Πρωΐα», 11 Ιουνίου 1941): «Δέν κατέστη
δυνατόν», λέγει ό Μουσολίνι, «νά έπιτευ-
χθῆ τέλειος από πάσης απόψεως διακανο-
νισμός, αλλά θά πρέπει του λοιπού επί
του ζητήματος αυτού νά παραιτηθῆ τις
των άρχών του άπολύτου. Η Βουλγαρία
θά ίδῃ προσαρτωμένας τήν Μακεδονίαν
(έννοεΐ θεβαίως τήν Γιουγκοσλαβικήν και
τήν Έλληνικήν) και τήν Δυτικήν Θράκην,
ήτις άπετέλει διάδρομον στενόν και άνόη-
τον, ό όποιος ήμπούδιζε τήν Βουλγαρίαν
νά εξέλθῃ εις τό Αίγαϊον. Η Άλβανία θά
μεγεθυνθῆ διά των περιοχών του Κοσό-
βου πρός βορράν και διά της Τσαμουριάς
πρός νότον. Τό Μαυροβούνιον άναλαμβάνει
τήν ανεξαρτησίαν του και εισέρχεται
έντός της ίταλικής τροχιάς. Η Ούγγαρία...
έμεγάλωσε τά σύνορά της. Τό υπόλοιπον
της Σλοβενίας κατέστη ίταλική έπαρχία
μέ ειδικόν καθεστώς. Τό σημαντικώτερον
όμως γεγονός είναι ή μετά 10 αιώνας
άνάστασις του Κροατικού Κράτους. Κατά
τήν έπελθούσαν μετά της Γερμανικής Διοι-
κήσεως συμφωνίαν όλη ή Έλλάς περιλαμ-
βανομένων και των Άθηνών, θά καταλη-
φθῆ υπό των Ίταλικών στρατευμάτων. Τό
έργον τούτο θά τό αναλάβωμεν ζητούν-
τες νά έλαφρύνωμεν όσον τό δυνατόν
τήν δυστυχία, τήν προκληθείσαν εις τόν
Έλληνικόν λαόν από τους ύποδουλωμέ-
νους εις τό Λονδίνον ήγέτας του και λαμ-
βάνοντες ύπ' όψιν ότι ή Έλλάς άποτελεΐ
μέρος του Μεσογειακού ζωτικού χώρου
της Ίταλίας».

Δυστυχώς βλέπει κανείς πώς και μετά

60 τόσα έτη έπραγματοποιήθη και άπο-
βλέπεται νά πραγματοποιηθῆ δι' άλλων
μέσων και μέ άλλην ιδεολογικήν επένδυ-
σιν ή πολιτική Μουσολίνι.

2. Τήν άνδρείαν του Έλληνος πολεμι-
στου θά αναγνωρίση ό Ίδιος ό Χίτλερ, ό
όποιος εις όμιλίαν του ένώπιον του Ράιχ-
σταγκ λέγει τήν 4ην Μαΐου 1941:

«Ήτο δι' έμέ πολύ θλιβερόν και πι-
κρόν, διότι ώς Γερμανός διά της μορφώ-
σεώς μου κατά τήν νεότητα και έκ του
έπαγγέλματός μου άργότερον κατεχόμεν
από βαθύτατον σεβασμόν διά τόν πολιτι-
σμόν και τας τέχνας μιās χώρας, ή όποία
ήτο κοιτίς του κάλλους και του άνθρωπί-
νου μεγαλείου, υπήρξεν, λέγω θλιβερόν
δι' έμέ νά βλέπω τήν εξέλιξιν αυτήν και
νά μη δύναμαι νά τήν μεταβάλω...

Αί κακοκαιρία, ή χιών, αί θύελλαι και ή
βροχή, όμού μέ μίαν ήρωϊκήν αντίστασιν
των Έλλήνων στρατιωτών' όφείλω νά δια-
πιστώσω τούτο διά νά άποτίσω δικαιοσύ-
νην εις τήν ιστορίαν...

Ούτω οί αίχμάλωτοι Έλληνες άπελύ-
θησαν και θά άπολυθούν άμέσως, λαμβα-
νομένης ύπ' όψιν της ήρωϊκής στάσεως
των στρατιωτών αυτών...

Η ιστορική δικαιοσύνη μου έπιβάλλει
νά διαπιστώσω ότι μεταξύ των έχθρών, οί
όποιοι εύρίσκοντο άπέναντι ήμών, ό Έλ-
λην στρατιώτης, πρό πάντων, έπολέμησε
μέ τό μεγαλύτερον θάρρος. Παρεδόθη
μόνον όταν ή έξακολούθησις της άντιστά-
σεως δέν ήτο πλέον δυνατή και δέν είχε
πλέον κανένα λόγον...

Τρέφομεν είλικρινή συμπάθειαν διά τόν
πτωχόν λαόν, ό όποιος ήττήθη. Είναι τό
θύμα του βασιλέως και μιās εύαρίθμου
κλίκας ίθυπόντων. Έπολέμησεν έν τούτοις
τόσον γενναίως, ώστε και οί πολέμοί του
δέν δύνανται νά τω άρνηθούν τήν έκτίμη-
σίν των» (βλ. προχείρως «Αθηναϊκά Νέα»,
5 Μαΐου 1941).

ΟΧΙ

Φουντώνει τ' Όχι, «θεριεύει», γιγαντώνει.
Πάει και πάει με πέλαα, μ' άνέμους, με ποτάμια.
Φλογέρα γίνεται στοῦ κάμπου τὰ καλάμια,
θυμῶν ὀρχήστρα πέρα, στῆς Πίνδου τὸν ἀέρα.
Πάει στὶς κορφές τῶν ἐλατιῶν, μπαίνει στὰ δάση,
σ' ἀρχοντικά, σὲ φτωχικά, σ' ἀγρούς καὶ στάνες.
Στὶς πόλεις, στὰ χωριά, τὸ διαλαλοῦν χρυσόφωνες καμπάνες.

Όχι.

Σφίγγουν τὰ δόντια κι οἱ πυγμές.
Οἱ πρᾶοι ποιμένες παρατᾶν τὰ ποίμνια.
Κασμᾶς, ἀλέτρι, δίχτυα παρευθὺς παραμερίζουν
κι' εἶδα ἀρχαγγέλους τιμωρούς, ἀμούστακα παιδιά,
ρομφαῖες νὰ παίζουν κι' ἄπαρτα κάστρα νὰ γκρεμνοῦν.

ΣΤ. ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

ΒΙΟΛΟΓΙΚΟΙ «ΑΚΡΟΒΑΤΙΣΜΟΙ»

«Κύριος ἔδωκεν ἐπιστήμην ἐνδοξάζεσθαι ἐν τοῖς θαυμασίοις αὐτοῦ».

(Σοφ. Σειράχ λη', 6)

«Ἐπιστήμη χωριζομένη ἀρετῆς, πανουργία οὐ σοφία φαίνεται».

(Πλάτων)

Εἶπαν, τὴ Γενετική, «ἐπιστήμη τοῦ μέλλοντος», ἐπιστήμη ἢ ὅποια θὰ ἔχει πρωταγωνιστικὸ ρόλο στὶς π ο ι κ ἰ λ ε ς π ρ α κ τ ι κ ἔ ς ἐφαρμογές τῆς Ἰατρικῆς, πρὸς ὄφελος τοῦ ἀνθρώπου (θεραπευτική, καταπολέμηση ἀσθενειῶν γενετικῶν καὶ μὴ, ὑποδοθηθούμενη ἀναπαραγωγή καὶ βελτίωση τοῦ ἀνθρωπίνου εἶδους, ποιότητα ζωῆς, μακροζωία, κ.λ.π.).

Τὸ γεγονός, ὅμως, αὐτῶν τῶν «ἐκρηκτικῶν» ἐπιτυχιῶν καὶ ἐξελίξεων τῆς βιοϊατρικῆς, αὐτομάτως, δημιούργησε ἐρωτήματα καὶ ἐρωτηματικά, προκάλεσε σοβαρότατα προβλήματα, φύσεως ἠθικῆς, νομικῆς, κοινωνικῆς, οἰκονομικῆς, φιλοσοφικῆς, θεολογικῆς - ἐκκλησιαστικῆς, ἐννοιολογικῆς.

Αὐτὴ ἡ «ἐπαναστατικὴ βιολογία» τί εἶδους κόσμο σκέφτεται νὰ «πλάσει» στὸ μέλλον;

Ἡ ἀνθρωπότητα, στὸ σύνολό της, αἰσθάνεται ὅτι «κλονίζεται ἀπὸ τοὺς... βιολογικοὺς κλωνισμούς» καὶ τρέμει μπροστὰ σὲ ἐκτελούμενους βιολογικοὺς «ἀκροβατισμούς». Κάποιοι ἐπιστήμονες, ὡς «ἐπίδοξοι θεοί», τολμοῦν νὰ «παραδιάξουν τὸ Βασιλεῖα τοῦ Σύμπαντος» καὶ

«Δημιουργοὶ πάντων τῶν γεγονότων».

Τὸ φαινόμενο δὲν εἶναι νέο. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν πρωτοπλάστων, παραμένει ἡ ἐπιθυμία τῆς βρώσεως τοῦ «ἀπτηγορευμένου καρποῦ», ἢ δίψα τοῦ «εἰδέναι» καὶ ἡ ἀναζήτηση τῆς «πειράσμικῆς» γνώσεως, ποὺ ἀνοίγει τὰ μάτια τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νὰ γίνεи ἕνας παντογνώστης καὶ παντοδύναμος Θεός! **«Ἦ ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ (τοῦ καρποῦ), διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἔσεσθε Θεοί»** (Γεν. γ', 5).

«Ἐποχὴ πειρασμοῦ ἢ σημερινὴ γιὰ τὸ Χριστιανό», δηλώνει ὁ Ἐνγκερχαντ, καθηγητῆς τῆς βιοηθικῆς στὸ Πανεπιστήμιο Χιούστον τῶν ΗΠΑ («Τόλμη», Ἰαν. 2002). Καὶ ὄντως βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ φαινόμενα ἐπιστημονικῆς ἀλαζονείας, ἢ ὅποια δὲν ξέρουμε ποῦ θὰ μᾶς ὀδηγήσει. Ἡ ὑποκατάσταση τοῦ ρόλου τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τοὺς ἰατροβιολόγους, δικαιολογημένα προκαλεῖ, στὴν κοινωνία, ἐντονὴ κριτικὴ διάθεση καὶ καχυποψία.

Ἀπὸ πολλῆς, σημαίνουσες φωνές, ἀκούγεται ἡ ἄποψη γιὰ τὴν ἀνάγκη ἠθικοῦ ἐλέγχου, ἴσως καὶ φραγμοῦ, σὲ μιὰ ἐπιστήμη, ἢ ὅποια παραδιάζει τὴν

όφειλομένη «πολιτική του χρέους» προς τον έαυτό της, την Ήθική και τον Άνθρωπο - αποδέκτη των έπιτευγμάτων. Χωρίς καμιά έπιφύλαξη, όλοι μας, αποδεχόμαστε, με άνακούφιση, κάθε καλό και χρήσιμο έπιστημονικό έπίτευγμα, άντιστεκόμαστε, όμως, στίς έπιστημονικές έφαρμογές, οί όποιες προσβάλλουν την άξιοπρέπεια του άτομου, την έλευθερία του, τά δικαιώματά του (τόσες Συνθήκες και Όργανισμοί, για τά ανθρώπινα δικαιώματα, πού πάνε...).

Κάθε σοβαρά σκεπτόμενος άνθρωπος βλέπει ότι, πολύ εύκολα σημερινά έκπληκτικά έπιτεύγματα, όχι λίγες φορές, μακροπρόθεσμα καταλήγουν σέ δυσάρεστα έπακόλουθα, για την ποιότητα τής ζωής ή και την ίδια τή ζωή, άκόμη. Άφθονούν τά παραδείγματα στή Βιολογία και την Ύατρική.

Έξ άλλου, ή μεταβολή των άνακαλύψεων είναι συνεχής, με άποτέλεσμα τή διαρκή άλλαγή των δεδομένων πού ισχύουν, κάθε φορά, γεγονός πού κάνει δύσκολη την «άπόλυτη» άποδοχή τους. Ποιός μπορεί, τόσο εύκολα, νά δεχτεί τίς έπεμβάσεις στα γονίδια, χωρίς τó φόβο ένδεχομένων τραγικών μεταλλάξεων, στίς έπερχόμενες γενεές; Ποιός άμφιβάλλει, ότι ή «πρόοδος» τής έπιστήμης έπέφερε τίς μολύνσεις στήν άτμόσφαιρα και τή θιόσφαιρα (τοξικοί ρύποι, διασπορά ιών), με τόσα δυσμενή έπακόλουθα στή δημόσια υγεία; Έπί τέλους, γιατί τέτοιο ύπερφίαλο πνεύμα... «Θά αλλάξουμε και τή Φύση»! Χωρίς πρόθεση κινδυνολογίας, όφείλουμε νά σταθοΰμε με περίσκεψη, μπροστά σ' αυτές τίς βιοτεχνολογικές έπαναστάσεις!

Με άφορμή την κατάθεση, στή Βουλή, προς συζήτηση και ψήφιση, σχεδίου Νόμου, από έπιτροπή άστικολόγων, με τίτλο «ιατρική ύποδοήτηση στήν άνθρω-

πινη άναπαραγωγή», κρίνεται σκόπιμη μία, εκ νέου, παρουσίαση των προβλημάτων, γύρω από τίς διάφορες βιοϊατρικές εξέλιξεις, οί έφαρμογές των όποιων άπαιτούν ένα consensus «άπό έκπροσώπους διαφορετικών τάσεων και εύαισθητιών (ιατρούς, γενετιστές, θεολόγους, ψυχολόγους, συνταγματολόγους, κ.λ.π.)», όπως πολύ όρθά έπισημαίνει τó Δελτίο Τύπου (16.9.2002) τής Έκρας Συνόδου τής Έκκλησίας τής Ελλάδος, ή όποία, για τó περι οΰ ό λόγος νομοσχέδιο, προτείνει: α) νά δοθεί περισσότερο χρόνος έπεξεργασίας των λεπτομεριών του, β) νά υπάρξει κατά τó δυνατόν ευρύτερη κάλυψη άπόψεων, γ) νά συζητηθεί τó θέμα στήν όλομέλεια τής Βουλής.

Πρό έτών, στίς «Άκτίνες», είχαν έπισημανθεί άπόψεις, οί όποιες έπιβάλλουν την άνάγκη συζήτησεως, των βιοϊατρικών εξέλιξεων, με όλους τούς έπιστημονικούς κλάδους, πού έχουν λόγο πάνω στή ζωή του ανθρώπου (Μ. Μηλίγκος, «Άκτίνες», 1982, σελ. 240 - 244, 263 - 267, και 1997, σελ. 137 - 142). Η έπιστήμη τρέχει με πυραυλική ταχύτητα και οί έπιτυχίες της «παίρνουν σάρκα και όστά», άκουμπούν άμεσα στήν ύπόσταση του ανθρώπου, κινούν τó ένδιαφέρον και την ευθύνη Κράτους, Έκκλησίας, Δικαίου.

Καθώς φαντάζει, μέσα μας, έτοιμασία ένός «άλλοιώτικου» ανθρώπινου κόσμου, ένός κόσμου πού άπειλεί «τή μοναδικότητα του άτομου και την ποικιλότητα των κοινωνιών», άξίζει ένα φρεσκάρισμα του νοΰ, με τίς τρέχουσες έπισημάνσεις στα προβλήματα και διλήμματα, τά όποια άνακύπτουν από τή σύγχρονη Βιοϊατρική.

***

Κανείς δὲν μπορεῖ νὰ σταματήσει τὴν ἔρευνα τῆς ἰατροβιολογίας - ἴσως καὶ δὲν πρέπει νὰ τὴ σταματήσει, ὅσο προκλητικὴ καὶ ἂν παρουσιάζεται. Ὁ Παράκελσος (1493 - 1541) πίστευε ὅτι, τὸ μεγάλο βιβλίο τῆς Φύσης εἶναι ὑπογεγραμμένο ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ὁ ὀλοκληρωμένος ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ τὸ μελετήσει ἀπ' εὐθείας καὶ νὰ τὸ ἀποκρυπτογραφήσει. Τὸ πρόβλημα, γιὰ τὸ ὁποῖο τόσος λόγος γίνεται, δὲν σχετίζεται μὲ τὴν ἔρευνα καθ' ἑαυτὴ («ἡ διείσδυση στὰ μυστικά τῆς θεϊκῆς σοφίας συγκινεῖ»), τὸ πρόβλημα ἔχει νὰ κάνει μὲ τὴ χρηστικὴ τῆς. Θέλουμε νὰ πιστεύουμε στὸ ἀγνὸ «ἐλαττήριον», ποὺ κινεῖ τὴ βούληση τοῦ ἐρευνητοῦ γιὰ τὴν ὠφελιμότητα τοῦ ἀποτελέσματος. Ἐπιθυμοῦμε, ὁ «τολμηρὸς» ἐρευνητὴς «νὰ μὴν δοκιμάσει τὴν ἁμαρτίαν» ἀπὸ τὶς συνέπειες τῆς ἐρεύνης του, κάτι ποὺ συνέβη μὲ τοὺς φυσικοὺς, ποὺ κατεσκεύασαν τὴν ἀτομικὴ βόμβα καὶ δῆλωναν μετάνοια (δῆλωση τοῦ «πατέρα τῆς βόμβας», P. Oppenheimer).

Κανείς δὲν μπορεῖ νὰ ἀμφιβάλλει ὅτι, ὁ Θεὸς φ ω τ ί ζ ε ι τὸ νοῦ τοῦ κάθε ἐπιστήμονος καὶ Αὐτὸς τοῦ ἐ π ι τ ρ ε π ε ι, «εἰς καιρόν», νὰ φθάνει σὲ τόσο ἐκπληκτικὲς δυνατότητες γνώσεως καὶ τεχνολογίας.

Τὸ «Κύριος ἔδωκεν ἐπιστήμην», στὴν Ἁγία Γραφή, εἰδικὰ ἀναφέρεται στὴν ἰατρικὴ ἐπιστήμη. Ἡ χριστιανικὴ παράδοση καὶ ἡ φωνὴ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας σέβονται τὴν Ἱατρικὴ καὶ τὶς ὑπηρεσίες τῆς, πρὸς τὸν ἄνθρωπο, καὶ δὲν ἔχουν κανένα λόγο νὰ «ἀντιδροῦν» στὰ ἰατρικὰ ἐπιτεύγματα, τὰ ὁποῖα «προϋποθέτουν τὸ σεβασμὸ στὴ ζωὴ», ἐνισχύουν τὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου, βοηθώντας τὴν αὐτοθεραπευτικὴ του δύναμη, καὶ δὲν παραβιάζουν τὴν ἀνθρώπινη

φύση (Ἀρχὴ Ἱπποκρατικὴ). Καὶ ὁ διάσημος Γάλλος γενετιστής, J. Lejeune, ὑποστηρίζει ὅτι «αὐτὸς οὗτος ὁ σκοπὸς τῆς ἰατρικῆς εἶναι ἡ βοήθεια τῆς φύσεως - *adjutorium naturae*».

Ἱατροβιολόγοι οἱ ὁποῖοι κάνουν «ἔρευνα γιὰ τὴν ἔρευνα» καὶ προσδοκοῦν μόνον στὴν πρακτικὴ προσφορὰ γιὰ τὸ «σῶμα», αὐτοὶ οἱ ἐρευνητὲς «φτηναίνουν τὴν ἀνθρώπινη ἀξία», ἐκφράζουν τύπο «ἀλαζόνος δαίμονος τῆς ἐπιστήμης» καί, προφανῶς, πρέπει νὰ ὑπόκεινται σὲ ἔλεγχο, γιὰ τὴ συνέχιση τῆς ἐρευνάς τους, «πρὶν τὴν σταματήσουν οἱ συνέπειες τῆς ἀφροσύνης τῆς».

Ἀκόμη «καὶ ἡ ἔρευνα ποὺ προάγει τὴ γνώση, θὰ πρέπει νὰ ἐπιτρέπεται μὲ αὐστηρὲς προδιαγραφές» καὶ μὲ «διεθνεῖς συμφωνίες ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν» (Μ. Δραγώνα-Μονάχου, «Καθημερινή», 28.7.01, Κ. Μεταξωτοῦ, «Ἀρχεῖα ΕΨΨΕΠ», Ἀπρ. - Ἰούλ. 2002). Καὶ ὁ πρωτοπόρος Ἑλληνας ἐρευνητὴς τοῦ 20οῦ αἰῶνος, στὶς ΗΠΑ, Γ. Κοτζίᾱς, ἦταν «ὑπὲρ τῆς ἐλεγχόμενης - ἀνθρωπιστικῆς ἐρεύνης καὶ ὄχι τῆς ἀσύδοτης ἰατρικῆς τεχνολογίας» (Σ. Μαρκέτος: «Οἱ Ἑλληνες Πρωτοπόροι (2)»: Γ. Κοτζίᾱς (1918 - 1977), Ἀθήνα, 2000).

Ἡ Ἱατρικὴ γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ ὑπηρετήσει τὸν ὄ λ ο ν ἄνθρωπον (σωματικὴ - ψυχοπνευματικὴ - κοινωνικὴ ὕπαρξη). Κάθε ἐνέργεια ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν κατ' ἐξοχὴ φ ι λ ἄ ν θ ρ ω π ο ν τ ἔ χ ν η ν, αὐτὴ ἡ ἐνέργεια δὲν πρέπει νὰ τὴν κάνει τ ἔ χ ν η ν . . . ἀ π ἄ ν θ ρ ω π ο ν . Οἱ ἐφαρμογὲς τῆς Ἱατρικῆς δὲν πρέπει νὰ θεωροῦν τὸν ἄνθρωπον ὡς «σωματικὸ βιολογικὸ σύστημα», τὸ ὁποῖο μποροῦν νὰ μεταχειρίζονται ὡς ἀντικείμενο τεχνολογίας. Δυστυχῶς, ἀπὸ τὴ σύγχρονη ἰατροβιολογία.

λογία επιχειρείται να καθορίζεται ή πορεία της ζωής του ανθρώπου, μόνο από... τὰ γονίδια του. 'Αλλά «ή ανθρώπινη ύπαρξη δὲν εἶναι μόνο τὰ γονίδια της, εἶναι κάτι περισσότερο» (Uberto Eco).

***

“Όταν, λοιπόν, ἐρχόμαστε νὰ «νομοθετήσουμε» γύρω ἀπὸ ἀνθρωπολογικὰ θέματα (βελτίωση ὑγείας, ποιότητα ζωῆς), δὲν μποροῦμε νὰ ἀποφασίζουμε, χωρὶς νὰ ἔχουμε ὑπ’ ὄψιν ὅλες τὶς 'Επιστῆμες, πὺν ἀφοροῦν στὸν Ἄνθρωπο καὶ τὰ δικαιώματά του.

Κάθε «ἀπόφαση», δὲν μπορεῖ νὰ ἀγνοεῖ τὴν μοναδικότητα (βιολογικὴ καὶ ψυχοπνευματικὴ) τοῦ ἀτόμου, τὴν αὐτοδυναμία του, τὶς πνευματικὲς του ἀνάγκες, τὸ μεγαλεῖο τῆς ὑποστάσεώς του. Καμιά «ἀπόφαση» νόμου δὲν μπορεῖ νὰ ἀγνοεῖ τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα, τὰ ἦθη καὶ τὶς ἀξίες τῆς κοινωνίας, μέσα στὴν ὁποία βιώνει τὸ ἄτομο.

Ἄρμόδιοι μελετηταὶ τονίζουν ὅτι, ἡ ἑτερότητα τῶν λαῶν πρέπει νὰ εἶναι σεβαστὴ στοὺς διαφόρους τομεῖς τῆς ζωῆς, εἰδικώτερα δέ, στοὺς τομεῖς τῆς ἱατρικῆς τους. Ἡ ἔρευνα καὶ ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ στὸν ἄνθρωπο, «πρέπει νὰ κινοῦνται στὰ πλαίσια πὺν ἀρμόζουν στὶς καθιερωμένες καὶ ἀναλλοιώτες ἀξίες τῆς ζωῆς καὶ νὰ εἶναι θεμελιωμένες στὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου» («Lancet», Editorial, 10.7.82). Συνεπῶς, τὸ ἦθος τῆς καθόλου ἐπιστήμης πρέπει νὰ ἀπορρέει, πάντοτε, ἀπὸ τὴν πολιτισμικὴ ταυτότητα τοῦ τόπου, μέσα στὸν ὁποῖο ζοῦν καὶ κινοῦνται οἱ ἐπιστήμονες ἐρευνητὲς καὶ οἱ ἀποδέκτες τῶν ἐπιστημονικῶν ἀγαθῶν. Δὲν «παγκοσμιοποιοῦνται» τὰ πάντα!

Ἐπίσης, πρέπει νὰ ἀποφεύγουμε τὴν τάση ἀπλοποιήσεως, ἐξωραϊσμοῦ καὶ με-

γεθύνσεως τῶν ὑπὸ ἐξέλιξη ἐφαρμογῶν τῆς ἱατροβιολογίας. Ἡ «γενετικὴ ἐπανάσταση» μπορεῖ νὰ ἔχει ἀγαθὲς ἐπιδράσεις στὸ φυτικὸ καὶ ζωικὸ βασίλειο, ὅμως «ἡ ἐφαρμογὴ της στὸν ἄνθρωπο μόνο χάος θὰ προκαλέσει» (Κ. Μεταξωτοῦ, «Ἀρχεῖα ΕΨΨΕΠ», Ἄπρ. - Ἰούλ. 2002). Προβλέπεται ἀπώλεια τῆς φυσικότητας τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, σὲ ἀτομικὸ καὶ κοινωνικὸ ἐπίπεδο, ἀναμένονται νέα ἦθη μὲ ἀπρόβλεπτες συνέπειες. «Οἱ ἔννοιες τοῦ γάμου, τοῦ ἔρωτα, τοῦ σέξ, τῆς οἰκογένειας, τοῦ τοκετοῦ, τῆς μητρότητας, τῆς πατρότητας καὶ ἄλλα πολλὰ, θὰ πᾶνε περίπατο»!

Ἄς δοῦμε ἓνα ἐνδεικτικὸ παράδειγμα, τὸ ὁποῖο ἔχει σχέση καὶ μὲ τὸ ὑπὸ ψήφιση νομοσχέδιο.

“Ὅλοι ἀναλογιζόμαστε τὸν πόνο τοῦ ἄτεκνου ζευγαριοῦ καὶ τὴ λαχτᾶρα του νὰ ἀποκτήσει παιδί μὲ τὴν ἱατρικὴ βοήθεια τῆς βιοτεχνολογίας (προϋπόθεση ἡ ὁμόλογη γονιμοποίηση) καὶ χωρὶς, ἔστω, τὴ φυσικότητα τῆς διαδικασίας ἀναπαραγωγῆς (τὸ ἐρωτικὸ ζευγάρι). Μπορεῖ νὰ ὑποστηρίξει κανεῖς, ἐν προκειμένῳ, ὅτι ἀπὸ ἠθικὴ ἀποψη δὲν εἶναι ἐνέργεια μεμπτή.

Εἶναι, ὅμως, τελείως διαφορετικὸ πρᾶγμα καὶ ἀπὸ ἠθικῆς πλευρᾶς, τὸ θέμα τοῦ στείρου ζευγαριοῦ, ὅταν δέχεται νὰ ἀποκτήσει παιδί, τὸ ὁποῖο «θὰ δημιουργηθεῖ σὲ ἐργαστηριακὸ περιβάλλον ἀπὸ πέντε (5) γονεῖς καὶ ἓνα (1) ἱατρό, ὁ ὁποῖος οὐσιαστικὰ ρυθμίζει τὴν ὅλη διαδικασία τῆς ἀναπαραγωγῆς» (Β. Φανάρας: «Ἡ τεχνητὴ ἀναπαραγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου». Εἰς: «Φιλοσοφία καὶ Ἰατρικὴ», Ἀθήνα, 1998). Στὴν περίπτωση αὐτῆ, ἔχουμε νέο ἦθος ιδιότυπων γονέων καὶ συνέπειες (ψυχολογικὲς, κοινωνικὲς, πνευματικὲς) πὺν δὲν μποροῦμε νὰ ὑπολογίσουμε. Δὲν ἔρχεται πῶς «λογικὸ», τὸ

στεῖρο ζευγάρι νά σκεφτεῖ τὴν κλασικὴ
ύιοθεσία «φυσικοῦ παιδιοῦ»;

***

Στὴν πολλὰ ὑποσχόμενη, ἀλλὰ καὶ
προκλητικὴ, ἰατρικὴ γνῶση καὶ τεχνο-
λογία, προβάλλει ἡ ἀπαίτηση σοβαρῆς
ἀντιμετωπίσεως ἀπὸ κάθε ἄμεσα «ἐμ-
πλεκόμενο». Ἰδιαίτερος ἡ εὐθύνη βαρύνει
τὸν ἐπιστήμονα, πὺ θέλει «νὰ παί-
ξει τὸ Θεό» (Bull. Med. Ethics, 1992).

Πρὶν ἀπὸ κάθε ἰατρικὴ ἐνέργεια
χρειάζεται σ κ έ ψ η , ἡ ὁποία ὀφείλει νὰ
δασοῖζεται σὲ μιὰ ἠ θ ι κ ῆ , μὲ ρίζες σὲ
ἀνώτερη φιλοσοφία ἢ θρησκεία. Ὁ Ἴπ-
ποκράτης θεωροῦσε τὴ Φιλοσοφία, ἀδελ-
φὴ καὶ συγγάτοικο τῆς Ἰατρικῆς: «Ἱστο-
ρίην σοφίης γὰρ δοκέω ἰατρικῆς ἀδελ-
φὴν καὶ ξοίνικον». Αὐτὸ πὺ καθοδη-
γεῖ, πάντα, τὸν ἐπιστήμονα εἶναι ἡ σο-
φία, ἔλεγε ὁ J. Lejeune, καὶ ἂν οἱ ἀρμό-
διοι ἐπιστήμονες ξεχνοῦν ὅτι ὑπάρχει,
πάνω ἀπ' ὅλα μιὰ ὑπερφυσικὴ ἠθικὴ, ὅλα
θὰ τρέμουν μπροστὰ σὲ μιὰ διστραμμέ-
νη βιολογία!

Σήμερα, προπάντων, πρέπει νὰ ἔχει
ἐφαρμογὴ ἡ ἀποψη ὅτι, «ἡ ἐπιστημονι-
κὴ καὶ φιλοσοφικὴ ἔρευνα τῆς ἀλήθειας,
πρέπει νὰ συνδέονται μὲ τὴν ἀρετὴ καὶ
τὴν ἠθικὴ» (Πυθαγόρεια Φιλοσοφία).
Μιὰ τέτοια σ ὑ ν δ ε σ η ὑπόσχεται πολ-
λά. Ἰδιαίτερα ἐπισημαίνεται ὅτι, ἕνας
διάλογος τῆς Ἰατρικῆς μὲ τὴ Χριστιανι-
κὴ Ἠθικὴ θὰ δώσει θετικὰ ἀποτελέσμα-
τα. Ἡ Χριστιανικὴ Ἠθικὴ δὲν ἀντιτίθε-
ται στὰ ἰατρικὰ ἐπιτεύγματα, ὅταν αὐτὰ
δὲν ἀγνοοῦν τὸ σεβασμὸ στὴν ἀνθρώπι-
νὴ ζωὴ. Στὴ χριστιανικὴ ἀντίληψη
«ἠθικὸ εἶναι αὐτὸ πὺ δὲν ἀπομακρύνει
ἀπὸ τὸ Θεό. Εἶναι ὅ,τι συντηρεῖ τὴ λει-
τουργία τοῦ αὐτεξουσίου, μέσα μας, ὅ,τι
διατηρεῖ, τελικά, τὴν ψυχοσωματικὴ
ἰσορροπία» (π. Νικόλαος Χατζηνικο-

λάου: «Βιοϊατρικὴ καὶ Βιοηθικὴ». Εἰς:
«Ἐνημέρωση τῶν Γιατρῶν, Ἰουν. Ἰουλ.
2000).

Ὁ ἄνθρωπος περιμένει, πάντοτε, μιὰ
Ἱατροβιολογία, ἡ ὁποία θὰ τοῦ προσφέ-
ρει τὸ ἐπιστημονικὸ ἀγαθὸ, μὲ ὅλο τὸ
σεβασμὸ πρὸς τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν
μοναδικότητά του. Ἐπιτεύγματα, πὺ
προσβάλλουν τὸν ἄνθρωπο - Πρόσωπο
(«εἰκόνα Θεοῦ»), ὅπως ἡ κλωνοποίηση,
τὸ βιονικὸ ἀνθρώπινο μοντέλο, οἱ δια-
γονιδιακὲς ἀναμειξέεις, ἡ ἀλόγιση ὑπο-
βοηθούμενη ἀναπαραγωγή, ἡ κατάψυ-
ξη καὶ ὁ πειραματισμὸς ἀνθρωπίνων ἐμ-
βρύων καὶ ἄλλα... προκλητικὰ μελλού-
μενα τῆς ἐπιστήμης, σίγουρα θὰ ἀναπτύ-
ξουν -καὶ πρέπει- «κοινωνικὲς ἀντιστά-
σεις, πὺ θὰ ἀπομονώσουν τοὺς ἀλαζό-
νες δαίμονες τῆς ἐπιστήμης καὶ τοὺς ἐπί-
δοξους θεοῦς» (Θ. Ντόλατζας, «Ἀρχεῖα
ΕΨΨΕΠ», Ἰατρ. - Ἰουλ. 2002). Σ' αὐ-
τὲς τὶς ἀντιστάσεις πρωτοστατεῖ ἡ φι-
λάνθρωπος Ἐκκλησία καὶ συμπαρίσταν-
ται οἱ ἐπιστήμονες, πιστὰ μέλη τῆς. Ἡ
Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλ-
λάδος τονίζει, ὅτι, «Ἡ σύγχρονη τεχνο-
λογία δὲν δίνει μόνον λύσεις, ἀλλὰ δη-
μιουργεῖ καὶ ἐπίμονες ἀνάγκες καὶ ἀξε-
πέραστα προβλήματα στὴ ζωὴ μας. Μό-
νον ἂν προσδιορίσουμε τὰ ὅρια μας, θὰ
μεταμορφώσουμε τὸ ἐπίτευγμα σὲ εὐλο-
γία καὶ τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ βιολογικὴ
ὄντοτητα πεπερασμένου χρόνου σὲ εἰκό-
να τοῦ Θεοῦ μὲ αἰώνια προοπτικὴ»
(16.9.2002).

***

Ὁ κλάδος τῆς Βιοηθικῆς εἶναι, συνε-
χῶς, στὸ προσκήνιο τῶν συζητήσεων «ἐπὶ
τῶν ἐξελίξεων τῆς Βιοϊατρικῆς», καὶ ἔχει
τὸ λόγο του παρὰ τὶς ἀντιρρήσεις μερι-
κῶν ἐπιστημόνων, γιὰ τὴ χρησιμότητα τοῦ
κλάδου σὲ ὅλα τὰ βιοϊατρικὰ θέματα.

Με την πολυεπιστημονική προσέγγιση των ανθρώπινων προβλημάτων, ή Βιοηθική (Ήθική της Ιατροβιολογίας) έχει σημαντικό μερίδιο στην ανάδειξη και διαφώτιση των προβλημάτων, που προαναφέρθηκαν, και προτείνει «κατευθυντήριες οδηγίες», για την πλέον σωστή αντιμετώπιση των προκλήσεων της Βιοϊατρικής.

Κάθε ιατρική εφαρμογή στον άνθρωπο και ο έφαρμόζων επιστήμων, θα συναντήσουν το ήθικό δίλημμα. Στα «ήθικά όρια» δεν χωρούν «διαλείμματα» και «ουδετερότητες» (Humane Health Care International, Νοέμ. 1996). 'Απαιτείται σταθερή γραμμή σέ 'Αρχές και 'Αξίες. Δεν μπορούμε να έρευνούμε και να ενεργοῦμε «σάν να μὴν ὑπάρχει Θεός» και δὲν πρέπει να κομπάζουμε ὅτι, με την έρευνα «γινόμαστε διορθωτὲς τοῦ θεϊκοῦ... λάθους».

Ἡ χριστιανική ανθρωπολογία και ἡ θρησκευτική πίστη, προσανατολισμένες «στην ιερότητα της ανεπανάληπτης εικόνας τοῦ Θεοῦ», προβάλλουν την πεποίθηση ὅτι, ὁ Θεός θα προστατεύει τὸν ἄνθρωπο και θα φωτίζει την έρευνητή να ανακαλύπτει τις ἀναξιοποίητες δυνατότητές του, πρὸς δόξαν Του.

«Οἱ θρησκευτικές μου πεποιθήσεις, ἔλεγε ὁ Γ. Κοτζιάς, με βοηθοῦν στην πραγματοποίηση των έρευνών μου. Με κάνουν να ἐλπίζω σὲ ἕνα θαῦμα. Χωρὶς αὐτὲς τις ἐλπίδες, θα ἀντιστρέφονταν ὅλες οἱ δύσκολες δοκομασίες μου, πὸν ἀργότερα ἀποδείχτηκε, ὅτι ἦταν ἐξαιρετικά ἐπιτυχεῖς». 'Αποστροφὲς πὸν δείχνουν ἐπιστήμονες, οἱ ὁποῖοι διαθέτουν και «ἐγκέφαλο» και «καρδιά»... Τέτοιοι ἐπιστήμονες ὠφελῶν την ἀνθρωπότητα.

Ἡ συνεχὴς πρόοδος τῆς Βιοϊατρικῆς εἶναι δεδομένη. Οἱ ἐξελίξεις της, σίγουρα, θα συνοδεῦνται ἀπὸ ἐρωτήματα κοινωνικά, ἠθικά, θρησκευτικά. Ἡ ἀπάντησή τους πρέπει να δρεθεῖ στή σύνθεση και τὸ συμβιβασμό, πὸν ἀξιώνουν ὅλες οἱ θέσεις, τάσεις και ἐναισθησίες των ἐνδιαφερομένων. Ἐγραφε, πολὺ χαρακτηριστικά, ὁ Π. Ζέπος: «Δύσκολος εἶναι, βέβαια, ἡ σύνθεσις και ὁ συμβιβασμός. Ὅμως, πρακτικῶς, και ἡ σύνθεσις και ὁ συμβιβασμός δὲν εἶναι, πάντοτε, ἀδύνατος, ἂν ἡ ιατρική έρευνα ἀποβλέπει, μόνον και μόνον, εἰς την ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἀνθρώπου και δὲν καταλήγει, ἀπλῶς, εἰς την έρευναν διὰ την έρευναν, με ἀδιαφορίαν διὰ τὰς ἠθικὰς ἢ κοινωνικὰς συννεπείας, πὸν ἐνδεχομένως ἡμποροῦν να προκύψουν» («Ἐκκλησία», Ἄπρ. 1982).

Φαίνεται «μοιραῖον» ὅτι, ἡ έρευνητική ιατρική θα παλεύει ἀνάμεσα «σὲ μιὰ ἀντιδεοντολογική ἐπιστήμη, πὸν παραδιάζει τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα και σὲ μιὰ ἀντιεπιστημονική δεοντολογία, πὸν ἐμποδίζει την ἐπιστημονική πρόοδο».

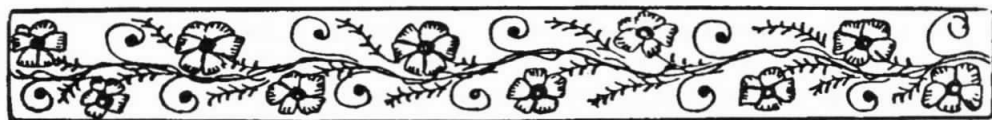
'Αξίζει να κλείσουμε τις σκέψεις μας, με μιὰ ἐπισήμανση τοῦ καθηγητοῦ Σπύρου Μαρκέτου: «Ἐκεῖνο πὸν προσέχει και δίνει βαρύνουσα σημασία, εἶναι τὸ χρέος των έρευνητῶν ιατρῶν να μὴ ξεχνοῦν, οὔτε για ἕνα δευτερόλεπτο, κατὰ την ἐκτέλεση των πειραμάτων, τὸ γνωστὸ ἐρώτημα τοῦ Κικέρωνα: Cui bono?» (Materia Medica Greca, 8 : 20, 1980).

MIX. Θ. ΜΗΛΙΓΚΟΣ

Καρδιολόγος

Διδάκτωρ Παν/μίου Ἀθηνῶν

ΤΑ ΔΕΙΝΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ ΚΑΙ Ο ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

Α΄

Τους επόμενους, μετά την απομάκρυνση του Χρυσάνθου και την εκλογή του Δαμασκηνού στο αρχιεπισκοπικό αξίωμα, κατοχικούς μῆνες ανέφάνησαν τα μεγάλα προβλήματα τα οποία επρόκειτο να αντιμετωπίσει ο ελληνικός λαός και τα οποία θα απασχολήσουν έντονα και σε όλη τη διάρκεια της περιόδου αυτής τον αρχιεπίσκοπο. Πρώτον από όλα ήταν η τακτική των Βουλγάρων στις επαρχίες της Ανατολικής Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης για τον βίαιο ἀφελλληνισμό αυτών με ἀπώτερο σκοπό την ὀριστική προσάρτησή των στην βουλγαρική ἐπικράτεια. Ὅλοένα ἔφθαναν στην πεινασμένη πρωτεύουσα τῶν Ἑλλήνων και νέα μνύματα τῆς ἀνήκουστης θηριωδίας τῶν Βουλγάρων και τοῦ δράματος τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν στις βασανισμένες αὐτὲς ἐπαρχίες. Οἱ διωγμένοι δεσποτάδες τῶν μερῶν ἐκείνων ἔγραφαν ὀλοένα στὸν Ἀρχιεπίσκοπο. Τοῦ στέλνανε τὶς νεώτερες μαρτυρίες, τὰ νεώτερα στοιχεία. Ὅλα κατέληγαν στὸ ἴδιο συμπέρασμα. Οἱ Βούλγαροι ἤθελαν νὰ δημιουργήσουν μὲ κάθε τρόπον τετελεσμένα γεγονότα, νὰ ἀναγκάσουν δηλαδὴ τοὺς ἐναπομείναντες Ἕλληνες κατοίκους μὲ ποικίλους τρόπους, μὲ πάσης φύσεως ἀπειλὲς νὰ ἀποδεχθοῦν τὴν νέα κατάσταση ἀκόμη και νὰ ἐκβουλγαρίσουν και τὰ ὀνόματά των. Ὁ μαρτυρικός πληθυσμὸς τῶν βορείων ἐπαρχιῶν μας δοκιμαζόμενος φρικτὰ ἀπὸ τοὺς βουλγάρους ἀρνεῖται νὰ συνθηκολογήσει. Γι' αὐτὸ οἱ Βούλγαροι καταφεύ-

γουν σὲ ἄλλες μεθόδους. Προσπαθοῦν νὰ κάνουν τοὺς Ἕλληνες νὰ συνθηκολογήσουν μὲ τὴν πείνα. Ὑποβάλλουν τὸν λαὸ σὲ στερήσεις ἀπερίγραπτες, γιὰ νὰ τὸν ἀναγκάσουν ἢ νὰ ἀπαρνηθεῖ τὴν ἐθνικότητά του γιὰ νὰ λάβει λίγα τροφίμα ἢ νὰ πεθάνει.

Ὁ Δαμασκηνὸς ἐνώπιον αὐτῆς τῆς καταστάσεως ἀπνύθηνε σειρά ἀπὸ ὑπομνήματα διαμαρτυρίας πρὸς τὸν πληρεξούσιο τοῦ Γ' Ράιχ Altenburg, τοῦ ὁποίου ζητᾶ τὴν παρέμβαση αὐτοῦ γιὰ τὸν τερματισμὸ τῆς ἀσκούμενης ἀνήκουστης τρομοκρατίας και τῶν δεινοπαθημάτων τῶν ὑπὸ βουλγαρική κατοχὴ ἑλληνικῶν πληθυσμῶν. Τίποτε ὅμως δὲν ἔμελλε νὰ σταματήσει τὸ δράμα τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βορρά. Οἱ Βούλγαροι ἐπιμένουν μὲ σύστημα, μὲ ἀπανθρωπιὰ ἀποφασισμένοι νὰ φθάσουν στὸν σκοπὸ τους. Καμμιά ἐργασία δὲν ἐπιτρέπεται στοὺς Ἕλληνες. Οἱ ἰδιοκτησίεις τους ἀπαλλοτριώνονται. Ἀντὶ γιὰ φόρους τὸ βουλγαρικό κράτος παίρνει τὰ κτήματα τῶν Ἑλλήνων κατοίκων. Οἱ ἄνδρες ἡλικίας μέχρι 45 ἐτῶν στρατολογοῦνται και ὀδηγοῦνται σὲ καταναγκαστικά ἔργα. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1942 δημοσιεύεται διάταγμα ποὺ ὄριζε ὅτι ἕως στις 31-3-1943 οἱ κάτοικοι τῆς Ἀν. Μακεδονίας και τῆς Δυτ. Θράκης ὄφειλαν νὰ ἐκλέξουν ὑπηκοότητα. Ὅσοι ἐδήλωναν ὅτι ἐπιθυμοῦν τὴν βουλγαρική ὑπηκοότητα ἢ παρέλειπαν νὰ κάνουν δήλωση θὰ ἐθεωροῦντο ἐφεξῆς Βούλγαροι πολίτες. Ὅσοι ἐδήλωναν ὅτι ἐπιθυμοῦν νὰ διατηρήσουν τὴν ἑλληνικὴ ἰθαγένεια θὰ ὑπο-

χρεώνονταν να ἐγκαταλείψουν τὴν πατρίδα των καὶ νὰ καταφύγουν στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα.

Μία ἐπιτροπὴ προσφύγων Μακεδόνων καὶ Θρακῶν, πού εἶχαν καταφύγει στὴν Θεσσαλονίκη, ἤλθε στὴν Ἀθήνα ἰκετεύοντας τὸν Ἀρχιεπίσκοπο νὰ ἐπέμβει. Ὁ Δαμασκηνὸς ζήτησε νὰ συναντηθεῖ μὲ τὸν Πληρεξούσιο τοῦ Γ' Ράιχ. Ἡ συνάντηση πραγματοποιήθηκε στὰ μέσα Φεβρουαρίου 1943. Στὴν συνάντηση αὐτὴν ὁ Δαμασκηνὸς ἀνακεφαλαίωσε τὶς ὁμότητες καὶ τοὺς διωγμοὺς τῶν Βουλγάρων καὶ ζήτησε γιὰ μία ἀκόμη φορὰ τὴν παρέμβαση τῆς Γερμανίας γιὰ νὰ σταματήσουν οἱ ὁμότητες καὶ νὰ ἀνακληθεῖ ὁ βουλγαρικὸς νόμος περὶ ἰθαγενείας. Ὁ πληρεξούσιος τοῦ Γ' Ράιχ ζήτησε ἔγγραφο ὑπόμνημα γιὰ νὰ τὸ διαβιβάσει στὸ γερμανικὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος θέλησε τότε νὰ μάθει ἂν ὑπάρχει βάση στὶς φήμες πού κυκλοφοροῦσαν ὅτι ὑπῆρχε σκέψη νὰ ἐπεκταθεῖ ἡ βουλγαρικὴ κατοχὴ ὡς τὴν Θεσσαλονίκη καὶ προσέθεσε: «Ἄν συμβεῖ αὐτὸ -εἶπε στὸν Altenburg- πρέπει νὰ ἔχετε ὑπ' ὄψη σας ὅτι ὅλος ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς θὰ τραπεῖ εἰς τὰ ὄρη προκειμένου νὰ ἀμυνθεῖ ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν. Καὶ φυσικὰ ἐπὶ κεφαλῆς θὰ εἶναι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος». Ὁ Altenburg ἄκουγε μὲ ἐκπλήξη. Βεβαίωσε ὅτι πρόκειται γιὰ φήμες. Καὶ ζήτησε πάλι νὰ τοῦ ὑποβληθεῖ ὑπόμνημα.

Στὶς ἀρχὲς Ἰουλίου 1943 ἔφθανε στὴν Ἀθήνα ἡ πληροφορία ὅτι οἱ Γερμανοὶ παραδῶσανε νέα ἑλληνικὰ ἐδάφη τῆς Μακεδονίας πέραν τοῦ Στρυμῶνα, στὴν κοιλάδα τοῦ Ἀξιοῦ στοὺς Βουλγάρους. Αὐτὸ ἀποκορύφωσε τὴν ὀργὴ τοῦ λαοῦ. Στὶς 13 Ἰουλίου -ἡμέρα πένθους- ἔγινε ἡ πρώτη λαϊκὴ διαμαρτυρία. Καὶ στὶς 22 Ἰουλίου 1943 μεγάλα μαχητικὰ συλλαλητήρια ὀργανώθηκαν στὴν Ἀθήνα. Ἔως ἑκατὸ χιλιάδες λαὸς κατέβηκε στοὺς δρόμους. Ὅλα τὰ μαγαζιά, τὰ δημόσια καταστήμα-

τα, οἱ τράπεζες ἔκλεισαν. Μαχητικὲς διαδηλώσεις ἔγιναν σὲ κεντρικὰ σημεῖα τῆς πόλεως. Οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Ἴταλοι ἔκαναν χρῆση τῶν ὄπλων καὶ ἐκτύπησαν τοὺς διαδηλωτές. Σκοτώθηκαν 22 Ἕλληνες καὶ πολλοὶ τραυματίσθηκαν. Κάτω ἀπὸ αὐτὴ τὴν πίεση ὁ Altenburg διαβεβαίωσε τὴν κατοικὴ κυβέρνηση τὸν Ἰ. Ράλλη καὶ τὸν Δαμασκηνό, ὅτι αὐτὴ ἡ εἴσοδος τῶν βουλγαρικῶν στρατευμάτων στὴν κεντρικὴ Μακεδονία οὐδεμία πολιτικὴ συνέπεια μπορεῖ νὰ ἔχει στὸ μέλλον, καθ' ὅσον ὑπαγορεύθηκε ἀπὸ καθαρά στρατιωτικούς λόγους καὶ κατ' οὐδένα τρόπο πρόκειται νὰ θίξει τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τῆς Ἑλλάδας στὰ ἐδάφη αὐτά.

Στὶς 15 Ὀκτωβρίου 1943 ὑπεβλήθη στὸν Altenburg νέα διαμαρτυρία ὑπογραφομένη ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο καὶ ἀπὸ τοὺς Πρυτάνεις καὶ Ἀντιπρυτάνεις τῶν Ἀνωτάτων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων τῆς χώρας, τὸν Πρόεδρο τῆς Ἀκαδημίας, τοὺς προέδρους τῶν ἐπαγγελματικῶν Ἐπιμελητηρίων καὶ τῆς Γ. Σ. Ε. Ε. ἐπὶ τοῦ θέματος τῶν δικαιωμάτων τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῶν περιοχῶν αὐτῶν. Τὸ δράμα τῶν ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Βορρᾶ, δὲν ἔμελλε νὰ τελειώσει μὲ τὶς διαμαρτυρίες. Τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου θὰ ἔλθει ἀργότερα μὲ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδος.

Β'

Ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους κινδύνους, τοὺς ὁποίους ἀντιμετώπισε τὸ ἔθνος ἀπὸ τοὺς πρώτους μῆνες τῆς κατοχῆς ἦταν νὰ ἀφανισθεῖ ἀπὸ τὸν λιμὸ πού ἐρχόταν. Εἶχε ἀρχίσει ὁ θαλάσσιος ἀποκλεισμός ἀπὸ τοὺς Συμμάχους. Οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Ἴταλοι εἶχαν δεσμεύσει ὅλα τὰ βασικὰ τρόφιμα τῆς διατροφῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, αὐτὰ πού βγάζει ὁ τόπος: Τὸ λάδι, τὴν σταφίδα, τὰ σῦκα. Ὅλα τὰ ἄλλα εἶδη εἶχαν ἐξαφανισθεῖ ἀπὸ τὴν ἀγορά. Ὅσοι μπορούσαν καὶ εἶχαν τὰ μέσα, ἤθελαν νὰ κάμουν μικρὰ

ἀποθέματα γιὰ τὴν ζωὴ τῶν παιδιῶν τους, τὶς ἡμέρες ποὺ ἔρχονταν. "Ὅσοι δὲν μποροῦσαν -καὶ αὐτοὶ ἦσαν οἱ πολλοί- ἄρχισαν κιάλας νὰ στεροῦνται καὶ νὰ κοιτοῦν μὲ ἀγωνία τὸ μέλλον. Ἡ περίσταση ἔφερε στὴν ἐπιφάνεια σκοτεινοὺς ἀνθρώπους, τὸ μαῦρο ἐμπόριο. "Ὅλα μέσα στοῦ τοπίο τῆς συμφορᾶς τῆς Ἑλλάδος, κάτω ἀπὸ τὸν ἀδυσώπητο ἥλιο τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1941, μνηοῦσαν τὴν ἀπελπίσια.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνὸς ἦδη στὸν ἐνθρονιστήριό λόγο του στὶς 6 Ἰουλίου 1941 εἶχε ἀρτίσει τὸ κήρυγμα τοῦ χρέους, τοῦ μεγάλου καθήκοντος ἀπέναντι στὴν συμφορὰ ποὺ ἐρχόταν. Ἔλεγε:

«Ἐν τῇ γενικῇ καταθλίψει, εἰς τοὺς ὁποίους ὑποβάλλει τοὺς λαοὺς ὁ σημερινὸς ἐπεκτεινόμενος πόλεμος, ἡ Ἐκκλησία καλεῖται νὰ πληρώσῃ σπουδαιοτάτης ἀποστολῆς καὶ τὰ ὄργανα αὐτῆς ἐξόχως κονοφελὲς καὶ θεάρεστον ἔργον. Διότι ἐπληθύνθη ἡδὴ ἡ δυστυχία καὶ ἐπερίσσευε τῶν θλιβομένων ὁ πόνος. Σήμερον ὑπὲρ ποτὲ ἄλλοτε παρίσταται ἀνάγκη ἐμπράκτου ἐκ μέρους πάντων ἀσκήσεως τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον. Ἡ κοινωνικὴ ἀλληλεγγύη δέον νὰ ἐκδηλωθῇ ἐν ὅλῃ τῇ ἐκτάσει αὐτῆς, ἵνα ὁ φόρτος τῆς ζωῆς καταστῇ ἀνεκτὸς δι' ἕκαστον καὶ τῶν δεινοπαθοῦντων ἡ θλίψις ἀνακουφισθῇ διὰ τῆς προθύμου ἀρωγῆς τῶν δυναμένων. Καὶ ὁ πλοῦτος τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν καὶ ὁ θησαυρὸς τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης νὰ τεθῶσιν ἀφθόνως εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης καὶ τοῦ χριστιανικοῦ καθήκοντος πρὸς τὸν πλησίον».

Καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἀρτίσει εὐθύς μετὰ τὴν ἀνάληψη τῶν καθηκόντων του τὸν ἀγῶνα γιὰ τὸν ἐπισιτισμὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Συναντᾶται μὲ τὸν κατοικικὸν πρωθυπουργὸν στρατηγὸν Τσολλάκογλου καὶ τοῦ ἐκθέτει τοὺς κινδύνους ἐκ τοῦ λιμοῦ, ποὺ ἔβλεπε νὰ ἔρχονται. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος εἶχε πληροφορηθεῖ ὅτι ὑπῆρχαν

δύο ἐκκρεμεῖς συμβάσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους γιὰ τὴν προμήθεια τροφίμων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Μὲ τὴν μία ἐξ αὐτῶν ἡ προκάτοχος Ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἶχε ἀγοράσει 370.000 τόννους σιταριοῦ ἀπὸ τὴν Αὐστραλία. Τὸ σιτᾶρι αὐτὸ δὲν εἶχε παραδοθεῖ στὴν Ἑλλάδα ὅταν οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Ἴταλοι κατέλαβαν τὴν χώρα. Μὲ τὴν ἄλλη σύμβασις εἶχε ἀνοικθεῖ πίστωση τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Τουρκία ἐξ 600.000 τουρκικῶν λιρῶν γιὰ τὴν ἀγορὰ τροφίμων καὶ κατὰ προτίμησις σιταριοῦ. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ζήτησε ἀπὸ τὸν στρατηγὸ Τσολλάκογλου νὰ ἐκχωρήσῃ τὸ Κράτος στὴν Ἐκκλησία τὶς συμβάσεις αὐτές, γιὰτὶ θεωροῦσε ὅτι ἡ Ἐκκλησία μποροῦσε νὰ διαπραγματευθεῖ τὸ ὅλο ζήτημα ὄχι μόνον μὲ τὶς Ἀρχὲς κατοχῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ τὶς κυβερνήσεις τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας καὶ τῆς Τουρκίας καὶ μὲ τὴν ἐλεύθερη ἑλληνικὴ Κυβέρνησις τῆς Μέσης Ἀνατολῆς καθὼς καὶ μὲ τὸν ἕξω τῆς Ἑλλάδος εὐρισκόμενον Διοικητὴ τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος γιὰ τὴν πληρωμὴ τῶν ἤδη παραγγεληθέντων εἰδῶν. Ὁ Τσολλάκογλου ἀνεγνώρισε ὅτι πράγματι ἡ Ἐκκλησία εἶχε τὴν εὐχέρεια αὐτῶν τῶν συνεννοήσεων, ποὺ δὲν εἶχε ἡ δικὴ του Κυβέρνησις.

Γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ ὡς ἄνω προγράμματος ὁ Δαμασκηνὸς ἐστράφη κατ' ἀρχὴν πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τῶν ἀρχῶν κατοχῆς προκειμένου νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἄδεια γιὰ συνεννοήσεις μὲ τὶς κυβερνήσεις τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας καὶ Τουρκίας καὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν τροφίμων αὐτῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ὁ Altenburg ἄκουσε μὲ καλὴ διάθεσις τὸ αἴτημα τῆς παροχῆς τῶν σχετικῶν αὐτῶν ἁδειῶν. Μετὰ ἀπὸ συνεχιζόμενες διαπραγματεύσεις καὶ αἴτησις χορηγήσεως τῆς σχετικῆς ἁδείας εἰσαγωγῆς τῶν τροφίμων αὐτῶν τελικὰ οἱ κυβερνήσεις Βερολίνου καὶ Ρώμης συγκατένευσαν πρὸς τοῦτο μὲ ὀρισμένες ἐγγυήσεις.

Μὲ τὴν μεσολάβησις ἐκπροσώπου τοῦ

Βατικανού ήλθε ο Δαμασκηνός σε επικοινωνία με την εξόριστη στο Λονδίνο Έλληνική Κυβέρνηση, προκειμένου ή τελευταία να διαπραγματευθεί με τις κυβερνήσεις της Μ. Βρεταννίας και των ΗΠΑ για την άρση εκ μέρους των του ναυτικού αποκλεισμού της Ελλάδος και να καταστεί έτσι έφικτη ή εισαγωγή των τροφίμων. Παρά την παρέμβαση των εκπροσώπων του Πάπα στο Λονδίνο και στην Ουάσιγκτον ή στάση των Κυβερνήσεων αυτών για το θέμα αυτό ήταν άρνητική. Η σχετική έπιστολή του Προέδρου Ρούσβελτ προς τον Έμμ. Τσουδερόν είναι μὲν εύγενική αλλά όπωσδήποτε χωρίς να αποδέχεται το αίτημα για την άρση του αποκλεισμού. Έτσι ή 31 Δεκεμβρίου 1941 κλείνει μόνον με έλπίδες. Ο αποκλεισμός της Ελλάδας εξακολουθεί να είναι πλήρης. Όμως με συνεχείς έπαναλαμβανόμενες πιέσεις οί συμμαχικές κυβερνήσεις συγκατένευσαν στο πρώτο έξάμνο του 1942 για μερική άρση του αποκλεισμού και την εισαγωγή περιορισμένων ποσοτήτων τροφίμων μέσω του σουηδικού Έρυθρου Σταυρού και με ναυλωμένα σουηδικά πλοία.

Στις 5 Δεκεμβρίου 1941, όταν ή εικόνα της φρίκης ήταν πλέον πλήρης στην ματωμένη και πεινασμένη Ελλάδα δημοσιεύθηκε το ύπ' αριθμόν 776 διάταγμα περι ίδρύσεως του Έθνικού Όργανισμού Χριστιανικής Άλληλεγγύης. Η Έκκλησία με την πρωτοβουλία του Άρχιεπισκόπου της αναλαμβάνει την μεγάλη και δραστική ευθύνη για την σωτηρία των ένδεων και πεινασμένων.

Προκάτοχος του Ε.Ο.Χ.Α. υπήρξε ή Ύπηρεσία Προνοίας για τις Οικογένειες

* Για την δράση της Ύπηρεσίας αυτής και το κοινωνικό έργο του Συλλόγου Έσωτερικής Ιεραποστολής «ό Απόστολος Παύλος» στα χρόνια της Κατοχής έχουν δημοσιευθεί στις «Ακτίνες» τα έπόμενα άρθρα: «Η Πρόνοια για τις Οικογένειες των Στρατευμένων» (Οκτώβριος 1987) - «Άντίσταση με έργα αγάπης» (Νοέμβριος 1986).

των Στρατευμένων, ή οποία ιδρύθηκε στις 17 Νοεμβρίου 1940 επί άρχιερατίας Χρυσάνθου, το έργο της οποίας έβασίσθηκε καθαρά επί έθελοντικής βάσεως.

Ένα μέρος από αυτόν τον έθελοντικόν στρατό άνδρών και γυναικών που με τόση άφοσίωση εργάσθηκαν τον καιρό του πολέμου και τους πρώτους μήνες της κατοχής στάθηκε ο πυρήνας στον όποιο βασίσθηκε ο Έθνικός Όργανισμός Χριστιανικής Άλληλεγγύης.

Στην συνέχεια ο Ε.Ο.Χ.Α. με τον καιρό εξέλιχθηκε, ως νέος μηχανισμός, σε μεγάλη όργάνωση, που το έργο της πρέπει να τοποθετηθεί μέσα στα πλαίσια της καθολικής Έθνικής Άντιστάσεως του Έλληνικού Λαού. Με τον ειρηνικό του στρατό, με τις χιλιάδες των άπασχολούμενων εις το έργο αυτό, με τα ειρηνικά του όπλα -τα καζάνια των έστιών του- με τα ρούχα και τα φάρμακα ο Ε.Ο.Χ.Α. άγωνίσθηκε άγώνα δύσκολο όχι μόνον για την φυλετική επιβίωση των Έλλήνων, αλλά και για να διατηρήσει και να τονώσει το ήθικό τους, να κρατηθούν όρθιοι και να μη λυγίσουν.

Βασική τροφή για την λειτουργία των συσσιτίων και προφύλαξη της υγείας των συτιζομένων ήταν το λάδι, πράγμα το όποιο ήταν την εποχή εκείνη είδος έν ανεπαρκεία. Και ο λόγος της έλλείψεως του ήταν το γεγονός όπι στους κυριώτερους τόπους παραγωγής του στην νησιωτική Ελλάδα το λάδι ήταν έξ ολοκλήρου δεσμευμένο από τους Γερμανούς. Άν δέν αποδέσμευαν κάποια ποσότητα οί Γερμανοί για τα πεινασμένα παιδιά αυτά θα ήταν χαμένα. Έτσι ή προσπάθεια για την άπόκτηση έστω και μιās ποσότητας περιορισμένης μέσα στις σκληρές αυτές ήμέρες, αποτελούσε άγώνα ταυτόσημο για την σωτηρία των Έλλήνων και ιδιαίτερα των παιδιών.

Νέες παραστάσεις του Άρχιεπισκόπου στις Άρχες Κατοχής για την εξασφάλιση κάποιας έπαρκούς ποσότητας λαδιού για

τὸν ἐμπλουτισμὸ τοῦ φαγητοῦ τῶν συσσιτίων μὲ τὸ πολῦτιμο αὐτὸ εἶδος. Ἡ συνάντηση αὐτὴ μὲ τὸν Altenburg ἦταν δραματική. Ἀπὸ τοὺς 3000 τόννους τοὺς ὁποίους ζήτησε ὁ Δαμασκηνὸς ὁ Altenburg ὑποσχέθηκε μόνον 300. Ὁ Δαμασκηνὸς ἔφυγε ὀργισμένος καὶ ἀπογοητευμένος. "Ὅλη ἐκείνη τὴν ἡμέρα ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἦταν ἀμίλητος. Τὸ ἴδιο βράδυ ὁ Altenburg τοῦ μίλησε ὅτι ὅταν ἐξαντληθοῦν οἱ πρῶτοι 300 τόννοι τοῦ λαδιοῦ πού ἀποδεσμεύθη-θε θὰ ἀνανεωθεῖ καὶ πάλιν ἡ ἄδεια.

Γ'

Ποικίλο ὑπῆρξε τὸ ἔργο τοῦ Ε.Ο.Χ.Α. Πέραν τῆς ὀργανώσεως τῶν συσσιτίων ἰδιαίτερη φροντίδα ὑπῆρξε γιὰ τὴν βρεφική καὶ παιδικὴ ἡλικία. Ἰδρύθηκαν παιδικὲς ἐστίες μὲ πρωτόγονες ἐγκαταστάσεις, μὲ ἀνεπάρκεια νεροῦ, μὲ ἐλάχιστα καύσιμα, μὲ ἀνύπαρκα σχεδὸν μεταφορικὰ μέσα, ἀλλὰ μὲ τὴν στοργή, τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὸν προσωπικὸ κόπο τοῦ προσωπικοῦ. Ἡ λειτουργία τῶν ἐστιῶν αὐτῶν ἐβασίζετο σὲ τρόφιμα πού παρεῖχε ὁ Διεθνὴς Ἐρυθρὸς Σταυρὸς. Οἱ ἐστίες αὐτὲς παρεῖχαν τροφή καὶ ἰατρικὴ φροντίδα γιὰ περίπου 28.000 παιδιὰ στὴν περιοχὴ τῆς Ἀθήνας καὶ γιὰ 10.000 περίπου παιδιὰ στὸν Πειραιά. Σὲ λίγο οἱ θάνατοι τῆς παιδικῆς ἡλικίας πού εἶχαν ἀύξηθεῖ σημαντικὰ στὶς ἀρχὲς τοῦ 1942 πρὶν ἀπὸ τὴ λειτουργία τῶν συσσιτίων τοῦ Ε.Ο.Χ.Α., μειώθηκαν μετὰ τὴν λειτουργία αὐτῶν στὰ φυσιολογικὰ ἐπίπεδα.

Τὶς μεγαλύτερες δυσκολίες τὶς συνάντησαν ἄνθρωποι τοῦ Ε.Ο.Χ.Α. ὅταν χρειάσθηκε νὰ ὀργανώσουν τὴν προστασία τῶν τελειῶς ὀρφανῶν παιδιῶν καὶ νὰ ἰδρῦσουν μὲ ἐλάχιστα μέσα ὀρφανοτροφειακὲς στέγες, πού ἔδωσαν καταφύγιο καὶ οἰκογενειακὴ θαλπωρή, τροφή, ρουχισμὸ καὶ ἐκπαίδευση σὲ ὀρφανὰ ἡλικίας ἀπὸ τριῶν μηνῶν μέχρι δώδεκα ἐτῶν ἀγόρια καὶ κορίτσια.

"Ἄλλος τομέας πού διηκόνησε ὁ Ε.Ο.Χ.Α. ἦταν ὁ φοιτητικὸς. Μία κατηγορία φοιτητῶν καὶ φοιτητριῶν ἀπὸ τὶς βουλγαροκρατούμενες περιοχὲς τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, τὴν Κρήτη, τὴν Κύπρο, τὴν Αἴγυπτο, τὴν Κωνσταντινούπολη εἶχαν τὸ μεσημεριανό τους γεῦμα ἄφθονο καὶ καλὰ παρασκευασμένο. Τὰ τρόφιμα τὰ παρεῖχε δωρεὰν στὶς ἑπτὰ Ἐστίες τῶν φοιτητῶν ἢ Ἐπιτροπὴ Διαχειρίσεως Βοηθημάτων γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Τὰ ὑπόλοιπα ἐξοδα συντηρήσεως τῶν Ἐστιῶν καὶ παρασκευῆς τοῦ φαγητοῦ ἦταν τοῦ Ε.Ο.Χ.Α.

Πλεῖστοι ἄλλοι τομεῖς, ὅπως ὁ ὑγειονομικός, τῆς περιθάλψεως τῶν πολεμοπαθῶν, ὁ δικαστικός, τῆς προστασίας τῆς μητρότητας καὶ ἄλλοι συμπλήρωναν τὸ ὅλο ἔργο τοῦ Ὄργανισμοῦ αὐτοῦ.

"Ἐτσι λειτούργησε καὶ ἔκαμε τὸ ἐθνικὸ του χρέος ὁ Ε.Ο.Χ.Α. στοὺς χρόνους τῆς κατοχῆς. Μὲ πίστη καὶ ἐλπίδα. Μὲ τὰ ἐλάχιστα, σὲ σχέσει μὲ τὸν ὄγκο τῆς δυστυχίας οἰκονομικὰ μέσα πού ἔθετε τὸ κράτος στὴν διάθεση τοῦ Ὄργανισμοῦ. Μὲ τὶς οἰκονομικὲς διακυμάνσεις πού ἐξανεμίζανε μερικῶς τὶς κρατικὲς ἐπιχορηγήσεις κάθε φορὰ πρὶν ἀκόμη φθάσουν στὰ ταμεῖα του. Μὲ τὶς ἀφάνταστες συγκοινωνιακὲς δυσχέρειες μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ ἐπαρχιῶν πού ἐμπόδιζαν τὴν μεταφορὰ τῶν χρεωδῶν. Καὶ τέλος μὲ τὴν καχυποψία τῶν Ἀρχῶν Κατοχῆς, πού διαισθάνονταν ὅτι ἡ προσπάθεια αὐτὴ ἀπέβλεπε ὄχι μόνον στὴν διάσωση τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἀλλὰ καὶ στὴν τόνωση τοῦ αἰσθήματος τῆς ἐθνικῆς ἀντιστάσεως.

Δ'

"Ὁ πρῶτος χρόνος τοῦ λιμοῦ εἶχε περάσει, ὅταν ἄρχισε στὴν Ἑλλάδα καὶ νέα ἑλληνικὴ τραγωδία. Ὅλη ἡ Ἑλλάδα εἶχε ἀρχίσει νὰ ξεσηκώνεται ἀπὸ ἓνα πνεῦμα ἀντιστάσεως κατὰ τῶν κατακτητῶν στὶς πόλεις, τὰ χωριά, τὰ βουνά. Οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Ἴταλοὶ ἄρχισαν τότε φοβερὰ ἀντίποινα

για να δαμάσουν αυτή την αντίσταση και να έκδικηθούν. Σπάνια χτυπούσαν τους πρωταίτιους. Περιζώνανε συνοικίες ολόκληρες, συνελάμβαναν όμηρους και τους έκτελούσαν, έκαιγαν χωριά, σκότωναν ό,τι εύρισκαν στον δρόμο τους, άφηναν πίσω τους την φρίκη. Στά Καλάβρυτα και στο Δίστομο έμελλε να κορυφώσουν αυτήν την φρίκη.

Άπο το 1943 κυρίως άρχισε στην Πρωτεύουσα σε όλη τους την έκταση το δράμα των έκτελέσεων. Πότε με αποφάσεις στρατοδικείων, συχνότερα όμως χωρίς καμιά απόφαση. Στοιβάζαν τους Έλληνες στα φοβερά στρατόπεδα του Χαϊδαρίου, στα ύπογεια της όδοϋ Μέρλιν, όπου ήταν η έδρα των SS. Και από εκεί τους όδηγοϋσαν στο Σκοπευτήριο Καισαριανής η τους κρέμαγαν στα δέντρα των άθιναϊκων όδων. Άλλόφρονες έτρεχαν οί συγγενείς των μελλοθανάτων γυρεύοντας να τους σώσουν. Όλοι έτρεχαν προς την κεφαλή, προς τον Ποιμένα. Κατακλύζανε κάθε ήμέρα το σπίτι κάτω από την Άκρόπολη το κτίριο της Άρχιεπισκοπής και ζητοϋσαν να δουν τον Δεσπότη, να γονατίσουν στα πόδια του, να τον ίκετεύσουν να σώσει τα παιδιά τους, τον άνδρα τους. Και εκείνος δεχόταν άδιάκοπα τον κατατρεγμένο κόσμο, παραμυθοϋσε, έδινε κουράγιο και στην συνέχεια έτρεχε να έκλιπαρήσει τους δημίους, να άπειλήσει, να διαμαρτυρηθεί, να ύψώσει την φωνή του χριστιανού και να φωνάξει εν όνόματι της ιστορίας και της ανθρώπινης συνειδήσεως. Συχνά κατόρθωνε την τελευταία στιγμή να άποσπάσει άπο τους δημίους -πρό πάντων άπο τους Ιταλούς- τα θυμάτά τους. Άλλοτε -μετά το 1943- όχι. Οί οικογένειες των θυμάτων πάλι έτρεχαν να τις συντρέξει τώρα πού όρφάνευσαν. Έτσι κάθε ήμέρα ό Δεσπότης είχε να ζήσει και να κινηθεί μέσα σε αυτήν την άτμόσφαιρα του πένθους και της δυστυχίας.

Η μεγαλύτερη χαρά του ήταν στους χρόνους εκείνους, όταν έσωζε Έλληνες παίρνοντας τους άπο τα χέρια των δημίων τους. Τότε το πρόσωπό του έλαμπε άπο χαρά. Όταν γύριζε όμως άπο τους Γερμανούς χωρίς να έχει είσακουσθεί το διάβημα του για την σωτηρία των Έλλήνων πατριωτών, τότε στο πρόσωπό του, χωρίς να πεί λέξη διαγραφόταν η τραγωδία, πού δεν μπόρεσε να άποτρέψει. Προσπαθοϋσε τότε να κρατήσει την αυτοκυριαρχία του. Μά σαν έμενε μόνος, έκυπτε κάτω άπο τον άσκήκωτο πόνο. Σε αυτή την στάση τον εύρισκαν οί συνεργάτες του, όταν έπαιρναν το θάρρος να διακόψουν την σιωπή του και την προσευχή του για τους Έλληνες πού έμελλε να έκτελεσθοϋν.

Ε'

Όλη αυτή η δραστηριότητα του Άρχιεπισκόπου Δαμασκηνού στα τέσσαρα αυτά χρόνια της κατοχής είχε ένοχλήσει την Γερμανική Στρατιωτική Διοίκηση και το καλοκαίρι του 1944, όποτε η όλη εξέλιξη των επιχειρήσεων σε όλα τα πολεμικά μέτωπα ήταν άκρως δυσμενης για την γερμανική πλευρά, τότε άπεφάσισαν να τον θέσουν υπό περιορισμό. Έτσι στις 6 Μαΐου 1944 η ύπηρεσία του Άρχιεπισκόπου είδε γύρω άπο το σπίτι της όδοϋ Δημοκρίτου να κινούνται επίμονα άγνωστα πρόσωπα. Κατά το βράδυ ήταν φανερό ότι το σπίτι το έπιτηροϋσαν και ότι οί Γερμανοί κάτι έτοιμάζαν εις βάρος του Άρχιεπισκόπου Δαμασκηνού. Ηθελαν να τον μεταφέρουν στην Γερμανία ως κατάδικο με το πρόσχημα ότι ήθελε να δραπετεύσει η να τον άπομονώσουν με την αιτιολογία ότι ήθελαν να τον προστατεύσουν άπο του να τον άπαγάγουν οί Άγγλοι.

Ό κατ' οίκον περιορισμός του Άρχιεπισκόπου στο οίκημα της Δημοκρίτου και στην συνέχεια στο Ψυχικό κράτησε μέχρι στις 28-8-44 όποτε άποσύρθηκε η γερμα-

νική φρουρά από τὸ σπίτι του. Στὴν διάρ-
κεια τοῦ περιορισμοῦ του συχνὰ στελέχη
τῶν SS, τὸν ἐπεσκέπτοντο μὲ ἀνακριτικὴ
πρόθεση. Σὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀνακριτῆς ὁ
Δαμασκνὸς τοῦ ἐδήλωσε: «Δὲν στεροῦ-
μαι νοημοσύνης. Δὲν δέχομαι τὴν ἐξήγη-
ση πού μου δίδετε. Ἔχω τὴν ἀξίωση νὰ μου
πεῖτε γιατί μὲ κατηγορεῖτε καὶ γιατί μὲ συλ-
λαμβάνετε. Πάντως ὅσον ἀφορᾷ τὸν
φόβο σας ὅτι κινδυνεύω νὰ μὲ πάρουν στὰ
βουνά, ἔδειξα πάντοτε ὅτι θέλω νὰ παρα-
μείνω εἰς τὸ μέσον τοῦ ποιμνίου μου. Καὶ
ἀπὸ αὐτὴν τὴν θέλησή μου τίποτε δὲν πρό-
κειται νὰ μὲ κάνει νὰ ἀποστῶ».

Ἐλεύθερος πλέον στὰ τέλη Αὐγούστου
1944 ὁ Δαμασκνὸς ἐπιστρέφει στὰ γρα-
φεῖα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς τῆς ὁδοῦ Φιλο-
θέης. Πλήθος λαοῦ περίμενε νὰ δεῖ τὸν
Δεσπότη. Καὶ ὅταν αὐτὸς κατέβηκε ἀπὸ τὸ
αὐτοκίνητο ὁ λαὸς ἄρχισε νὰ ψάλλει τὸν
ἐθνικὸν ὕμνο. Καὶ ἐκεῖνος τοὺς εὐλόγησε
καὶ εἶπε: «Καλὴ Λευτεριά!», ἡ ὁποία δὲν
ἄργησε νὰ ἔλθει μετὰ ἀπὸ 45 ἡμέρες στὶς
12 Ὀκτωβρίου 1944.

ΣΤ'

Στὴν συνέχεια καὶ στὶς κρίσιμες ὥρες
τοῦ Δεκεμβριανοῦ κινήματος τῆς ἀριστε-
ρᾶς (1944), ὁ Δαμασκνὸς στὴν αὐγὴ τοῦ
1945 ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα τοῦ ἀντιβα-
σιλέως, τὰ ὁποῖα ἤσκησε μέχρι στὶς 27 Σε-
πτεμβρίου 1947 ὅποτε διὰ δημοψηφίσμα-
τος ἐπανῆλθε εἰς τὸν θρόνον ὁ Γεώργιος
ὁ Β'. Παράλληλα ἐκτελοῦσε καὶ τὰ ποιμαν-

τικά του καθήκοντα μέχρι στὶς 21 Μαΐου
1949, ὅποτε ἀπεβίωσε.

Στὸν ἐπικήδειον λόγον του ὁ τότε ἐκτε-
λῶν καθήκοντα πρωθυπουργοῦ, ἀντιπρόε-
δρος τῆς Κυβερνήσεως Ἀλέξανδρος Διο-
μήδης μεταξὺ ἄλλων εἶπε καὶ τὰ ἑξῆς: «Κα-
ταλέγεται ἤδη καὶ αὐτὸς μεταξὺ τῶν μεγά-
λων ἐκείνων ἱεραρχῶν τῶν χρόνων τῆς
δουλείας καὶ τῆς περιόδου τῆς ἐθνικῆς πα-
λιγγενεσίας. Ἐν μέσω περιβάλλοντος
ἐχθρικῆς κατακτίσεως ὄρθωσαν ὅλοι τους
τὸ ἀνάστημά των πρὸς ἄμυναν, ὅχι πλὴν
τοῦ ποιμνίου των κατὰ πάσης ἐπιβολῆς,
ἀλλὰ τοῦ Ἔθνους ὀλοκλήρου, κατὰ τῆς
ἀπειλούσης αὐτὸ ἐξουθενώσεως. Ἀπτό-
τος καὶ ἤρεμος ὁ Δαμασκνὸς μὴ φεύγων
ποτὲ τὸν κίνδυνο μὲ σαφῆ ἐπίγνωση τῆς
ὕψηλης ἀποστολῆς ἧς ἔλαχεν εἰς αὐτόν,
ἔταξε ὡς σκοπὸν τοῦ βίου του κατὰ τοὺς
χαλεποὺς χρόνους τῆς δουλείας, ὅταν ἀμεί-
λικτος ὁ κατακτητὴς ἐπληττε μὲ τὸν θάνα-
τον μυριάδας Ἑλλήνων πιστῶν εἰς τὰ ἰδα-
νικά τῆς φυλῆς, πὼς θὰ σώσει αὐτοὺς ἀπὸ
τὸ ἐκτελεστικὸν ἀπόσπασμα. Ὅσοι εἰργά-
σθησαν πλησίον του ἐθαύμασαν τὸ θάρ-
ρος, τὴν παρρησίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δεξιότη-
τα μὲ τὴν ὁποίαν, πότε ἀπειλῶν, πότε ἰκε-
τεύων ἐπετύγχανε νὰ ἀρπάξῃ ἀπὸ τὰ χέ-
ρια τοῦ χάρου τοὺς ἐτοιμαθάνατους. Ἀλη-
θῆς Ἐθνάρχης, μὲ τὴν μυστικὴν δύναμιν ἡ
ὁποία προσδίδει εἰς τὴν κορυφὴν τῆς Ἐκ-
κλησίας ἡ ιδιότης της, αὐτὸς ἐνεφανίζετο
ὡς προστάτης τοῦ δουλωθέντος Γένους».

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΕΥΘΥΜΙΟΣ Κ. ΒΡΥΖΑΚΗΣ

Τὴν 12ην Ὀκτωβρίου ἐ.ἔ. ἐξεδήμησεν ὁ ἐκ τῶν παλαιῶν καὶ στενῶν συνεργατῶν τοῦ Περιοδικοῦ μας ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἐκδόσεώς του καὶ μέλος τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἀκτινῶν», Εὐθύμιος Κ. Βρυζάκης.

Κατὰ τὴν ἐξόδιον ἀκολουθίαν ἀπεχαιρέτησε τὸν μεταστάντα ὁ Καθηγητῆς τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Φοῖβος Χριστοδούλου.

Ἐπικήδειος Εὐθυμίου Κ. Βρυζάκη

Ἀποχαιρετοῦμε σήμερα ἓναν ἀληθινὸν εὐπατρίδη.

Ὁ πολιτικὸς μηχανικὸς Εὐθύμιος Βρυζάκης, ἐκ τῶν ἀριστεῶν στὸν κλάδο του, καταγόμενος ἀπὸ οἰκογένειαν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821, εἶχε μόρφωση καὶ γενικὴν παιδείαν σπανίαν καί, εἰδικώτερα, καλλιέργειαν φιλοσοφικὴν καὶ ἱστορικὴν, στὸ πεδίο ἰδίως τῆς ἱστορίας τῶν ἰδεῶν.

Εὐγενής, εὐπροσηγορὸς, σοβαρὸς, πολιτισμένος, ἀξιοπρεπής. Κάθε ἀναστροφή μαζί του ἐνέπνεε καὶ ἀνέβαζε.

Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ προσόντα καὶ ὄλην τὴν κοινωνικὴν του ὑπόσταση, ὁ Εὐθύμιος Βρυζάκης τὰ ἔθεσε, μὲ ἀνιδιοτέλεια καὶ συνέπεια, στὴ διάθεση τῆς μεγάλης πνευματικῆς προσπαθείας, ἢ ὅποια κατεβάλλετο ἤδη ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς γερμανικῆς κατοχῆς, γιὰ τὴν πνευματικὴ τόνωση καὶ τὸ ψυχικὸ ἀνέδασμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Καὶ μὲ αὐταπάρνηση ἀφιερώθηκε στὴν ἔρευνα τῆς ἀλήθειας ἐπὶ τῶν μεγάλων ζητημάτων τῆς πνευματικῆς κοσμοθεωρίας, γιὰ νὰ βρῆ τὸν δρόμο του ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀκόμη γιὰ νὰ βρῆ τὴ χαρὰ ὁ ἄνθρωπος. Ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας ἢ τουλάχιστον ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς ποὺ ἔρχεται.

Ἐκ τῶν στενῶν καὶ πιστῶν συνεργατῶν τοῦ ἀειμνήστου Καθηγητοῦ Ἀλέξανδρου Τσιριντάνη, σταθερὸς καὶ κριτικὸς συνομιλητῆς καὶ συζητητῆς στὴν ἀπὸ κοινοῦ ἐκζήτηση τῆς ἀλήθειας καὶ τὴν διατύπωση θεμελιωδῶν προτάσεων τῆς Κοσμοθεωρίας.

Μὲ ἀνεξαρτησίαν γνώμης, μὲ παρησίαν καὶ ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ μὲ εἰλικρίνειαν καὶ πνεῦμα μαθητείας. Καὶ μὲ ἀκαταπόνητην συνέπεια καὶ ἐργατικότητα, πάντοτε ἀθόρυβος καὶ σεμνός.

Τὸν ἐνθυμοῦμαι -φοιτητῆς τότε- στὴν ὁμάδα συντάξεως τοῦ Περιοδικοῦ «Ἀκτίνες» καί, ἀργότερα, ὡς ἓνα ἐκ τῶν στυλοβατῶν τοῦ περιοδικοῦ «Συζητήρις». Μὲ εἰδικώτερη ἐνασχόληση καὶ ἰδιαίτερη προσφορὰ στὴν ἐπεξεργασία τῶν εἰδικῶν ἐφαρμογῶν τῆς Κοσμοθεωρίας, στὰ προβλήματα ποὺ γεννᾷ ἡ ἐξέλιξη τῆς τεχνικῆς καὶ ἰδίως στὰ προβλήματα τοῦ γάμου, τῆς οἰκογενείας, τοῦ φεμινισμοῦ, τῆς σχέσεως τῶν φύλων, τῆς ἀγωγῆς, τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχαγωγίας.

Ἐκατοντάδες τὰ ἄρθρα του ἐπὶ τῶν θεμάτων αὐτῶν. Μὲ γνώση καὶ ἐπιστήμη, μὲ στοχασμὸ ἀλλὰ καὶ ἀντικειμενικότητα, χω-

ρις δογματισμούς, με ισορροπία, με επίγνωση τῶν δυσκολιῶν καὶ τῶν ἀμφιβολιῶν στὴν ταραγμένη καὶ ἀβέβαιη ἐποχὴ μας.

Τοῦ ὀφείλομε καὶ τὴν γαλλικὴ μετάφραση τοῦ βιβλίου «Γιὰ μιὰ πορεία με ἐπίγνωση», τοῦ βιβλίου δηλαδὴ τῆς Κοσμοθεωρίας, με τὸν τίτλο «Savoir où nous allons».

Καὶ ὅλη αὐτὴ ἡ προσφορά, μέσα στὴν ἀδιάκοπη βιοπάλη καὶ στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν οἰκογένεια, τὴν ὁποῖαν ἐδημιούργησε καὶ ἀνέδειξε -τρεῖς γιούς, λαμπροὺς ἀρχιτέκτονες- με τὴν συμπαράσταση τῆς συζύγου του, τῆς ἄξιης καὶ σεβαστῆς Ἀλεξάνδρας Βρυζάκη.

Ἡ Ἔνωση Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς, τῆς ὁποίας ὁ ἐκλιπὼν ὑπῆρξεν ἰδρυτικὸ μέλος καὶ ἡ κυρία Ἀλεξάνδρα Βρυζάκη Γενικὴ Γραμματεὺς ἐπὶ δεκαετίες, δὲν μπορεῖ, τὴν ἱερὴ αὐτὴ στιγμὴ, νὰ ἀποσιωπήσῃ τὴν ἀποφασιστικὴν συμβολὴν τοῦ Εὐθυμίου Βρυζάκη στὴν ἔκδοση τῶν τόμων τῆς σειρᾶς «Ἡ Πίστις ὡς βίωμα», ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ Ἀλέξανδρου Ταιριντάνη, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν οὐσιῶδες μέρος τοῦ ὅλου ἔργου τοῦ

ἀειμνήστου Καθηγητοῦ. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς θὰ μπορούσε νὰ λεχθῆ, ὅτι ὁ Εὐθύμιος Βρυζάκης ἔπεσεν ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων, με τὴν πέννα στὸ χέρι, ἐπεξεργασόμενος με πολλὴν ἀγάπη καὶ με τὸ γνωστὸ διειδυτικὸ καὶ κριτικὸ του πνεῦμα χειρόγραφα ἐκ τῶν καταλοίπων τοῦ Καθηγητοῦ Ταιριντάνη γιὰ νὰ καταστοῦν δημοσιεύσιμα.

Ὁ Εὐθύμιος Βρυζάκης καὶ ἡ οἰκογένειά του ἐδοκιμάσθησαν σκληρὰ. Σκληρὰ καὶ ἐπανειλημμένως. Ὁ Εὐθύμιος Βρυζάκης κατῶρθωνε, καὶ μέσα εἰς τὰ πένθη, νὰ παραμένῃ ὀρθιος. Ἀγωνιστὴς πιστὸς μέχρι τέλους. «Πιστὸς ἄχρι θανάτου».

Γι αὐτὸν τὸν λόγο καὶ τρέφομεν ἀκράδαντη τὴν προσδοκία ὅτι σήμερα τὸν ὑποδέχεται ἡ αἰωνιότητα καὶ ἡ θριαμβεύουσα ἐκκλησία καὶ ὁ «**στέφανος τῆς ζωῆς**» ὁ ὑπεσχημένος (Ἀποκ. β' 10).

«Μακαρία ἡ ὁδὸς ἧ πορεύει σήμερον», σεβαστὲ καὶ ἀγαπητέ μας φίλε καὶ συναγωνιστὴ Εὐθύμιε!

ΦΟΙΒΟΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Βρέθηκα ένα απόγευμα στην Ευαγγελίστρια της Τήνου. Ή εκκλησία ήταν άδεια. Άδεια από κόσμο. Γεμάτη όμως από άμετρητα καντήλια και αφιερώματα. Κάθε καντήλι και ένα τάμα. Κάθε αφιέρωμα και ένα θαύμα. Το άσημνιο καράβι, με το πελώριο θαλάσσιο κήτος σφηνωμένο στα ύφαλά του. Θαύμα της Παναγίας που εισάκουσε την προσευχή του καπετάνιου και έκλεισε μ' αυτό τον θαυματουργικό τρόπο την πελώρια όπη που είχε ανοίξει στο πλοίο και έκινδυνευε να βυθιστή αυτανδρο μεσοπέλαγα. Ή άσημνια πορτοκαλιά, με τα χρυσά πορτοκάλια, αφιέρωμα ενός αλλόθρησκου, Τούρκου, που ήταν τυφλός και είδε το φώς του, αφού προσευχήθηκε στην Παναγία των Χριστιανών. Και τόσα άλλα.

Εκεῖ, λοιπόν, στην Ευαγγελίστρια της Τήνου, βρέθηκα εκείνο το απόγευμα. Ήμουν μόνος. Έβλεπα τα αφιερώματα και σκεπτόμουν. Άπο τον καιρό που ήρθε ο Χριστός στη γῆ, έγινε σημεῖο αντιλεγόμενο. Άπο τη μιά μεριά οἱ πιστοί. Άπο τὴν ἄλλη οἱ ἄπιστοι ἢ οἱ δυσπιστοῦντες. Αὐτοὶ που τὸν παραδέχονται καὶ ἐκεῖνοι που τὸν ἀρνοῦνται. Αὐτοὶ που πιστεύουν στὴ θεότητα του καὶ ἐκεῖνοι που ἀμφιβάλλουν... Αὐτοὶ που δέχονται τὸ θαῦμα καὶ ἐκεῖνοι που τὸ ἀμφισβητοῦν.

Ξαφνικά, τὰ ἀναρίθμητα ἀσημνια καὶ χρυσὰ καντήλια καὶ τὰ πολύτιμα ἀφιέρωματα ἄλλαξαν μορφή. Ἐγιναν μουσικὰ ὄργανα. Καὶ ἀκούστηκε μιά οὐράνια συμφωνία. Καὶ μιά ἀόρατη

χορωδία τόνισε ἓνα ὑπέροχο δοξαστικό: «Τὶς Θεὸς μέγας, ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν». Τὸ ἄρχισαν τὰ καντήλια. Τὸ ἐπανελάβαν τὰ ἀφιέρωματα. Καὶ πάλι τὰ καντήλια, σὲ ἄλλους τόνους. Πέρασε ὕστερα στὶς τρεμάμενες φλόγες τῶν κεριῶν που τὸ ψιθύρισαν πιανίσμο. Καὶ μετὰ, ὄλα τὰ ὄργανα μαζί μ' ἓνα συγκλονιστικό κρεσέντο, γιὰ νὰ τελειώση ἡ ὑπερκόσμια αὐτὴ συμφωνία μ' ἓνα φινάλε θριάμβου καὶ χαρᾶς.

Ἡ ὄρχήστρα σταμάτησε. Ἐπεκράτησε ἀπόλυτη σιωπή. Καὶ ἐκεῖ, μέσα στὴν ἄδεια ἀπὸ κόσμο ἀλλὰ γεμάτη ἀπὸ ἀφιέρωματα ἐκκλησία, ξεπήδησε αὐθόρμητα, μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴ μου, μιά σκέψη: Ὅταν βρισκόμαστε μπροστὰ σ' αὐτὲς τὶς μαρτυρίες τῆς ζωῆς, που ἐπιβεβαιώνουν θριαμβευτικὰ τὴν πίστι μας, τί ἔτι χρειαζομεν μαρτύρων; Τί χρειάζεται ἡ συζητήσεις με τοὺς ἀπίστους, ὁ διάλογος με τοὺς ἀμφιβάλλοντας, ἢ ἀντίκρουσις τῶν ἀρνητῶν, ἢ ἀπολογητική; Εἶναι τόσο συγκλονιστικό τὸ ρετσιτατίβο αὐτὸ τῆς πίστεως, που διηγοῦνται τὰ ἀναρίθμητα θαύματα καὶ ἀπαληθεύουν τὰ ἄπειρα ἀφιέρωματα, ὥστε δὲν χρειάζεται τίποτε ἄλλο γιὰ νὰ βεβαιώση αὐτὴ τὴν ἀλήθεια που ἀποκρυσταλλώθηκε μέσα ἀπὸ τοὺς αἰῶνες: Μεγάλῃ ἢ πίστις τῶν χριστιανῶν. Καὶ ἀρκοῦν, ὡς μόνῃ ἀπάντησις σὲ κάθε ἀμφιβάλλοντα, σὲ κάθε ἀπιστοῦντα, σὲ κάθε ἀρνητῇ, τρεῖς μόνο λέξεις. Αὐτὲς που ὁ Φίλιππος εἶπε στὸν δύσπιστο Ναθαναήλ. «Ἐρχου καὶ ἴδε».

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥ ΠΛΑΝΗΤΗ

Στήν συνέχεια παρομοίων διεθνών συνάξεων για την αντιμετώπιση του οικολογικού προβλήματος που έγιναν στο παρελθόν στο Κυότο της Ίαπωνίας και Ρίο ντε Ίανείρο, περίπου εκατό ηγέτες του πλανήτη μας, πολλαπλάσιοι εκπρόσωποι κυβερνήσεων και οργανισμών, χιλιάδες οικολόγοι και δημοσιογράφοι, έφτασαν ως την άκρη της Μαύρης Ήπειρου, στο Γιοχανέσμπουργκ το περασμένο καλοκαίρι για να πιστοποιήσουν ότι η γη θα εξακολουθήσει επί μακρόν να πορεύεται σε «μαύρο φόντο».

Εκεί λοιπόν στην πολυπληθή αυτή συνάντηση επιβεβαιώθηκε ότι η οικονομία έχει «κατά κράτος» επιβληθεί της πολιτικής, με την τελευταία να δίνει τη «μάχη» των συμβιβασμών σε κάθε περίπτωση, δίχως ωστόσο να είναι οριοθετημένη ή γραμμή της τελικής υποχωρήσεως.

Το ζητούμενο στη διάσκεψη του Γιοχανέσμπουργκ είναι η πολιτική βούληση. Ο πρωθυπουργός της Μεγάλης Βρετανίας κ. Τόνι Μπλέρ άκουστηκε να δηλώνει: «Ξέρουμε τα προβλήματα, ξέρουμε τις λύσεις, το θέμα είναι κατά πόσο υπάρχει η πολιτική βούληση να πάρουμε τις ένδεδειγμένες αποφάσεις».

Επί του ζητήματος αυτού ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ κ. Κόφι Άνάν υπεγράμμισε ότι: «Επί δύο αιώνες και πλέον ένα μεγάλο μέρος της οικονομικής ανάπτυξεως έχει στηριχθεί σε ανεύθυνες δραστηριότητες και υποθέσεις. Έχουμε γεμίσει την ατμόσφαιρα με ρύπους, οι οποίοι σπέρνουν πλέον τον όλεθρο με την μορφή των παγκοσμίων κλιματολογικών αλλαγών. Έχουμε

καταστρέψει δάση, έχουμε ρυπάνει τις θάλασσες με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την θάλασσα ζωή, έχουμε δηλητηριάσει τη γη και το νερό». Και στην συνέχεια ο κ. Άνάν συμπληρώνοντας τον κατάλογο των δυσμενών επιπτώσεων στο περιβάλλον, καλεί τις οργανώσεις των πολιτών να ενεργοποιηθούν επί του θέματος για να διαδραματίσουν σημαντικότατο ρόλο ως συνεργάτες και υποστηρικτές των κυβερνήσεων των, προκειμένου να τις πιέσουν προς την κατεύθυνση των όρθων αποφάσεων. Είναι διαπιστωμένο ότι οι κυβερνήσεις στην συντριπτική τους πλειοψηφία δεν είναι πρόθυμες να αναλάβουν δράση προς την κατεύθυνση αλλαγής της καταστροφικής για το περιβάλλον πορείας αλλά και αντιδρούν συνήθως σε κάθε απόπειρα να συζητηθεί ακόμη και το ένδεχομενο λήψεως συγκεκριμένων μέτρων στο έγγυς μέλλον.

Συμβιβασμοί και αοριστίες λοιπόν ήταν το αποτέλεσμα της διασκέψεως του Γιοχανέσμπουργκ, όπως και στο παρελθόν. Ένα κλίμα επικίνδυνο για το άλλο κλίμα -το κλίμα της Γης- αυτό που διεμόρφωσε η άπληστία του ανθρώπου.

ΓΙΑ ΕΝΑΝ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΣΤΟΧΟ ΖΩΗΣ

Το συμπέρασμα είναι, ότι για την θετική αντιμετώπιση του οικολογικού προβλήματος, για την γένεση του όποιου θεωρούνται υπεύθυνοι η τεχνολογία και η οικονομία, δεν αρκεί να μετασχηματίσουμε την τεχνολογία και τις κοινωνικές δομές κατά τρόπο ριζικό, χωρίς να γίνει στην καρδιά και στο πνεύμα του ανθρώπου μία διαφοροποίηση του

τρόπου αίσθησως τῶν σχέσεων του μὲ τὴν φύση. Εἶναι κοινὴ διαπίστωση ὅτι οἱ ἀνθρώπινες κοινωνίες ὑποφέρουν ἀπὸ μία ἔνδεια ὄχι μόνον τεχνικὴ ἀλλὰ καὶ μεταφυσικὴ. Ἡ καθολικὴ πνευματικὴ σύγχυση διακηρύσσεται στὸν σύγχρονο κόσμο καὶ ὡς πρόβλημα σχέσεως μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ φύσεως σὲ ἕναν τεχνολογικὸ πολιτισμὸ.

Ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριο παρέχουν στὴν κατανάλωση κάθε τι νέον τὸ ὁποῖο ἡ τεχνολογία προσφέρει στὸν ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν σειρά του σπεύδει νὰ γίνῃ κάτοχος αὐτοῦ, μὲ συνέπεια τὴν διαρκῶς αὐξανόμενη παραγωγή τῶν εἰδῶν αὐτῶν καὶ τὴν ὡς ἐκ τούτου ἐξάντληση τοῦ φυσικοῦ πλοῦτου τῆς γῆς.

Γιὰ νὰ ἀποτραπεῖ αὐτὴ ἡ καταναλωτικὴ μανία ἀπαιτεῖται μία ἀθόρυβη ἐσωτερικὴ ἐπανάσταση, ποὺ θὰ ἀποσκοπεῖ στὴν ἀλλαγὴ στόχων τοῦ ἀτομικοῦ βίου καὶ παγιωμένων συνηθειῶν. Καὶ πρῶτο βῆμα πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸ ἕνα καὶ μοναδικὸ περιεχόμενο, ποὺ μᾶς ἔχει ἐπιβάλλει ὁ σύγχρονος πολιτισμὸς καὶ τὸ ὁποῖο εἶναι ἡ καταναλωτικὴ εὐζωΐα. Ἀξίες ὑψηλότερες μποροῦν νὰ ἀντικαταστήσουν τὴν καταναλωτικὴ μονομέρεια καὶ νὰ δώσουν πνευματικώτερο νόημα στὴν καθημερινὴ πράξη καὶ στὶς συνήθειες ἐπιδιώξεις τῶν ἀνθρώπων. Τὸ χριστιανικὸ ἰδανικὸ τῆς ζωῆς καλεῖται νὰ ἀναμετρηθεῖ καὶ πάλι ἀποτελεσματικὰ στὴν ἀκόρεστη δίψα γιὰ ὕλικες ἀπολαύσεις. Καὶ τοῦτο πρέπει νὰ ἐπιδιωχθεῖ, γιατί εἶναι ἡ σωτηρία ὁδός, τῆ στιγμῆ ποὺ διαπιστώνεται ὅτι «ὁ ὕλικὸς καὶ χωρὶς ἠθικὴ πολιτισμὸς μας δὲν ἀνταποκρίνεται πλέον στὶς βαθεῖς ἀνάγκες τῆς ψυχῆς». (P. Tournier «Ἀκτίνες» 1980 σελ. 4).

Ἡ ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Ἡ Τουρκία δὲν κατέχει μόνον παράνο-

μα ἀπὸ εἴκοσι ὀκτὼ καὶ πλέον ἔτη τὸ βόρειο τμήμα τῆς Κύπρου, καταστρέφοντας καὶ τὴν πολιτιστικὴ κληρονομία τῆς περιοχῆς, χωρὶς νὰ δίδει ἐξηγήσεις γιὰ τὴν τύχη τῶν 1619 ἀγνοουμένων, ἀλλὰ ἐπιχειρεῖ ἐπιπλέον νὰ θέσει ὑπὸ διπλωματικὴ ὀμηρία τὴν Δημοκρατία τῆς Κύπρου ἐκτοξεύοντας ἀπειλές γιὰ τὸ ἐνδεχόμενο τῆς εἰσοδοχῆς τῆς τελευταίας εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἑνωση.

Τὸ πράγμα εἶναι ὄντως πρωτοφανές, σὲ μία ὑπόθεση στὴν ὁποία οὐδόλως νομιμοποιεῖται ἡ Τουρκία νὰ ἐπεμβαίνει μὲ θρασύτητα, δηλώνοντας ὅτι ἡ ἔνταξη τῆς Κύπρου στὴν Ε. Ε. θὰ ἀποτελέσει αἰτία πολέμου. Καὶ ἀντὶ ἡ τουρκικὴ ἡγεσία νὰ ἀσχοληθεῖ σοβαρὰ γιὰ τὴν ἐξυγίανση τῶν οικονομικῶν τῆς χώρας τῆς καὶ τὴν κάλυψη τοῦ ἐλλείματος δημοκρατίας στὴν πολιτικὴ ζωὴ αὐτῆς, ὥστε νὰ δημιουργήσῃ στὸ ἀπώτερο μέλλον τὶς προϋποθέσεις γιὰ νὰ γίνῃ καὶ αὐτὴ, ὅπως ἐπιθυμεῖ, μέλος στὴν Ε. Ε., ἐξάντλεῖται σὲ ἀρνητικὲς παρεμβάσεις, ποὺ ἐπιβεβαιώνουν γιὰ μία ἀκόμη φορὰ τὸ αὐταρχικὸ καθεστῶς, ὑπὸ τὸ ὁποῖο ἐπὶ δεκαετίες διατελεῖ.

Τὸ ζήτημα εἶναι μὲ ποιὸν τρόπο οἱ ἡγεσίες τῶν μεγάλων - χωρῶν τῆς Ε. Ε., παραμερίζοντας τὰ ἐπὶ μέρους οικονομικὰ των συμφέροντα, θὰ χειρισθοῦν τὸ θέμα τῆς ἐντάξεως τῆς Κύπρου εἰς αὐτήν, περιφρονώντας τὴν φιλοπόλεμη φλυαρία τῶν Τούρκων.

Ἡ μεροληπτικὴ μέχρι σήμερα τακτικὴ ὑπὲρ τῆς Τουρκίας ὀρισμένων κρατῶν τῆς Ε. Ε. σὲ πολλὰ ἄλλα διεθνῆ ζητήματα γεννᾷ εὐλογες ἀμφιβολίες γιὰ τὴν στάση των εἰς τὸ προκείμενο ζήτημα.

Τὴν στιγμῆ ποὺ συντάσσονται οἱ γραμμὲς αὐτὲς τὸ ὅλο θέμα εἶναι σὲ ἐκκρεμότητα, ἀλλὰ εὐχόμεθα οἱ ὡς ἄνω ἐπιφυλάξεις νὰ διαφρευθοῦν καὶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἑνωση νὰ δεχθεῖ στοὺς κόλπους τῆς καὶ τὴν μαρτυρικὴ Κύπρο.

ΒΑΣ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Ο ΚΑΛΟΣ ΜΑΣ ΦΙΛΟΣ, ΤΟ INTERNET

Άργα αλλά σταθερά το Internet κατακτά τους Έλληνες. Περίπου δύο εκατομμύρια ηλεκτρονικοί υπολογιστές είναι εγκατεστημένοι στη χώρα μας και 1.400.000 Έλληνες «σερφάρουν» σχεδόν καθημερινά στο Διαδίκτυο. Οί δύο στους τρεις είναι άνδρες και το 50% είναι νέοι κάτω των 30 ετών. Επιπλέον η γεωγραφική κατανομή των υπολογιστών ακολουθεί αυτή του πληθυσμού, αφού το 42% βρίσκεται στην Αθήνα, το 37% στις άλλες πόλεις και το υπόλοιπο 21% είναι εγκατεστημένο σε μη αστικές περιοχές. Πάντως η χώρα μας υπολείπεται του μέσου ευρωπαϊκού όρου, αφού το 50% των κατοικιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι εξοπλισμένο με ηλεκτρονικό υπολογιστή.

Τα παιδιά και οι νέοι είναι οι καλύτεροι πελάτες του Internet. Βέβαια οι μισοί τουλάχιστον γονείς δηλώνουν ότι δεν έχουν ιδέα για το τί μπορούν να κάνουν τα παιδιά τους στο Διαδίκτυο. Άγνοούν τον πλοῦτο των πληροφοριών που μπορεί κανείς να βρει σε ελάχιστο χρόνο και με σχεδόν μηδενικό κόστος, χωρίς να χρειάζεται να μετακινηθεί, και γενικά την ταχύτατη επικοινωνία που μπορεί να έχει με όλο τον πλανήτη για επαγγελματικά θέματα, για ενημέρωση, εκπαίδευση και ψυχαγωγία. Αυτό το καινοφανές μέσο δημιουργεί νέους κώδικες επικοινωνίας και νέους τρόπους συνομιλίας σε πολλές πλέον γλώσσες, ακόμη και σε πολυτονικά ελληνικά.

Έξισου έντυπωσιακοί βέβαια είναι και οι κίνδυνοι που παραμονεύουν: "Αλλωστε κάθε ανθρώπινο δημιούργημα έχει την καλή και την κακή του χρήση." Όσοι συνδέονται στο Internet συνεχώς για πολλές ώρες κα-

θημερινά κινδυνεύουν από την εξάρτηση που δημιουργεί κάθε υπερβολή. Ό τζόγος με την μορφή των ηλεκτρονικών καζίνο παρουσιάζεται συχνά και προκαλεί τους νέους να πλουτίσουν ή να ...φτωχύνουν γρήγορα. Ποικίλες διαφημίσεις κατακλύζουν κάθε χρήστη και η δυνατότητα να αγοράσει κανείς ό,τι του άρεσει με την πιστωτική κάρτα του ...πατέρα του είναι επικίνδυνη. Ο οικογενειακός προϋπολογισμός απειλείται επίσης και από τις ιστοσελίδες πορνογραφικού περιεχομένου, οι οποίες, εκτός από τις ανεπανόρθωτες ζημιές που μπορούν να προκαλέσουν στην εύάλωτη προσωπικότητα των παιδιών, φουσκώνουν ασυναίσθητα και τους λογαριασμούς του τηλεφώνου.

Το 98% των Ελληνόπουλων δεν γνωρίζει τους πιθανούς κινδύνους του Διαδικτύου. "Αν οι γονείς είναι καλοί φίλοι των παιδιών τους και έχουν μάθει να ζουν αρκετό χρόνο της ημέρας μαζί και να βλέπουν μαζί τηλεόραση, τότε θα σερφάρουν και στο Internet μαζί. Έτσι θα τους μάθουν να αποφεύγουν τις κακοτοπιές, ιδίως όσες είναι για άνω των 18 ετών, να αποφεύγουν να συζητούν με άγνωστους στα chat rooms και να δίνουν προσωπικά και οικογενειακά στοιχεία (διευθύνσεις κατοικίας και σχολείου, τηλέφωνα, φωτογραφίες, αριθμούς πιστωτικών καρτών και τραπεζικών λογαριασμών), η ακόμη και να συναντώνται μαζί τους. Τέλος, θα τους μάθουν να αποφεύγουν να μπαίνουν σε άγνωστες διευθύνσεις ή να ανοίγουν ηλεκτρονικά μηνύματα που λαμβάνουν από άγνωστους, γιατί δεν κινδυνεύουν μόνο οι υπολογιστές τους από ιούς, αλλά και οι ψυχές τους!

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Ἀξιότιμε Κύριε Διευθυντὰ τῶν Ἀκτίνων,

Τὸ καλοκαίρι ποὺ μᾶς πέρασε, εἶχαμε τὴν εὐκαιρία νὰ παρακολουθήσουμε μιὰ σειρά ἀξιόλογων συναυλιῶν ποὺ ἔλαβαν χώρα ἀνά τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ζήσουμε ὑπέροχες στιγμὲς ψυχικῆς ἀνάτασης καὶ εὐφροσύνης ὑπὸ τοὺς ἦχους τῆς φωνητικῆς καὶ τῆς ἐνόργανης μουσικῆς.

Θὰ ἤθελα ἐδῶ, νὰ σταθῶ καὶ νὰ ξεχωρίσω ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν συναυλιῶν τοῦ καλοκαιριοῦ, τὶς συναυλίες ἐκεῖνες ὅπου τὸ θερησκευτικὸ συναίσθημα τῶν συνθετῶν τοὺς ἐνέπνευσε νὰ γράψουν μουσικὴ θαυμάσιας ὁμορφιᾶς καὶ σπάνιας πνευματικῆς βαθύτητας.

Ἡρώδειο

Φέτος, τρία μεγαλειώδη καὶ ἀθάνατα ἔργα, λάμπρυναν τὸ πρόγραμμα τοῦ Φεστιβάλ Ἀθηνῶν, γιὰ τὰ ὁποῖα ἡ ὀργανωτικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ ἀξίζει θερμὰ συγχαρητήρια. Ἡ ἑξαίτια μουσικὴ τοὺς ἀντηχοῦσε τοὺς ἦχους τῆς ἀπὸ τὸ πανέμορφο Ἡρώδειο ὡς ψηλὰ τὸν Παρθενῶνα.

α) Στὶς 26 Αὐγούστου, ὕστερα ἀπὸ 17 χρόνια, ἦρθε στὴν Ἀθήνα ἡ περιφημὴ Ὀρχήστρα Νέων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης ὑπὸ τὸν γνῶριμὸ μᾶς καὶ φιλέλληνα Vladimir Ashkenazy στὸ πόντιοιμ, ἐκλεκτοὺς σολίστ στὸ τραγούδι καὶ δυὸ μεγάλες χορωδίες - τὴν Χορωδία Εὐρωπαϊκῆς Ἀκαδημίας (European Choir Academy) καὶ τὴ Χορωδία τοῦ Φεστιβάλ Ἀθηνῶν - καὶ ἐρμήνευσαν, σὲ ἓνα ἀσφυνκτικὰ γεμάτο Ἡρώδειο, τὴν Ἐνάτη Συμφωνία τοῦ Λούντβιχ βάν Μπετόβεν. Ἡ ὀρχήστρα ποὺ περιλαμβάνει καὶ πέντε νέους Ἑλληνες μουσικοὺς, ἐντυπωσίασε γιὰ τὴν φρεσκάδα καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸ τῆς.

Εἶναι γεγονός ὡς μέσα σὲ δύσκολες προσωπικὲς στιγμὲς συνέθεσε ὁ Μπετόβεν αὐτὴ τὴ συμφωνία - περιπέτεια ποὺ διήρκεσε περίπου 10 χρόνια. Τὸ ἔργο ὀλοκληρώθηκε τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1824, παρ' ἄλλα μὲ τὸ ἄλλο κορυφαῖο του ἔργο τὴν «Μίσα Σολέμνις» (Ἐπίσημη Λειτουργία) καὶ παρουσιάστηκε τὸν Μαῖο τοῦ ἴδιου χρόνου στὴ Βιέννη. ἦταν ἓνας θρίαμβος καὶ μιὰ ἀκόμη δικαίωση γιὰ τὸν ἤδη ἐντελῶς κωφό! καὶ ταλαιπωρημένο δημιουργό, ποὺ

τρία χρόνια ἀργότερα θὰ ἐγκατέλειπε τὰ ἐγκόσσια, σὲ ἡλικία μόλις 57 ἐτῶν. Τὸ τελευταῖο μέρος τῆς Συμφωνίας, στὸ ὁποῖο ὁ συνθέτης εἰσάγει (καὶ ἐδῶ πρωτοπόρος) τραγουδιστὲς καὶ χορωδία, εἶναι ἡ ἀποθέωση τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἀδελφούσης τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ὡς γνωστὸν βασιίζεται πάνω στὸν «Ὑμνο τῆς Χαρᾶς» σὲ ποίημα τοῦ Σίλερ. Μόνομο σύνθημα καὶ ἐπὶ δὸς τοῦ Μπετόβεν ἦταν *«Κάνε τὸ καλὸ ὅπου μπορεῖς»*.

β) Στὶς 28 Αὐγούστου, πάλι σὲ ἓνα κατάμεστο Ἡρώδειο (παρόλη τὴν ἀσάθεια τοῦ καιροῦ), παρουσιάστηκε τὸ περίφημο ὀρατόριο τοῦ Χέντελ «Μεσσίας» ἀπὸ ἓνα ἀπὸ τὰ διασημότερα σύνολα μπαρόκ μουσικῆς, τὴν Μπαρόκ Ὀρχήστρα καὶ Χορωδία τοῦ Ἄμστερνταμ, ὑπὸ τὸν ἰδρυτὴ τῆς καὶ διακεκριμένο μαέστρο, ὀργανίστα καὶ ἔρηνυτὴ τῆς Παλαιᾶς Μουσικῆς, Ton Koopman. Μὲ ἓνα περιορισμένο σύνολο μουσικῶν, ποὺ ἔπαιζαν σὲ αὐθεντικὰ ὄργανα τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰῶνα, ὁ Koopman ἔπλασε ἓναν ἦχο ἀνάλαφρο καὶ εὐέλκτο.

«Ὁ Χέντελ εἶναι ὁ μεγαλύτερος συνθέτης ποὺ πέρασε ποτὲ ἀπὸ τὴ ζωὴ. Ἀποκαλύπτουμαι καὶ γονατίζω εὐλαδικὰ στὸν τάφο του», Λ. βάν Μπετόβεν. Ὁ συνθέτης ὅμως ποὺ τόσο θαυμάζεται ἀπὸ τὸν Μπετόβεν, περιπλανήθηκε τέσσερα χρόνια ἀρρωστος, βασανισμένος καὶ ἀπελπισμένος. Στὶς πολὺ δύσκολες αὐτὲς συνθήκες, τὸν ἄγγιξε ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ συνέθεσε μὲ θαυμαστὸ τρόπο -ὀλοκληρώθηκε σὲ λιγότερο ἀπὸ ἓναν (!) μῆνα τὸ ἔργο ποὺ ἀναφέρεται στὶς προφητεῖες γιὰ τὴν ἔλευση τοῦ Σωτῆρα Χριστοῦ, τὴ Γέννησή Του, τὰ Πάθη, τὴ Σταύρωση, τὴν Ἀνάσταση καὶ τὸ ἔργο τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Ὅλες οἱ εἰσπράξεις ποὺ ἀπέφεραν οἱ ἐκτελέσεις καὶ οἱ συναυλίες τοῦ ἔργου αὐτοῦ, χαρίζονταν -κατ' ἐντολὴ τοῦ συνθέτη- στοὺς ἀρρώστους καὶ τοὺς φυλακισμένους, γιὰτὶ πίστευε ὁ Χέντελ, πῶς δὲν ἔπρεπε νὰ δεχθεῖ χρήματα γιὰ ἓνα ἔργο ποὺ ὅπως ἔλεγε, *«δὲν τὸ χρωστῶ στὸν ἑαυτὸ μου ἀλλὰ σὲ ἓναν Ἄλλον»*.

γ) Τέλος, στὶς 10 Σεπτεμβρίου, ἓνα σύνολο 200 μουσικῶν καὶ τραγουδιστῶν ἡλικίας 18 - 28 ἐτῶν, ἡ Ὀρχήστρα καὶ Χορωδία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Φεστιβάλ Μουσικῆς τῆς Στουτγάρδης,

ὑπὸ τὴν μπαγκέτα τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς καὶ ἔμπειρου ἀρχιμουσικοῦ Helmut Rilling, ἐρμήνευσαν τὴν «Μία Σολέμις» τοῦ Μπετόβεν.

«Ἡ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία τὸ ἔργο μου θὰ ἀκουστεῖ στὴν τελετὴ χειροτονίας σας θὰ εἶναι ἀναμφίβολα ἡ σημαντικότερη τῆς ζωῆς μου. Εἶθε ὁ Θεὸς νὰ με φωτίσει ὥστε μὲ τὶς ταπεινὲς μου δυνάμεις νὰ συνεισφέρω στὴν λαμπρότητα μιᾶς τόσο μεγάλης στιγμῆς». Ἀυτὰ εἰπώθηκαν ἀπὸ τὸν Μπετόβεν, τὸ 1819, ἀπευθυνόμενος στὸν ἀρχιδούκα Ροδόλφο, γιὸ τοῦ αὐτοκράτορα Λεοπόλδου τοῦ Β', μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς τελετῆς χειροτονίας τοῦ πρώτου, σὲ Ἀρχιεπίσκοπο Μοραβίας. Ὡστόσο, λόγω τοῦ ὅτι ὁ Μπετόβεν συνέθετε ἀργά, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸν σύνθετο χαρακτήρα τοῦ νέου ἐγχειρήματος (ἔργο βασισμένο στὴν λατινικὴ Λειτουργία) εἶχαν ὡς ἀποτελέσμα νὰ τελεστῆ ἢ ἐν λόγω ἐκδήλωση χωρὶς τὸ ἔργο αὐτό, τὸ ὁποῖο τελικῶς ὁλοκληρώθηκε μετὰ ἀπὸ τέσσερα χρόνια καὶ πρωτοπαρουσιάστηκε στὴν Ἁγία Πετρούπολη τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1824. Γιὰ τὸ μεγαλειῶδες ἐκκλησιαστικὸ αὐτὸ ἔργο εἶχε πεῖ ὁ δημιουργὸς του πὼς *«ὁ βασικὸς στόχος μου ἦταν νὰ ἀφυπνίσω τὰ θρησκευτικὰ συναισθήματα τόσο τῶν μουσικῶν ὅσο καὶ τῶν ἀρροατῶν».*

Πάτμος

Γιὰ δευτέρα χρονιά, ὀργανώθηκε φέτος στὸ νηοὶ τῆς Ἀποκάλυψης, στὴν ὁμορφὴ Πάτμο, τὸ Φεστιβάλ Θρησκευτικῆς Μουσικῆς.

Ἀπὸ 4-14 Σεπτεμβρίου, σχεδὸν καθημερινά, ὅσοι φιλόμουσοι δρεθήκαν στὸ νηοὶ ἐκεῖνες τὶς ἡμέρες, εἶχαν τὴν εὐκαιρία νὰ παρακολουθήσουν συναυλίες θρησκευτικῆς μουσικῆς ποὺ τελοῦνταν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἱ. Μονῆς Ἀγ. Ἱ. Θεολόγου, τοῦ Δήμου Πάτμου καὶ τῆς Νομαρχίας Δωδεκανήσου.

Τὸ πρόγραμμα περιελάμβανε τὰ ἐξῆς μουσικὰ σύνολα καὶ ἔργα:

- Τὴν Βυζαντινὴ Χορωδία τοῦ Θ. Βασιλοῦ, μὲ βυζαντινοὺς ὕμνους.

- Τὴν συμφωνικὴ Ὀρχήστρα καὶ Χορωδία τοῦ Δήμου Ἀθηναίων, μὲ θρησκευτικὰ ἔργα τοῦ Μότσαρτ.

- «Προσευχῆς», ρεσιτάλ τραγουδιοῦ τοῦ Τ. Χριστογιαννόπουλου.

- 8 διολοντσέλλα τῆς Κ. Ο. Θ., μὲ ἔργα Ἑλλήνων καὶ ἄλλων συνθετῶν.

- Παραδοσιακὴ μουσικὴ ἀπὸ τὴ Δόμνα Σαμίου.

- Παιδικὴ Χορωδία τοῦ Ντόμπριτς (Βουλγαρία), μὲ θρησκευτικὰ τραγοῦδια.

- Χορωδία τῆς ΕΡΤ, μὲ θρησκευτικὰ τραγοῦδια.

- Ὀρχήστρα τῶν Χρωμάτων καὶ Χορωδία τῆς ΕΡΤ, μὲ θρησκευτικὰ ἔργα Ἑλλήνων συνθετῶν, καθὼς καὶ τὸ ἔργο «Ἐσπερινοί» τοῦ Μότσαρτ.

- Ρεσιτάλ τῆς Ἀλίκης Καγιαλόγλου μὲ ἔργα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν Παναγία καὶ τοὺς Ἁγίους μας.

Πραγματικὰ πρόκειται γιὰ μιὰ ἀξέπαινη καὶ πρωτότυπη προσπάθεια τῶν ἀρχῶν τῆς Πάτμου (πνευματικῶν καὶ διοικητικῶν) αὐτὸ τὸ Φεστιβάλ, ποὺ ὅλοι εὐχόμεσθε νὰ συνεχίσει τὴν ἀνοδική του πορεία. Θὰ μπορούσαμε βέβαια νὰ παρατηρήσουμε ἀπὸ τὸ φετινὸ πρόγραμμα τὴν ἔλλειψη περισσότερων ἀπὸ μιὰς βυζαντινῆς χορωδίας, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν παντελῆ ἔλλειψη ἀπὸ ἓνα τέτοιο ἑλληνικὸ θρησκευτικὸ Φεστιβάλ, τῆς φλογερῆς χριστιανικῆς ποίησης τοῦ Γ. Βερίτη καὶ τῆς μουσικῆς τῆς ἐξαιρετῆς συνθέτριας Ἑλ. Οἰκονομοπούλου, τῆς κατ' ἐξοχὴν ἑλληνίδας συνθέτριας λόγιας θρησκευτικῆς μουσικῆς.

Μὲ ἐξαιρετικὴ τιμῆ,

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Χ. ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

«AKTINES». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρότση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δοῦρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους € 0,90. Ἐτησίαι συνδρομῆ, ἐσωτερικοῦ € 9, ἐξωτερικοῦ 30 \$ U.S.A. Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιεύόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ διβλαιοκρίσιαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Νοέμβριος 2002

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
Επιστήμη - Φιλοσοφία - Κοινωνικά Ζητήματα -
Γράμματα - Τέχνη

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

ΤΟΜΟΙ: 1938-1997

Επιμέλεια
ΒΑΣ. Χ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»
ΑΘΗΝΑ 1998

ΠΑΙΔΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

ΠΑΡΑΜΥΘΙ Ν' ΑΡΧΙΝΗΣΗ

*

ΕΤΣΙ ΛΕΕΙ ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

*

ΤΟ ΩΔΕΙΟ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

*

ΤΑ ΔΩΔΕΚΑ ΦΕΓΓΑΡΙΑ

*

ΘΥΣΙΑ ΚΑΙ ΔΟΞΑ

*

ΟΙ ΜΙΚΡΟΙ ΑΣΥΝΟΡΟΙ ΚΟΣΜΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

*

ΓΛΥΚΕΙΑ ΜΟΥ ΑΝΟΙΞΗ

Εκδόσεις «Η Δαμασκός»

Καρύτη 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 010 - 32 21 283